

การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
พฤษภาคม 2557

การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย

พฤษภาคม 2557

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

บทคัดย่อ
ของ
ชัชวีร์ แก้วมณี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
พฤษภาคม 2557

ชัชวีร์ แก้วมณี. (2557). การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์

ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย. ปริญญาโท กศ.ด.

(การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

คณะกรรมการควบคุม: อาจารย์ ดร. สุภาพร ธนะชานันท์, รองศาสตราจารย์ ดร. กุลยา

ตันติผลาชีวะ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิลาศลักษณ์ ชั่ววัลลี.

วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ เป็นการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และศึกษาผลการใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิต จำนวน 48 คน ความต้องการจำเป็นของครูพี่เลี้ยงผู้ทำหน้าที่นิเทศนิสิต จำนวน 48 คน เกี่ยวกับสภาพและแนวทางการเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามและการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ระยะที่ 2 สร้างรูปแบบการฝึกอบรม คู่มือการใช้รูปแบบแผนการจัดกิจกรรม และแบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยผู้เชี่ยวชาญ ระยะที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

ผลการวิจัยพบว่า

ระยะที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์จากเอกสาร แบบสอบถามและการสัมภาษณ์นิสิตและครูพี่เลี้ยงพบว่า สามารถสรุปสังเคราะห์ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ได้ 3 ด้าน คือ การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การทำงานกลุ่ม และทักษะทางสังคม โดยคุณลักษณะมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย โดยผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ซึ่งรูปแบบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ระยะที่ 3 การศึกษาผลการใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย พบว่าทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิต หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

THE DEVELOPMENT OF TRAINING MODEL TO ENHANCE INTERPERSONAL SKILLS FOR
UNDERGRADUATE STUDENTS MEJORING IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION

AN ABSTRACT
BY
CHATCHAWI KAEWMANEE

A large, faint watermark of the Srinakharinwirot University seal is centered on the page. The seal is circular with a scalloped outer edge. Inside the seal, there is a grid pattern with a cross in the center. Thai text is written around the inner circle of the seal.

Presented in partial fulfillment of the requirement for the
Doctor of Education degree in Early Childhood Education
at Srinakharinwirot University

May 2014

Chatchawi Kaewmanee. (2014). *The Development of Training Model to Enhance Interpersonal Skills for Undergraduate Students Majoring in Early Childhood Education*. Dissertation, Ed.D. (Early Childhood Education). Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee : Dr. Supaporn Thanachanun, Assoc. Prof. Dr. Kulaya Tantiphlachiva, Assist. Prof. Wiladlak Chuawanlee.

This research aimed to develop a training model to enhance interpersonal skills for undergraduate students majoring in early childhood education and to study the effectiveness of using the training model to enhance interpersonal skills for undergraduate students majoring in early childhood education. The study was carried out in 3 phases. Phase 1 involved the survey and analysis of basic information concerning with interpersonal skills of 48 students. The 48 mentor teachers were asked to answer another survey on state of interpersonal skills. The research instrument used were questionnaire and informal interviews with mentor teachers. Phase 2 involved constructing a training model, manual of activity arranging plan and assessment of interpersonal skills and examined suitability of training model by experts. Phase 3 involved the training of using model to enhance interpersonal skills for undergraduate students majoring in early childhood education.

The results of research were as follows:

Phase 1 result showed that interpersonal skills were divided into 3 main skills including 1) interaction 2) team working and 3) social skills. Phase 2 involved the constructing of training model entitled "Training Model to Enhance Interpersonal Skills for Undergraduate Students Majoring in Early Childhood Education". To validate the model and appropriate 5 experts in the field assessed the model with the mean high level. Phase 3 result showed that interpersonal skills of students after the experiment was higher than of before the experiment. The difference was significant at the level of .01 .

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย
ของ
พัชรี แก้วมณี

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาลำดับสูง
ปริญญาการศึกษาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร. สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่.....เดือน พ.ศ. 2557

อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ที่ปรึกษาหลัก ประธาน

(อาจารย์ ดร. สุภาพร ธนะชานันท์)

(รองศาสตราจารย์ ดร. สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์)

.....ที่ปรึกษาร่วม กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. กุลยา ตันติผลาชีวะ)

(อาจารย์ ดร. สุภาพร ธนะชานันท์)

.....ที่ปรึกษาร่วมกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิลาสลักษณ์ ชั่ววัลลี)

(รองศาสตราจารย์ ดร. กุลยา ตันติผลาชีวะ)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิลาสลักษณ์ ชั่ววัลลี)

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร. พัฒนา ชัชพงศ์)

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ได้รับทุนอุดหนุน
จาก
ทุนเครือข่ายเชิงกลยุทธ์การพัฒนาอาจารย์และบุคลากรในระดับอุดมศึกษาของรัฐ
สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณา การสนับสนุน และความเกื้อกูลจากบุคคลหลากหลาย ผู้วิจัยซาบซึ้งและสำนึกในพระคุณเป็นอย่างสูง จึงขอขอบพระคุณ โดยการกล่าวนามไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร. เยาวพา เตชะคุปต์ อาจารย์ ดร. สุภาพร ธนะชานันท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิลาศลักษณ์ ชั่ววัลลี และ รองศาสตราจารย์ ดร. กุลยา ตันติผลาชีวะ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้ให้ความกรุณา เสียสละเวลาให้ความรู้ คำปรึกษา และคำแนะนำ ด้วยความเมตตาและห่วงใยเสมอ พร้อมทั้งให้โอกาสในการสร้างความรู้ และประสบการณ์ที่มีคุณค่า อันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อไปในอนาคต “ศิษย์ขอกราบขอบพระคุณ”

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร. สิริมา ภิญโญนันตพงษ์ และอาจารย์ ดร. พัฒนา ชัชพงศ์ ที่ได้กรุณาสละเวลาในการให้ความรู้ และคำแนะนำที่เป็นประโยชน์เพื่อให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญทุกท่าน ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ และเสียสละเวลาในการให้ข้อมูลที่มีคุณค่าต่อการพัฒนางานวิจัย

ขอขอบใจนิสิตผู้เป็นลูกศิษย์ที่รักทุกคนที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในทุกขั้นตอนจนทำให้การดำเนินการวิจัยเสร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ คุณครู อาจารย์ ทุกท่านที่ได้ให้แบบอย่างที่ดีในการเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ การปฏิบัติตน อบรมสั่งสอน และให้โอกาสเติมเต็มทางสติปัญญา

ขอบคุณเพื่อนร่วมทาง ปริญญาเอก สาขาวิชาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต รุ่น 5 ขอบคุณพี่สาวผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุข ผศ. จิตรา ชนะกุล และนางสาวชญญา คชรินทร์ ผู้ซึ่งตลอดเส้นทางของการเรียนรู้ได้ให้กำลังใจช่วยเหลือ เกื้อกูล เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันเสมอมา

เหนือสิ่งอื่นใด ขอกราบขอบพระคุณแม่ ผู้ให้ชีวิต พลังกาย พลังใจ สนับสนุน ให้ความรัก ความห่วงใย เชื้อมั่นในตัวลูก และสามารถดูแลตัวเองได้เป็นอย่างดีตลอดระยะเวลาที่เราไม่ได้อยู่ด้วยกัน ทำให้ผู้วิจัยฝ่าฟันความกังวล สามารถทุ่มเททำงานให้เสร็จลุล่วงจนสำเร็จได้ และขอขอบคุณพี่ ๆ คณาจารย์ ผู้ร่วมงานทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือ เป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา

ชัชวีร์ แก้วมณี

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
คำถามการวิจัย.....	6
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	6
ความสำคัญของการวิจัย.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	9
สมมติฐานในการวิจัย.....	11
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของคนไทย และบัณฑิตที่พึงประสงค์.....	13
คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์.....	13
การพัฒนาสู่ความเป็นวิชาชีพครู.....	15
คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย.....	19
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล.....	21
แนวคิดทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล.....	21
ความหมายของทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล.....	25
ความสำคัญของทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล.....	27
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล.....	28
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักการ แนวคิด และทฤษฎีพื้นฐานในการพัฒนา รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล.....	29
หลักการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม.....	29
หลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์.....	34
แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.....	37

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง.....	42
ทฤษฎีปัญหา 48	
ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม.....	50
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม.....	51
ความหมายของการฝึกอบรม.....	51
ความสำคัญของการฝึกอบรม.....	52
เทคนิคในการฝึกอบรม.....	52
การเรียนรู้ของผู้ใหญ่.....	56
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม.....	58
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	60
ระยะที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับทักษะ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย.....	63
ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย.....	63
ระยะที่ 3 ศึกษาผลการใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย.....	66
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	69
รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย.....	69
ผลการใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย.....	76

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	78
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	78
ผลการวิจัย.....	80
อภิปรายผลการวิจัย.....	83
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	88
บรรณานุกรม.....	90
ภาคผนวก.....	105
ภาคผนวก ก.....	106
ภาคผนวก ข.....	153
ภาคผนวก ค.....	159
ภาคผนวก ง.....	169
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	171

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงปัญญาส่วนตนตามทฤษฎีปัญญา.....	49
2 แบบแผนการทดลอง.....	66
3 ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเหมาะสมของรูปแบบ การฝึกอบรมตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ.....	73
4 เปรียบเทียบผลการประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิตก่อน และหลังการใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย.....	76

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการสร้างร่างรูปแบบการฝึกอบรม SECAR เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย.....	10
2 แสดงวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์.....	30
3 อธิบายความแตกต่างของระดับจิตระหว่างมนุษย์และสัตว์.....	35
4 แสดงกระบวนการเรียนรู้ที่อาศัยกระบวนการวิจัยเป็นฐาน.....	45
5 แสดงขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย.....	62
6 องค์ประกอบของรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย.....	77

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ครูเป็นบุคคลที่สำคัญยิ่งต่อเด็กปฐมวัย เป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างมาก ในการที่ครูจะปฏิบัติต่อเด็กได้ผลสำเร็จเพียงไรนั้น จะต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก รู้ความต้องการของเด็ก ให้ความอบอุ่นแก่เด็ก จัดกิจกรรมให้เหมาะสมและประเมินความพร้อมในการเรียนรู้ ครูยังเปรียบเสมือนตัวแทนพ่อแม่ของเด็กขณะที่อยู่ในโรงเรียน เป็นต้นแบบที่ดีให้แก่เด็กในการถ่ายทอดแบบพฤติกรรมต่างๆ เด็กที่ขาดความอบอุ่นในครอบครัว หากได้รับความเข้าใจ เห็นใจ ทักทายปราศรัยจากครูก็จะช่วยทดแทนสิ่งที่ขาดได้ ครูจึงต้องทำหน้าที่เชื่อมโยงชีวิตเด็กกระหว่างบ้านกับโรงเรียน (เยาวยา เดชะคุปต์. 2545: 108) ซึ่งบุคคลที่จะมาเป็นครูนั้นจะต้องมีแรงจูงใจหรือศรัทธาที่จะสอนเด็กๆ มีความปรารถนาที่จะทำงานร่วมกับเด็กๆ สำหรับบุคคลที่จะมาเป็นครูจะต้องมีความรู้สึกปรารถนาที่จะสอน มีความรักในตัวเด็ก มีความอดทนต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล ยอมรับในวัฒนธรรมเชื้อชาติ และความแตกต่างในความเชื่อของเด็ก การยอมรับนับถือในตัวเด็กย่อมทำให้ครูมีอภยาศัยอันงดงาม มีความยุติธรรม และมีความเชื่อว่าเด็กทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการเรียนรู้ การทำงานกับเด็กๆ นั้นครูต้องใช้ความอดทนอย่างยิ่ง ต้องใช้ความอดทนมากกว่าผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ ทั้งนี้ เพราะครูอาจได้รับความรำคาญหรือการได้รับความขุ่นเคืองจากเด็กๆ ได้ตลอดเวลา

วิธีการที่ผู้ประกอบวิชาชีพครูจะเพิ่มพูนศักยภาพเพื่อความเป็นครูที่ดีมีอยู่ 2 ประการ ประการแรก คือ จะต้องพยายามพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยความรู้ การเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความค่า การอ่านเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตทั้งในและนอกห้องเรียน ผู้ที่จะเป็นครูจะต้องคิดอยู่เสมอว่า ความเป็นผู้คงแก่เรียนนั้นเป็นสิ่งที่ตนจะต้องกระทำให้เกิดขึ้นในตนให้จงได้ ประการที่สอง ผู้ที่จะเป็นครูต้องแสวงหาโอกาสเพื่อทำงานกับเด็กๆ ทั้งเป็นการเฉพาะตัวและส่วนรวม เช่น หาโอกาสสอนเด็กๆ และการมีส่วนร่วมร่วมกับเด็กๆ ในชุมชน เป็นต้น ช่วงระยะเวลาของการเป็นนักศึกษาครูเป็นช่วงเวลาที่นักศึกษาครูทุกคนต้องใช้ความวิริยะอุตสาหะ ศึกษาเล่าเรียนฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีความรู้ความเข้าใจเนื้อหาที่จะนำไปสอนนักเรียนอย่างแตกฉาน เข้าใจจิตวิทยาการเรียนการสอน ศึกษาหลักสูตรต่างๆ เรียนรู้เทคนิคการสอนต่างๆ และที่สำคัญต้องมีการฝึกปฏิบัติการสอน หรือฝึกปฏิบัติวิชาชีพการสอนในสถานศึกษาช่วงระยะเวลาหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดทักษะและประสบการณ์ทางการสอน เมื่อนำไปปฏิบัติจริงในสถานศึกษาที่เริ่มเข้าประจำการ หากพบปัญหาใดๆ จะได้แก้ไขได้โดยไม่ต้องวิตกกังวลมากนัก (ยนต์ ชุ่มจิต. 2553: 11-12; 34-35) ครูสภาในฐานะองค์กรวิชาชีพได้พยายามปรับตัวเองให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในด้านการส่งเสริมพัฒนาครู และวิชาชีพครู

รวมทั้งการช่วยเหลือครูในด้านสวัสดิการต่างๆ นอกจากนี้ในการผลิตครูได้มีการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน ของวิชาชีพครูให้สอดคล้องกับสังคม เมื่อ พ.ศ. 2547 ได้ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลักสูตรสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาเพื่อไปสู่การประกอบวิชาชีพครูจากหลักสูตร 4 ปี เป็นหลักสูตร 5 ปี โดยมีความเชื่อว่าการขยายเวลาเรียนและปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะช่วยให้ได้ครูวิชาชีพที่มีความสามารถสูง มีอุดมการณ์ และวิญญาณของความ เป็นครูอย่างแท้จริง สังคมคาดหวังว่าบัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาจากสถาบันผลิตครูควรจะเป็นคนดี เป็นครูดี ตลอดจนใช้ปัญญาและความสามารถได้ การได้มาซึ่งครูที่มีคุณลักษณะดังกล่าว ต้องเริ่มจาก ผู้ที่กำลังก้าวเข้ามาสู่วิชาชีพครู (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. 2547: 6 -7)

มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันอุดมศึกษาภาคส่วนหนึ่ง ในการทำหน้าที่ผลิตครูการศึกษาปฐมวัย คัดเลือกผู้ที่มีความตั้งใจที่จะประกอบวิชาชีพครู รวมถึงพัฒนาระบบการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวจนเป็นครูที่มีคุณภาพดี โดยเป็นผู้ที่มีศรัทธาในวิชาชีพครู รักการ เป็นครูอย่างแท้จริง เป็นคนดีและเป็นครูดี เมื่อก้าวไปสู่โลกของการงานอาชีพ มีโลกทัศน์กว้างไกลและมีจิตใจที่ต้องการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ มีเหตุผล สามารถคิดวิเคราะห์ และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ได้ มีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างสม่ำเสมอ มีความตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคม สามารถปรับตัวและดำรงตนให้อยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างมีความสุข เป็นคนที่มีเมตตาจิตต้องการให้ผู้อื่นได้ดีมีความรู้

จากรายงานผลการปฏิรูปการศึกษาในช่วง พ.ศ. 2542-2551 โดย สำนักงานเลขาธิการสภา การศึกษา (2552: 2-16) ได้ดำเนินการสังเคราะห์จากเอกสารการประเมินที่ผ่านมา และจากเอกสาร ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่า การพัฒนาคุณภาพการศึกษา/ผู้เรียน ระดับอุดมศึกษาคุณภาพโดยรวมยังไม่ น่าพึงพอใจมากนัก ไม่ว่าจะเป็นพิจารณาในเรื่องของงานวิจัย การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็น สำคัญ รวมทั้งการเปรียบเทียบในระดับนานาชาติ การผลิตกำลังแรงงานระดับอุดมศึกษาไม่สอดคล้อง กับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีในสถานประกอบการ สถาบันการศึกษามีคุณภาพแตกต่างกันมาก และเน้นการผลิตบัณฑิตเชิงปริมาณ การจัดหลักสูตร การเรียนการสอนขาดการเน้นฝึกภาคปฏิบัติ และ การเชื่อมโยงกับการทำงาน ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษา ขาดคุณลักษณะที่ผู้ใช้ต้องการ หลักสูตรการผลิต ครูไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติจริง ขาดการประสานระหว่างหน่วยผลิตและหน่วยใช้ครู คุณภาพบัณฑิต ยังไม่เป็นที่พึงพอใจ ความศรัทธาต่อวิชาชีพครูมีน้อยทำให้คนดี คนเก่งไม่ต้องการเป็นครู ทำให้ขาดครู ที่มีคุณภาพ ครูบางส่วนยังขาดจิตสำนึก จิตวิญญาณความเป็นครู สำนักงานคณะกรรมการการ อุดมศึกษา (สกอ.) และสถาบันอุดมศึกษาได้นำเรื่องของบัณฑิตที่พึงประสงค์ บัณฑิตในอุดมคติ มา พิจารณาอย่างจริงจัง หลายสถาบันได้พยายามกำหนดคุณลักษณะบัณฑิตที่สำเร็จจากสถาบันไว้ แตกต่างกันไปเพื่อรับรองคุณภาพบัณฑิต แต่ในสายตาของสังคมยังดูเหมือนว่าบัณฑิตยังเป็นบุคลากร

ประเภทวัตถุนิยม บริโภคนิยม เห็นแก่ตัว ขาดความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ บ้านเมืองจึงยังคงมี ปัญหาอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ครู อาจารย์มีอาชีพจึงมีความจำเป็นที่จะต้องนำปัญหาของประเทศ และปัญหาของสังคมมาเป็นโจทย์วิจัย ได้ผลอย่างไรก็นำมาเสนอแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2552 : 1 - 6) ได้จัดทำกรอบมาตรฐาน คุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย (Thai Qualification Framework for Higher Education; TQF:HED) เพื่อเป็นเครื่องมือในการนำนโยบายที่ปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เกี่ยวกับมาตรฐานการศึกษาของชาติในส่วนของมาตรฐานการอุดมศึกษา ไปสู่การปฏิบัติใน สถาบันอุดมศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม มุ่งเน้นเป้าหมายการจัดการศึกษาที่ผลการเรียนรู้ (Learning Outcomes) ของนักศึกษา ซึ่งกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังให้บัณฑิตมี อย่างน้อย 5 ด้าน ดังนี้ (1) ด้านคุณธรรม จริยธรรม (Ethics and Moral) หมายถึง การพัฒนานิสัยในการประพฤติอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม และด้วยความรับผิดชอบทั้งในส่วนตนและส่วนรวม ความสามารถในการปรับวิถีชีวิตใน ความขัดแย้งทางค่านิยม การพัฒนานิสัยและการปฏิบัติตามศีลธรรม ทั้งในเรื่องส่วนตัวและสังคม (2) ด้านความรู้ (Knowledge) หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจ การนึกคิด และการนำเสนอข้อมูล การวิเคราะห์และจำแนกข้อเท็จจริงในหลักการ ทฤษฎี ตลอดจนกระบวนการต่างๆ และสามารถเรียนรู้ ด้วยตนเองได้ (3) ด้านทักษะทางปัญญา (Cognitive Skills) หมายถึง ความสามารถในการวิเคราะห์ สถานการณ์และใช้ความรู้ ความเข้าใจในแนวคิด หลักการ ทฤษฎี และกระบวนการต่างๆ ในการคิด วิเคราะห์และการแก้ปัญหา เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ๆ ที่ไม่ได้คาดคิดมาก่อน (4) ด้านทักษะ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (Interpersonal Skills and Responsibility) หมายถึง ความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่ม การแสดงถึงภาวะผู้นำ ความรับผิดชอบต่อตนเองและ สังคม ความสามารถในการวางแผนและรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเอง (5) ด้านทักษะ การ วิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (Numerical Analysis, Communication and Information Technology Skills) ทั้งนี้มาตรฐานผลการเรียนรู้ซึ่งมีอย่างน้อย 5 ด้าน ดังกล่าวข้างต้น เป็นมาตรฐานผลการเรียนรู้ของบัณฑิตทุกคนในทุกระดับคุณวุฒิ

วิชาชีพครูเป็นวิชาชีพหนึ่งที่มีการศึกษาในระดับอุดมศึกษามีการจัดการศึกษาทั้งใน มหาวิทยาลัยรัฐและเอกชน ที่ต้องจัดการศึกษาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาที่บัณฑิต ต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญทั้ง 5 ประการ โดยเฉพาะทักษะด้านที่ 4 ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความรับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องกับ ศักยภาพแห่งวิชาชีพครู หมายถึง แนวคิด หลักการ หรือวิธีการ ใดๆ ที่ช่วยพัฒนาความสามารถของผู้ที่จะก้าวสู่วิชาชีพให้ได้ปฏิบัติวิชาชีพครูอย่างสมบูรณ์สมเป็น “วิชาชีพชั้นสูง” สามารถแบ่งกว้างๆ ได้ 2 ด้าน คือ สมรรถภาพแห่งตนและสมรรถภาพแห่งงาน ซึ่งผู้ที่

จะก้าวเข้าสู่วิชาชีพครูนั้นคือ นิสิตนักศึกษา ควรจะต้องได้รับการเสริมสร้างสมรรถภาพแห่งตนให้เป็นผู้ที่มีศักยภาพ สมรรถภาพอย่างพร้อมสมบูรณ์ก่อนเข้าสู่ชีวิตการทำงาน

จากความสำคัญและสภาพปัญหาดังกล่าวนั้น ผู้วิจัยจึงพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย จากการศึกษาทบทวน ทฤษฎี หลักการและแนวคิดต่างๆ ที่จะนำมาพัฒนารูปแบบการฝึกอบรม พบว่า ทฤษฎีพหุปัญญา ทฤษฎีมนุษยนิยม แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา แนวคิดการเรียนรู้ผ่านการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนหลักเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ และหลักการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ต่างมุ่งสู่การเรียนรู้เพื่อสร้างปัญญาให้แก่ผู้ปฏิบัติ จุดร่วมที่สำคัญคือ หลักคิดเหล่านี้ต่างเชื่อมั่นและศรัทธาในศักยภาพของมนุษย์ และเชื่อว่าการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับทุกคนเป็นปรากฏการณ์ของความงดงามที่น่าเข้าไปสัมผัสรับรู้ และเป็นบทเรียนจากชีวิตที่เชื่อเชิญให้เรียนรู้ไปด้วยกันทั้งการจัดการความรู้ และการจัดการกับความรูสึก ช่วยให้สามารถแปลงชีวิตให้เป็นการค้นพบความงอกงามทางปัญญา

ปัจจุบันกระบวนการจัดการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษาในลักษณะการเรียนการสอนสู่การเปลี่ยนแปลง (transformative learning teaching) ซึ่งได้ผนวกเอาจิตตปัญญาศึกษา (contemplative education) ไว้ด้วยนั้น กำลังได้รับความสนใจอย่างยิ่งที่จะสามารถแก้ไขหรือลดปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น (ประสาธน์ สืบคำ, 2553: คำนำ) แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีพหุปัญญา เชื่อในเรื่องศักยภาพและความสามารถของมนุษย์ที่มีอย่างหลากหลาย อันเกิดจากสมองที่แบ่งเป็นส่วนๆ ซึ่งแต่ละส่วน กำหนดความสามารถเป็นเรื่องราว ไว้ จึงทำให้มนุษย์มีปัญญาหลายๆ อย่าง ในคนๆ เดียวกัน แนวคิดของการัดเนอร์ ได้แบ่งลักษณะความสามารถทางพหุปัญญา ไว้ 9 ด้าน ซึ่งปัญญาส่วนตนของบุคคล (Personal Intelligence) นั้น ประกอบด้วย ปัญญาสองด้าน คือ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligence) และด้านความเข้าใจตนเอง (Intrapersonal Intelligence) (เยาหวา เดชะคุปต์, 2551: 101-110) ซึ่งผู้ที่ประกอบวิชาชีพครูทุกคนควรต้องมีความสามารถในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทั้งนี้กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทยได้กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังให้บัณฑิตไว้ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (Interpersonal Skills and Responsibility) เป็นด้านหนึ่งของมาตรฐานของผลการเรียนรู้ของทุกระดับคุณวุฒิ ดังได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญว่าควรเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้เกิดขึ้นภายในตัวนิสิตที่จะเป็นบัณฑิต และก้าวเข้าสู่วิชาชีพครูปฐมวัยในอนาคต

การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเป็นการค้นหารูปแบบที่เหมาะสมในการนำไปใช้เสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ซึ่งผลที่ได้จะเป็นทางเลือกอีกรูปแบบหนึ่งที่ใช้จัดการเรียนการสอนสำหรับนิสิตปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ผู้ที่จะก้าวเข้าสู่การเป็นครูการศึกษาปฐมวัยในอนาคต และเป็นการวิจัยที่สนองตอบต่อแนวคิดการจัด

กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ คิดเป็น ทำเป็น เข้าใจผู้อื่นที่เกี่ยวข้องแวดล้อม สามารถทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี การประเมินเป็นการประเมินตามสภาพจริง ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และช่วยส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนการสอนให้มีทางเลือกในการจัดกิจกรรมและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ส่งผลต่อการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของบัณฑิตในอนาคต ให้เป็นผู้ที่ทำงานในการจัดการศึกษาปฐมวัยอย่างมีคุณภาพ เป็นทั้งคนดี คนเก่ง และมีความสุข ใช้ชีวิตในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดีท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลก ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1 กระตุ้นเปิดใจ (Stimulating) เป็นการสร้างแรงจูงใจให้นิสิตพร้อมที่จะเรียนรู้ อย่างมีความกระตือรือร้น โดยการปรับฐานกายให้พร้อม รู้ตัวตนในปัจจุบันขณะ ผ่านกิจกรรมการเคลื่อนไหวประกอบเพลงและดนตรี และเรื่องเล่าเร้าพลัง ขั้นที่ 2 เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ (Experiencing) เป็นการปฏิบัติกิจกรรมโดยนิสิตมีส่วนร่วมผ่านฐานกาย และปรับฐานใจให้มีสติจดจ่อกับตนเองและสิ่งที่กำลังทำ เป็นการขยายประสบการณ์เดิม และรับประสบการณ์ใหม่ จุดประกายในการแสวงหาความรู้ที่กว้างขวาง อีกทั้งขยายมุมมองและการปฏิบัติที่ได้เรียนรู้ภายในตนและเรียนรู้เข้าใจผู้อื่น ผ่านกิจกรรมต่างๆ ขั้นที่ 3 ไคร่ครวญไตร่ตรอง (Contemplation) เป็นการพิจารณาถึงคุณค่า ประโยชน์ของสิ่งที่ได้เรียนรู้ผ่านฐานใจและฐานคิด ใช้วิจารณญาณ ปรับมุมมองที่เห็นตามที่เป็นจริง ผู้เรียนร่วมนำเสนอผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ที่เกิดขึ้นต่อกลุ่ม แลกเปลี่ยนแบ่งปันการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยใจที่เปิดรับ ไม่ด่วนตัดสิน และสื่อสารอย่างกรุณา มองหาจุดร่วมในการปฏิบัติที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติให้เกิดผลอย่างมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ขั้นที่ 4 ประยุกต์ใช้ (Application) หมายถึง การนำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติและการไคร่ครวญไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์หรือบำเพ็ญประโยชน์ ต่อตนเองและผู้อื่นอย่างมีเมตตาเกื้อกูลต่อกัน เป็นขั้นของการบูรณาการทั้งฐานกาย ฐานคิดและฐานใจ มีส่วนร่วมเป็นกระบวนการกลุ่ม กิจกรรมอาสา บำเพ็ญประโยชน์ ขั้นที่ 5 สะท้อนการเรียนรู้ (Reflective learning) เป็นขั้นการนำประสบการณ์และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นมาสะท้อนจากภายในตนและจากได้ร่วมเรียนรู้กับผู้อื่น ถึงส่วนดีที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และส่วนที่ต้องปรับปรุง ให้เห็นตัวตนตามที่เป็นจริงและการเรียนรู้ที่จะสร้างสรรค์สัมพันธภาพและเข้าใจผู้อื่น อย่างมีเมตตา กรุณาต่อกัน ไม่ตัดสิน ไม่อคติ ผ่านกิจกรรมสุนทริยสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และการเขียนบันทึกการเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าจะพัฒนาทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้แก่นิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยได้

คำถามการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีคำถามการวิจัย 2 ข้อ ดังนี้

1. รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ควรเป็นอย่างไร
2. รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยที่พัฒนาขึ้นสามารถพัฒนาทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้กับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยได้หรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. พัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย
2. ศึกษาผลการใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

ความสำคัญของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยและพัฒนา เพื่อพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมที่เหมาะสมในการนำไปเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ซึ่งผลที่ได้จะเป็นทางเลือกอีกรูปแบบหนึ่งที่ใช้จัดการเรียนรู้สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ที่เน้นเป็นการสอนเสริมจากการเรียนตามปกติในรูปแบบการฝึกอบรม เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้มีความเข้าใจและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และตระหนักรู้ในวิชาชีพครูปฐมวัย ให้สามารถทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี อีกทั้งช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อวิชาชีพครูปฐมวัย ซึ่งเป็นแนวทางของการพัฒนาคุณลักษณะนิสิตในสาขาต่างๆ ได้

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย มีขอบเขตการวิจัยดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1.1 นิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ทักษิณ สาขาการศึกษาปฐมวัย

1.2 ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาปฐมวัย

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

2.1 นิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ทักษิณ ชั้นปีที่ 4 ปีการศึกษา 2556 จำนวน 30 คน ซึ่งได้มาโดยอาสาสมัครเข้าร่วมวิจัยด้วยความ
สมัครใจ

2.2 ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญที่ร่วมประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการ
ฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขา
การศึกษาปฐมวัย ซึ่งผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจง จำนวน 9 ท่าน

ตัวแปรที่ศึกษา

1.1 ตัวแปรจัดกระทำ คือ รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่าง
บุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

1.2 ตัวแปรตาม คือ ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี
สาขาการศึกษาปฐมวัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับ
ปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนเกิด
การเรียนรู้ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ การทำกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม
ร่วม การทำโครงการเป็นทีม และการเขียนในรูปแบบของบันทึกการเรียนรู้ ผ่านกระบวนการ กระตุ้น
เปิดใจ เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ ใคร่ครวญไตร่ตรอง ประยุกต์ใช้ และสะท้อนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 5
ขั้นตอน ดังนี้

1.1 กระตุ้นเปิดใจ (Stimulating) เป็นขั้นการสร้างแรงบันดาลใจให้นิสิตพร้อมที่จะเรียนรู้
อย่างมีความกระตือรือร้น โดยการปรับฐานกายให้พร้อม รู้ตัวตนในปัจจุบัน ผ่านกิจกรรมการ
เคลื่อนไหวประกอบเพลงและดนตรี และเรื่องเล่าเร้าพลัง

1.2 เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ (Experiencing) เป็นขั้นการปฏิบัติกิจกรรมโดยนิสิตมีส่วนร่วม
ร่วมผ่านฐานกาย และปรับฐานใจให้มีสติจดจ่อกับตนเองและสิ่งที่กำลังทำ ด้วยการขยาย
ประสบการณ์เดิม และรับประสบการณ์ใหม่ จดประกายในการแสวงหาความรู้ที่กว้างขวาง อีกทั้งขยาย

มุมมองและการปฏิบัติที่ได้เรียนรู้ ผ่านกิจกรรม เช่น การเล่าเรื่องแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การศึกษากรณีตัวอย่าง

1.3 ไคร์ครวญไตร่ตรอง (Contemplation) เป็นขั้นการพิจารณาถึงคุณค่า ประโยชน์ของสิ่งที่ได้เรียนรู้ผ่านฐานใจและฐานคิด ใช้วิจารณญาณ ปรับมุมมองที่เห็นตามที่เป็นจริง ผู้เรียนร่วมนำเสนอผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ต่อกลุ่ม แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยใจที่เปิดรับ มองหาจุดร่วมในการปฏิบัติที่มีความเป็นไปได้

1.4 ประยุกต์ใช้ (Application) เป็นขั้นการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติและการไคร์ครวญไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์หรือบำเพ็ญประโยชน์ ต่อตนเองและผู้อื่น เป็นขั้นของการบูรณาการทั้งฐานกาย ฐานคิดและฐานใจ ด้วยกระบวนการกลุ่ม

1.5 สะท้อนการเรียนรู้ (Reflective learning) เป็นขั้นการนำประสบการณ์และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นมาสะท้อนถึงส่วนดีที่ให้เกิดการเรียนรู้ และส่วนที่ต้องปรับปรุง ซึ่งสร้างสรรค์สัมพันธภาพและเข้าใจผู้อื่น โดยไม่อคติ ผ่านกิจกรรมสุนทรียสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และการเขียนบันทึกการเรียนรู้

2. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หมายถึง ความสามารถของนิสิตและแสดงออกมาเป็นลักษณะพฤติกรรมที่บ่งชี้ให้เห็นเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ความสามารถในการทำงานกลุ่ม และทักษะทางสังคม ซึ่งประเมินด้วยแบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยจำแนกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

2.1 การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นความสามารถในการ สังเกตและแยกแยะ อารมณ์ ภาวะจิตใจ ความตั้งใจของผู้อื่น มีทักษะในการสื่อสารด้วยวาจา ท่าทาง ทั้งในฐานะผู้ตั้งรับและสนองตอบ

2.2 การทำงานกลุ่ม เป็นความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีทักษะการจัดการความขัดแย้ง ทักษะในการหว่านล้อมให้เห็นพ้อง และความสามารถในการสร้างความเข้าใจ เคารพ

2.3 ทักษะทางสังคม เป็นความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น อันนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายอันยังประโยชน์ร่วมกัน มีความเห็นอกเห็นใจในความรู้สึก ความหวาดกลัว ความกระวนกระวาย และความเชื่อของผู้อื่น ตลอดจนความเต็มใจในการรับฟังผู้อื่นโดยไม่มีการตัดสิน และความต้องการที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแสดงออกได้ถึงจุดสูงสุด

3. นิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย หมายถึง ผู้ที่กำลังศึกษาในสาขาการศึกษาปฐมวัย ระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 4 ปีการศึกษา 2556 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบโดยมี หลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานต่างๆ ได้แก่ หลักการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม หลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ทฤษฎีพหุปัญญา และทฤษฎีมนุษยนิยม โดยวางกรอบแนวคิด ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการสร้างรูปแบบการฝึกอบรม SECAR เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

สมมติฐานการวิจัย

1. รูปแบบการฝึกอบรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก
2. นิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ภายหลังจากได้รับการใช้รูปแบบการฝึกอบรมฯ ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น มีทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบการฝึกอบรมฯ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรม เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของคนไทย และบัณฑิตที่พึงประสงค์
 - 1.1 คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์
 - 1.2 การพัฒนาสู่ความเป็นวิชาชีพครู
 - 1.3 คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษา

ปฐมวัย

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
 - 2.1 แนวคิดทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
 - 2.2 ความหมายของทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
 - 2.3 ความสำคัญของทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
 - 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักการ แนวคิด และทฤษฎีพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

- 3.1 หลักการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม
 - 3.2 หลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์
 - 3.3 แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
 - 3.4 แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง
 - 3.5 ทฤษฎีพหุปัญญา
 - 3.6 ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม
4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม
 - 4.1 ความหมายของการฝึกอบรม
 - 4.2 ความสำคัญของการฝึกอบรม
 - 4.3 เทคนิคในการฝึกอบรม
 - 4.4 การเรียนรู้ของผู้ใหญ่
 - 4.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของคนไทย และบัณฑิตที่พึงประสงค์

1.1 คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ระบุให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาปฐมนิเทศ พ่อแม่ ผู้ปกครอง บุคคลและสถาบันสังคมต่างๆ มีสิทธิที่จะได้รับความรู้ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างถูกต้อง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ข้อ 5.1 ยุทธศาสตร์การพัฒนาคณะและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ข้อ 1) การพัฒนาคณะให้มีคุณธรรมนำความรู้ โดยพัฒนาจิตใจควบคู่กับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่ม ทุกวัยตลอดชีวิต เริ่มตั้งแต่วัยเด็กให้มีความรู้พื้นฐานเข้มแข็ง มีทักษะชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) ได้กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ในการพัฒนาคณะอย่างรอบด้านและสมดุล โดยมีแนวนโยบายเพื่อดำเนินการในข้อแรก คือ การพัฒนาทุกคนตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิตให้มีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้

ประเทศไทยได้กำหนดคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ทั้งในฐานะพลเมืองและพลโลก ไว้ในมาตรฐานการศึกษาของชาติ มาตรฐานที่ 1 คือ คนไทยเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข โดยมีการพัฒนาที่เหมาะสมกับช่วงวัย พัฒนาคณะตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ตรงตามความต้องการ ทั้งในด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้และทักษะ คุณธรรมและจิตสำนึกที่พึงประสงค์ และอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข มีตัวบ่งชี้ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2548: 3-4)

1. กำลังกาย กำลังใจที่สมบูรณ์ คนไทยมีสุขภาพกายและจิตที่ดี มีพัฒนาการด้านร่างกายจิตใจ สติปัญญา เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ตามเกณฑ์การพัฒนาในแต่ละช่วงวัย
2. ความรู้และทักษะที่จำเป็นและเพียงพอในการดำรงชีวิตและการพัฒนาสังคมคนไทย

การดำรงชีวิตอยู่ในปัจจุบันต้องแข่งขันกันทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพการเริ่มต้นด้วยการกำหนดคุณลักษณะของบุคคลที่พึงประสงค์ย่อมเท่าเทียมกับการมุ่งเน้นการพัฒนาคณะให้มีคุณภาพเพื่อสนองตอบความต้องการของสังคมแบบเศรษฐกิจฐานความรู้

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และคณะ (2550: 2-9) ในโครงการบูรณาการการเปลี่ยนผ่านการศึกษาสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ ได้ระดมสมอง ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เพื่อกำหนดคุณลักษณะของบุคคลที่พึงประสงค์เป็นเป้าหมายหลักร่วมกันในการพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาด้านต่างๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคณะอย่างมีประสิทธิภาพจนได้สรุปว่า สังคมไทยต้องการบุคคลที่มีลักษณะสำคัญ คือ

1. รู้ทันรู้นำโลก โดยมีคุณลักษณะในการแสวงหาความรู้ควบคู่กับความสามารถในการแยกแยะการรับรู้ได้อย่างละเอียดรอบคอบ สังเกตสิ่งต่างๆ และมองเห็นปัญหา เพื่อป้องกันข้อผิดพลาดและหาแนวทางแก้ไข มีความใจกว้างรับรู้สิ่งใหม่ รวมถึงการตระหนักรู้ถึงความสำคัญคุณค่าและประโยชน์ของการเรียนรู้ นำสิ่งที่เรียนรู้มาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม โดยใช้ไหวพริบความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ไตร่ตรอง และประมวลความรู้อย่างรอบคอบถึงผลดีและผลเสียก่อนที่จะตัดสินใจเชื่อหรือกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตลอดจนมีความสามารถในการปฏิบัติได้ถูกต้องเหมาะสมตามกาลเทศะ มีทักษะในการฟัง พูด อ่าน และเขียน

2. เรียนรู้ชำนาญ เชี่ยวชาญปฏิบัติ คุณลักษณะสำคัญ คือ เป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์และสามารถคิดแก้แ่งตลอด มาจากการนำความรู้เดิมมาปรับเข้ากับความรู้ใหม่ หรือผสมกับความคิดวิเคราะห์ และประยุกต์จนเกิดความรู้ใหม่ จนได้ผลผลิตที่เป็นนวัตกรรมที่มีประโยชน์ต่อการนำไปใช้

3. รวมพลังสร้างสรรค์สังคม คือ เป็นผู้ทำงานเป็นทีม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ยืดหยุ่นและอดทนเพื่อให้งานสำเร็จลุล่วง รู้ถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน

4. รักวัฒนธรรมไทย ใฝ่สันติ คือ รักษาความเป็นไทย รู้จักใช้และเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างชาญฉลาด ดังนั้นสถาบันการศึกษาย่อมมีบทบาทสำคัญที่จะเปลี่ยนการศึกษาให้มีหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน แนวทางการสนับสนุนและสร้างโอกาสทางการศึกษา สามารถสร้างผลิตผลบนฐานของความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพ

ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ.2552-2561) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ว่าคนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ และมีเป้าหมายว่าภายในปี 2561 มีการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยเน้นประเด็นหลักสามประการดังนี้

1. พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและการเรียนรู้ของคนไทย พัฒนาผู้เรียนสถานศึกษา แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม หลักสูตรและเนื้อหา พัฒนาวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพที่มีคุณค่า สามารถดึงดูดคนเก่งดีและมีใจรักมาเป็นครู คณาจารย์ได้อย่างยั่งยืน ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

2. โอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้ เพิ่มโอกาสการศึกษาและเรียนรู้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ เพื่อให้ประชาชนทุกคน ทุกเพศทุกวัยมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

3. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคมในการบริหารและจัดการศึกษา โดยเพิ่มบทบาทของผู้ที่อยู่ภายนอกกระบวนการศึกษาด้วย

ประเด็นหลักทั้งสามประการนี้จะส่งผลให้คนไทยยุคใหม่มีคุณลักษณะดังนี้

3.1 สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง รักการอ่าน และมีนิสัยใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิต

3.2 มีความสามารถในการสื่อสาร สามารถคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา คิดริเริ่ม

สร้างสรรค์

3.3 มีจิตสาธารณะ มีระเบียบวินัย เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม สามารถทำงานเป็น

กลุ่ม

3.4 มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึก และความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ยึดมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รังเกียจการทุจริตและต่อต้านการซื้อสิทธิ์ขายเสียง และสามารถก้าวทันโลก (ธงทอง จันทรางศุ. 2553: 39)

1.2 การพัฒนาสู่ความเป็นวิชาชีพครู

ครูสภาในฐานะองค์กรวิชาชีพได้พยายามปรับตัวเองให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในด้านการส่งเสริมพัฒนาครู และวิชาชีพครู รวมทั้งการช่วยเหลือครูในด้านสวัสดิการต่างๆ นอกจากนี้ในการผลิตครูได้มีการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน ของวิชาชีพครูให้สอดคล้องกับสังคม เมื่อ พ.ศ. 2547 ได้ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลักสูตรสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาเพื่อไปสู่การประกอบวิชาชีพครูจากหลักสูตร 4 ปี เป็นหลักสูตร 5 ปี โดยมีความเชื่อว่าการขยายเวลาเรียนและปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะช่วยให้ได้ครูวิชาชีพที่มีความสามารถสูง มีอุดมการณ์ และวิญญาณของความเป็นครูอย่างแท้จริง (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. 2547: 6)

สุทธิพร จิตต์มิตรภาพ (2553: 7-12) ได้เสนอการเปลี่ยนแปลงของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และการพัฒนาสู่ “ครูมืออาชีพ” ในประเด็นสำคัญ 6 ประเด็นเกี่ยวกับ ความคิดเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการเรียนรู้ของคนในศตวรรษที่ 21 ปรากฏการณ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 ความเปลี่ยนแปลงของบัณฑิตในศตวรรษที่ 21 ความเปลี่ยนแปลงที่น่าจะเป็นของครูในศตวรรษที่ 21 สภาวะของโลกของการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไป และข้อเสนอแนะสำหรับครูมืออาชีพในการจัดสภาพของการเรียนรู้สำหรับโลกแห่งการเรียนรู้ยุคปัจจุบันและอนาคต ดังนี้

1. ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการเรียนรู้ของคนในศตวรรษที่ 21

โลกแห่งการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมากในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา การศึกษาที่ยอมรับกันว่าเป็นการสร้างความรู้ ความสามารถ และพัฒนาศักยภาพของคน ได้แก่การศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การให้โอกาสแก่ผู้เรียนทุกคนได้มีโอกาสรับรู้ เพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ ตลอดจนพัฒนาศักยภาพของแต่ละคนให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยปราศจากข้อจำกัด ทั้งระดับสติปัญญาความสามารถ ในการรับรู้ และอื่นๆ อีกทั้งยังหวังว่าผู้เรียน

สามารถเรียนรู้ได้โดยไม่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับ เวลา และสถานที่ ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดทั้งในการแก้ปัญหา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ความรู้ ในทุกระดับ ในแนวทางที่เรียกว่า Constructionism

ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technology-ICT) เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้การศึกษาในอุดมคติเป็นจริงได้ เพราะสามารถแสดงอักษร ภาพ เสียง ภาพเคลื่อนไหว รวมถึงการสร้างสถานการณ์เสมือนจริง (Virtual Situation) ได้เหมือนๆ กับที่หนังสือ หนังสือภาพ เทปเสียง วีดิทัศน์ หรือสื่ออื่นๆ ที่มีทั้งหมดรวมกัน อีกทั้งยังสามารถเพิ่มการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับผู้ใช้ได้ราวกับอยู่ตรงหน้า นอกจากนี้ในการสื่อสารยังสร้างเครือข่ายให้สามารถติดต่อสื่อสารได้อย่างไร้ขอบเขต ในแง่ของสถานที่ที่แตกต่างคนละซีกโลก

2. ปรากฏการณ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21

ภาพของครูที่ยืนสอนหน้าชั้นเรียนคอยบอกให้นักเรียนจดหรือท่องจำสิ่งที่ครูรู้ อาจยังคงมีอยู่ ภาพของผู้เรียนที่อ่านเอกสารประกอบการสอน หรือเลคเชอร์โน้ตไปพลางๆ ระหว่างที่ครูพบบรรยายหน้าห้องก็คงปรากฏ ภาพของครูผู้สอนที่พยายามสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน ด้วยการสอดส่องดูว่ามีนักเรียนคนใดหลับ พุดคุยกัน ไม่สนใจฟังครู หรือคอยเรียกนักเรียนให้ตอบคำถาม ก็ยังคงมีให้เห็น รวมทั้งภาพของผู้เรียนที่มีจำนวนมากขึ้นในแต่ละชั้นเรียน จนทำให้วิธีการสอนแบบเดิมๆ ไม่มีประสิทธิภาพพอเพียง สื่อที่ครูนำมาแสดงมีขนาดไม่ใหญ่เพียงพอสำหรับผู้เรียนด้านหลังชั้นเรียน ความจดจ่อกับครูผู้สอนในสภาพแวดล้อมของชั้นเรียนขนาดใหญ่ในโลกปัจจุบันอาจจะเปลี่ยนไปจากเดิมแล้ว

ภาพของผู้เรียนซึ่งอาจนำหนังสือหรือตำราที่เกี่ยวกับที่เรียนในวันนั้นเข้ามาศึกษา เข้ามาเปรียบเทียบกับคำสอนของครู รวมถึงการนำเอาคอมพิวเตอร์พกพาเข้ามาสืบค้นความรู้ในชั้นเรียนก็ปรากฏให้เห็นเพิ่มมากขึ้น ภาพของผู้เรียนซึ่งถามคำถามเกี่ยวกับเรื่องที่ครูกำลังสอนหรือนำเอาข้อมูลความรู้ในเรื่องนั้นมาพูดคุยโดยครูอาจตอบไม่ได้ หรือไม่เคยรู้ข้อมูลนั้นมาก่อน อาจพบมากขึ้นเช่นกัน

ในฐานะครู ควรเตรียมพร้อมหรือไม่พอใจกับปรากฏการณ์เช่นที่ว่าไหม เพราะครูไม่ใช่ “ศูนย์กลาง” อีกแล้ว ความรู้ที่ครู “ป้อนให้” และ “จำกัด” น่าจะล้าสมัย และจะกลายเป็นการ “ปิดกั้น” การพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน รวมทั้งปัญหาอุปสรรคที่เคยประสบ เช่น จำนวนอาจารย์ผู้สอน/ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางในศาสตร์หนึ่งๆ จำนวนผู้เรียนที่มีปริมาณมากขึ้นๆ จะช่วยให้บทบาทของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และการเรียนรู้ด้วยตนเองเด่นชัดมากขึ้น

3. บัณฑิตในศตวรรษที่ 21

ในโลกปัจจุบันและอนาคตมีการแข่งขันสูงขึ้น และมีภาวะโลกาภิวัตน์มากขึ้น บัณฑิตที่จบการศึกษาเข้าสู่แวดวงธุรกิจ อุตสาหกรรม หรือเรียกง่าย ๆ ว่าตลาดแรงงานนั้นถูกคาดหวังสูงว่าจะมีความรู้ ความสามารถ เพียงพอที่จะปฏิบัติงานได้ทันที แต่ในความเป็นจริง บัณฑิตจำนวนไม่น้อยถูกประเมินว่ายังมีความรู้ความสามารถไม่พอเพียง ซึ่งคงจะเกิดจากหลายปัจจัย แต่ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือ โลกของความรู้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งภาคธุรกิจ ภาคอุตสาหกรรมนั้นมีการปรับตัว และสามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว เพื่อการแข่งขันในตลาดเชิงธุรกิจ ในขณะที่ภาคการศึกษากลับยังขยับตัวช้าและขาดการเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับภาคธุรกิจภาคอุตสาหกรรมเหล่านั้น ทำให้บัณฑิตที่จบการศึกษาแล้วต้องได้รับความรู้ และฝึกวิชาการใหม่ๆ ในการเรียนรู้เพิ่มขึ้นในช่วงก่อนเริ่มปฏิบัติงาน รวมถึงต้องมีศักยภาพที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ด้วยการศึกษาค้นคว้า ความรู้ โดยอาศัยเทคโนโลยีที่ทันสมัยไปตลอดชีวิตการทำงาน ความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ กลายเป็นคุณสมบัติที่ต้องมีและต้องใช้สำหรับบัณฑิตศตวรรษที่ 21

บัณฑิตจึงต้องใฝ่รู้ ใฝ่งาน ประสานสัมพันธ์ มุ่งมั่นประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงาน รวมถึงการมีอิสระทางความคิด และมีจิตวิสัย คือรู้และรักที่จะค้นหาความรู้ใหม่ๆ มิฉะนั้นจะหางานอาชีพที่ดีได้ยาก เพราะในอนาคตตลาดแรงงานจะเปิดกว้างไร้พรมแดน เช่นเดียวกับสินค้า ถ้าแข่งขันไม่ได้ ตำแหน่งงานที่ดี มันคง ผลตอบแทนสูง อาจกลายเป็นของคนต่างชาติไปเสียเป็นส่วนใหญ่ ก็เป็นไปได้

4. ครูในศตวรรษที่ 21

ด้วยความเป็นนักวิชาการครูโดยเฉพาะอย่างยิ่งครูหรืออาจารย์ในมหาวิทยาลัย ซึ่งถูกคาดหวังว่าต้องติดตามความก้าวหน้าด้านวิชาการต้องทำงานวิจัย ต้องใช้ความรู้ ความสามารถ ให้บริการวิชาการด้วย ทำให้ภาระหน้าที่และความรับผิดชอบค่อนข้างมาก ในการสำรวจภาระงานของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยในมหาวิทยาลัยในปัจจุบันโดยเฉลี่ยพบว่า ภาระงาน 75% เป็นงานจัดการเรียนการสอน 20% ทำงานวิจัย และ 5% เป็นภาระงานบริการวิชาการ แต่หากศึกษาสถานภาพของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยโดยรวมพบว่ามีเพียง 25-30% เท่านั้นที่มีโอกาสทำวิจัย ได้รับทุนวิจัย และกำลังทำวิจัยอยู่ อย่างไรก็ตามมหาวิทยาลัยและอาจารย์ก็ถูกคาดหวังให้ทำการศึกษาค้นคว้ามากขึ้นๆ เพื่อผลักดันให้สถาบันเป็นมหาวิทยาลัยวิจัย และเพื่อให้ได้ผลงานวิจัยมาพัฒนาประเทศ และแม้ว่าจะมีการกำหนดลักษณะของมหาวิทยาลัยว่าบางมหาวิทยาลัยมุ่งเป้าเป็นมหาวิทยาลัยวิจัย บางสถาบันมุ่งเป้าเป็นมหาวิทยาลัยท้องถิ่น แต่เกณฑ์การประเมินเข้าสู่ตำแหน่งวิชาการทั้งในระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์นั้น ก็ยังให้น้ำหนักกับผลงานวิจัยค่อนข้างมาก สวนทางกับภาระงานที่ปฏิบัติจริง

5. โลกของการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไป

จากความก้าวหน้าในเชิงวิชาการและวิวัฒนาการของเครื่องมือสื่อสารและเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้ข้อมูลความรู้ที่ค้นพบและสร้างขึ้นมีปริมาณมากขึ้นอย่างเท่าทวีคูณ ในลักษณะ Exponential และการเผยแพร่ความรู้ก็กระจายออกไปทั่วโลกอย่างไร้ขอบเขต มีการประเมินกันว่าความรู้ที่มนุษย์ค้นพบ ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 20 มาจนถึงปัจจุบันคือ ประมาณ 50-60 ปีที่ผ่านมา มีปริมาณเท่ากับความรู้ที่สะสมมาตั้งแต่สร้างโลกมาจนถึงกลางศตวรรษที่ 20 ที่เดียว

ความรู้ที่แพร่กระจายหรือเปิดให้เกิดการรับรู้ได้มากขึ้น เข้าถึงได้ง่ายขึ้น และสื่อสารกันได้ง่าย ก็กลายเป็นความรู้พื้นฐานที่สามารถต่อยอดไปสู่ความรู้ใหม่ๆ หรือมีการพิสูจน์ซ้ำหรือหักล้างความรู้เดิมๆ ได้ง่ายขึ้น ต่างกับในอดีต ที่ความรู้คงอยู่เฉพาะในสถาบันใดสถาบันหนึ่ง หรือสำนักใด สำนักหนึ่ง ตัวอย่างเช่น สำนักตักศิลาในอดีต ส่วนในปัจจุบันความรู้จำนวนมากมายนามหาศาลปรากฏอยู่ทั้งในรูปแบบเอกสาร วารสาร หนังสือ และสื่อรูปแบบต่างๆ บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต นอกจากนั้นความรู้ที่เคยถูกเสนอไว้ และเชื่อถือกันมาอาจถูกความรู้ใหม่ๆ หักล้าง หรือความรู้ถูกทำให้สมบูรณ์ขึ้น ความรู้จึงถือว่ามีวันล้าสมัยได้ หรืออาจกล่าวได้ว่า ความรู้มีอายุใช้งาน (Shelf-Life) และดูเหมือนว่าอายุใช้งานของความรู้ในปัจจุบันและในอนาคตจะสั้นลงๆ

แม้ว่าความรู้ที่ถูกนำมาใช้ส่วนมาก จะถูกยอมรับต่อเมื่อมีการพิสูจน์ หรือทดสอบว่ามีความแม่นยำ (Validity) ซึ่งได้แก่ความรู้ที่ได้รับจากระบบการศึกษาค้นคว้าวิจัยอย่างเป็นระบบตามระเบียบแบบแผนวิธีวิจัย แต่ความรู้เฉพาะตนหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Tacit or Implicit Knowledge) ก็นับว่าเป็นความรู้ที่พยายามนำมาใช้ แม้จะไม่ได้ผ่านการพิสูจน์ ทดสอบการวิจัยตามขั้นตอน เพราะพบว่าผลที่ได้รับจากการปฏิบัติสืบทอดกันมานานประสบความสำเร็จ และอาจถูกนำมาทดสอบตามกระบวนการวิจัยสมัยใหม่ในภายหลัง เช่น ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร การฝังเข็มรักษาโรค เป็นต้น ในอีกแง่หนึ่ง ความรู้อาจกลายเป็นของที่มีราคา กลายเป็นทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งมีกฎหมายกำกับมิให้ลอกเลียนหรือนำไปใช้โดยไม่มีการบอกกล่าว รวมถึงกลายเป็นสินค้าที่ต้องซื้อด้วย

6. สภาพของการเรียนรู้ในโลกแห่งการเรียนรู้ยุคปัจจุบันและอนาคต และมีเครื่องมือ

อาชีพ

จากปัจจัยของการเรียนรู้ และความรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ทำให้ "ครู" หรือ "อาจารย์" ต้องปรับตัวในการถ่ายทอดความรู้เพื่อให้ได้ "ผลผลิต" ทั้งในด้าน "ความรู้" ที่จะถ่ายทอด และ "บัณฑิต" ที่มีคุณภาพ โดย

1. ติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการ ตรวจสอบคุณภาพของความรู้

"คุณค่า" ของความรู้ "อย่างแม่นยำ" ของความรู้ที่จะนำมาถ่ายทอด

2. “ใช้ความรู้” นั้นๆ เป็นฐานในการถ่ายทอดต่อสู่ผู้เรียน ตาม “ระดับความเหมาะสม” เพื่อให้ตนเองและผู้เรียนสามารถใช้ความรู้ประยุกต์ในการแก้ปัญหาหรือหนทางพัฒนา งานที่เกี่ยวข้อง หรือนำไปใช้เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ กระบวนการผลิต ตลอดจนการสร้างนวัตกรรม เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ความรู้ที่ถ่ายทอดควรถ่ายทอดทั้งเนื้อหาความรู้ (Cognitive) วิธีการปฏิบัติ หรือความสามารถในการหาความรู้และความชำนาญ (Skills) และเจตคติ (Attitude)

3. ศึกษาความรู้อื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับความรู้ในศาสตร์เฉพาะทางแห่ง ตน เพราะปัจจุบันต้องใช้ความรู้แบบองค์รวม หรือสหวิทยาการมากขึ้น

4. “พิสูจน์” และ “สร้าง” ความรู้ คือทั้งพิสูจน์ความรู้ที่ติดตามมาว่าเป็นจริง แม่นตรง ทั้งในภาพรวม และความถูกต้องเมื่อนำมาใช้ในแต่ละประเทศ แต่ละภูมิภาคที่มี สภาพแวดล้อมต่างกัน รวมถึงสร้างความรู้ใหม่ขึ้นเองจากการศึกษาค้นคว้าวิจัย ซึ่งอาจต่อยอดจาก ความรู้ที่มีผู้ค้นพบมาแล้ว รวมถึงนำความรู้ที่ได้จากการวิจัยนั้นมาใช้ในการถ่ายทอดหรือปฏิบัติงาน

5. “ถ่ายทอด” ความรู้ตามแนวคิดของการเรียนรู้สมัยใหม่ ที่ผู้เรียนมีอิสระใน การรับรู้ และสร้างศักยภาพให้ผู้เรียนรู้จักหาความรู้ด้วยตนเอง และ “ชี้นำ” การเรียนรู้ในลักษณะของ mentor และพัฒนา “วิธีวิทยาในการสอน” ให้เพิ่มการมี “ปฏิสัมพันธ์” กับผู้เรียน

6. “อาศัย” เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อให้ผู้เรียน “เข้าถึง” ความรู้ได้แบบไม่มี ขีดจำกัดว่าต้องเรียนเฉพาะในห้องเรียน ต้องเรียนจากครูเท่านั้น

7. “สร้างผู้เรียน” ให้รู้จักคิด วิเคราะห์ อย่างมีเหตุมีผล มีจิตวิจัย ใช้ข้อมูลใน การแก้ปัญหาหรือพัฒนา

8. “พัฒนาตนเอง” ให้ศึกษาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต รู้จักเผยแพร่ และแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น และยึดมั่นในหลักบูรณาการความรู้แบบสหวิทยาการ

หากครูเข้าใจถึงปัจจัยต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงของโลกแห่งการเรียนรู้และปรับตัวให้ เข้ากับปัจจัยที่เปลี่ยนแปลงนั้น ก็จะสามารถพัฒนาเป็น “ครูมืออาชีพ” ที่เปรียบพร้อมได้รับการยอมรับ สามารถสร้าง “ผลิตผลอันมีคุณภาพและมีคุณค่า” ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทั้งต่อตนเอง อาชีพ สถาบัน และประเทศชาติได้อย่างมั่นคง

1.3 คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษา

ปฐมวัย

การพัฒนาครูเริ่มจากต้นตอการผลิตครูนั้นคือ สถาบันผลิตครู ซึ่งขณะนี้ คือมหาวิทยาลัย ต่างๆ ที่ผลิตนิสิตนักศึกษา ระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย สถาบันผลิตครูการศึกษาปฐมวัย จึงมีความสำคัญอย่างมากในการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างผู้เรียนให้จบการศึกษาออกไปอย่างมี

คุณภาพ พร้อมทั้งทำงานอย่างเต็มศักยภาพ โดยมีทั้งความรู้ที่ดี ทักษะในด้านต่างๆ ที่จำเป็น ตลอดจนมีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ เพื่อพัฒนาเด็ก พัฒนาตนเอง และการศึกษาปฐมวัยให้เจริญรุดหน้า

โปรแกรมวิชาการศึกษาศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ (อ้างถึงใน รัตนากวี แหลม. 2546: 34-35) ได้กำหนดคุณลักษณะบัณฑิตไว้ 4 ด้านดังนี้

1. ด้านบุคลิกภาพ

- 1.1 ด้านร่างกาย มีสุขนิสัยที่ดี และสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์
- 1.2 ด้านอารมณ์ จิตใจ มีความรักและปรารถนาดีต่อเด็ก รักในความเป็นครู มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีความมั่นคงทางจิตใจ เชื่อมมั่นและมั่นคงในสิ่งที่ตั้งมั่น
- 1.3 ด้านสังคม มีมนุษยสัมพันธ์ และความรับผิดชอบ

2. ด้านความรู้ความสามารถทางวิชาการ

- 2.1 ความรู้ความสามารถทั่วไป มีความใฝ่รู้ (ใฝ่เรียนรู้) และพัฒนาตนเองเสมอ ใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน

- 2.2 ความรู้เฉพาะด้าน มีความรู้เรื่องจิตวิทยาและพัฒนาการเด็กอย่างชัดเจน

3. ด้านความรู้ความสามารถพิเศษ

- 3.1 การปฐมพยาบาลเบื้องต้น
- 3.2 ความสามารถด้านศิลปะสำหรับเด็ก
- 3.3 ความสามารถด้านภาษา และการถ่ายทอดทางภาษา
- 3.4 ความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์

บุหงา วัฒนะ (2541: 110 อ้างถึงใน รัตนากวี แหลม. 2546: 36-37) ได้กล่าวถึงการสรรหาบุคคลที่จะมาเป็นนักศึกษาครู และการส่งเสริมวิชาชีพครูให้กับนักศึกษา ดังต่อไปนี้

1. ให้มีการสร้างเครื่องมือ และเทคนิคสำหรับการคัดเลือกนักศึกษาครู เช่น วัดเจตคติต่อนักเรียน ศักยภาพการสอน คุณธรรมของความเป็นครู และความสามารถในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับเด็ก

2. สรรหานักศึกษาที่เข้ามาเรียนครู จากนักเรียนที่เรียนแก่งร่วมกับโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา

3. ควรศึกษาความต้องการคุณลักษณะของครูในทัศนะของหน่วยงานที่ใช้ครู

4. ควรให้ทุนเรียนแก่นักเรียนในชนบท และบริเวณในเมืองที่มีครูขาดแคลน

5. ทบทวนหลักสูตรการฝึกหัดครู กฎระเบียบต่างๆ เกี่ยวกับครู เพื่อให้คนที่มาเป็นครูได้ผ่านการอบรมมาเป็นอย่างดี

6. ตรวจสอบครูเพื่อสนองความต้องการของชุมชน

7. มีการฝึกประสบการณ์แต่เนิ่นๆ โดยเน้นจัดการเรียนการสอนและกิจกรรม

8. ส่งเสริมให้นักศึกษาสายครุคั่นคว้าแสวงหาความรู้อยู่เสมอ

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2552: 1 - 6) ได้จัดทำกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย (Thai Qualification Framework for Higher Education; TQF:HED) เพื่อเป็นเครื่องมือในการนำนโยบายที่ปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเกี่ยวกับมาตรฐานการศึกษาของชาติในส่วนของมาตรฐานการอุดมศึกษา ไปสู่การปฏิบัติในสถาบันอุดมศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม มุ่งเน้นเป้าหมายการจัดการศึกษาที่ผลการเรียนรู้ (Learning Outcomes) ของนักศึกษา โดยด้านที่ 4 คือด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (Interpersonal Skills and Responsibility) ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่ม การแสดงถึงภาวะผู้นำ ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ความสามารถในการวางแผนและรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเอง เป็นมาตรฐานผลการเรียนรู้ที่คาดหวังให้บัณฑิตทุกคนมีในทุกระดับคุณวุฒิ

2.1 แนวคิดทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ครูปฐมวัยจำเป็นต้องมีคุณสมบัติพิเศษในการทำงานกับมนุษย์ ซึ่งเด็กยังอยู่ในช่วงปฐมวัยของชีวิตและยังอยู่ในความดูแลของผู้ปกครอง นั่นคือ นอกจากต้องทำงานร่วมกับเด็กแล้วยังต้องทำงานเกี่ยวข้องกับผู้ใหญ่ รวมถึงองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาปฐมวัย คุณสมบัติพิเศษหรือความสามารถของผู้ที่จะไปเป็นครูทำงานเกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัยนั้นไม่จำกัดอยู่แค่ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาเท่านั้น แต่รวมถึงความสามารถหรือทักษะในการแสวงหาความรู้ การพัฒนาตนเอง การจัดการเรียนรู้ จิตสำนึกต่อหน้าที่ครูปฐมวัย เจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ กล่าวได้ว่าครูปฐมวัยจะต้องมีสมรรถภาพในตนเองอย่างเหมาะสมต่อการทำงานในสาขาวิชาชีพนี้เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งมีผู้ได้กล่าวถึงไว้ดังนี้

Colker (2008: online) ได้ศึกษาคุณลักษณะครูปฐมวัยโดยทบทวนเอกสาร และสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติการสอนเด็กปฐมวัย นักการศึกษาปฐมวัย 43 คน เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคลของครูปฐมวัยที่มีประสิทธิภาพ เกี่ยวกับ สิ่งที่ดึงดูดพวกเขาเข้าสู่สาขาการศึกษาปฐมวัย ทักษะที่จำเป็นในการงานที่พวกเขาทำ ความท้าทายที่พวกเขาเผชิญหน้า และรางวัลที่พวกเขาได้รับจากการทำงาน พบว่าวิชาชีพปฐมวัยมีความเหมาะสมดีสำหรับผู้ที่มีความคล่องตัว และมีเป้าหมายชีวิตได้รายการคุณลักษณะส่วนบุคคลที่ส่งเสริมทำให้การศึกษาปฐมวัยเป็นอาชีพที่ดีตลอดจนเชื่อว่ามีส่วนช่วยให้การศึกษาปฐมวัยเป็นอาชีพที่ดีคู่ควรสำหรับครู ซึ่งคุณลักษณะครูปฐมวัยที่มีประสิทธิภาพมี 12 คุณลักษณะ ดังนี้

1. มีความชอบอย่างหลงใหล (Passion)
2. มีความพากเพียร อุตสาหะ พยายาม (Perseverance)
3. มีความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะรับความเสี่ยง (Willingness to take risks)
4. เป็นแบบอย่างการปฏิบัติอย่างจริงจัง (Pragmatism)
5. มีความอดทน (Patience)
6. มีความคล่องแคล่ว ยืดหยุ่น (Flexibility)
7. ความเอาใจใส่ น่าเคารพนับถือ (Respect)
8. มีความคิดในทางสร้างสรรค์ (Creativity)
9. มีความน่าเชื่อถือ (Authenticity)
10. รักการเรียนรู้ (Love of learning)
11. มีพลังสูง (High energy)
12. มีอารมณ์ขัน (Sense of humor)

กระทรวงศึกษาธิการ (2550) โดยสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา ได้มีแนวความคิดการจัดการเรียนรู้และกำหนดมาตรฐานด้านการจัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับคุณลักษณะครูปทุมวัน ดังนี้

1. แนวความคิดการจัดการเรียนรู้

ปัจจัยหลักในการพัฒนาเด็กให้มีคุณภาพตามที่ต้องการได้ คือ ตัวครู ซึ่งมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องเพียง 2 ส่วน คือ คุณภาพของตัวครู และคุณภาพการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของครู คุณลักษณะพื้นฐานของความเป็นครู คือ ต้องมีความรักศรัทธาในอาชีพ เมตตาและเอาใจใส่ลูกศิษย์ เป็นแบบอย่างที่ดีของลูกศิษย์ หมั่นพัฒนาตนเอง เข้ากับผู้ปกครองและชุมชนได้ดี แต่สิ่งสำคัญที่สุดคือ ครูต้องมีความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (ต่อยอดความรู้) อย่างมีประสิทธิภาพโดยให้ความสำคัญกับประโยชน์ที่จะเกิดกับลูกศิษย์เป็นอันดับแรก บนความเชื่อที่ว่า “เด็กทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และสามารถพัฒนาตนเองได้” การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของครูต้องส่งเสริมให้เด็กสามารถพัฒนาได้ตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ดังนั้น การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของครูมืออาชีพจึงต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง มีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงามอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อให้เด็กมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการดำรงชีวิต มีบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์อย่างยั่งยืน พร้อมทั้งจะเจริญเติบโตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาเป็นที่ยอมรับของสังคมและประเทศชาติในอนาคต

2. มาตรฐานการศึกษาปฐมวัยด้านการจัดการเรียนรู้ (มองที่ครูผู้สอน)

มาตรฐานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาด้านการจัดการเรียนรู้ เป็นมาตรฐานด้านที่มองตัวครูผู้สอน และความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย 2 มาตรฐาน ได้แก่มาตรฐานที่ 9 และ 10 แต่ละมาตรฐานมีตัวบ่งชี้ ต่อไปนี้

มาตรฐานที่ 9 ครูมีคุณธรรม จริยธรรม มีวุฒิ/ความรู้ความสามารถตรงกับงานที่รับผิดชอบ หมั่นพัฒนาตนเอง เข้ากับชุมชนได้ดี และมีครูพอเพียง มีตัวบ่งชี้ดังนี้

1. มีคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ
2. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก ผู้ปกครอง และชุมชน
3. มีความมุ่งมั่นและอุทิศตนในการสอนและพัฒนาเด็ก
4. มีการแสวงหาความรู้และเทคนิควิธีการใหม่ๆ รับฟังความคิดเห็น ใจกว้าง และยอมรับความเปลี่ยนแปลง
5. จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางการศึกษาหรือเทียบเท่าขึ้นไป
6. สอนตรงตามวิชาเอก-โท หรือตรงตามความถนัด
7. มีจำนวนพอเพียง (หมายรวมทั้งครูและบุคลากรสนับสนุน)

มาตรฐานที่ 10 ครูมีความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเน้นเด็กเป็นสำคัญ มีตัวบ่งชี้ดังนี้

1. มีความรู้ความเข้าใจเป้าหมายการจัดการศึกษาและหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย
2. มีการวิเคราะห์เด็กเป็นรายบุคคล
3. มีความสามารถในการจัดประสบการณ์ที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ
4. มีความสามารถในการใช้สื่อที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการเรียนรู้ของเด็ก
5. มีการประเมินพัฒนาการของเด็กตามสภาพจริงโดยคำนึงถึงพัฒนาการตามวัย

6. มีการนำผลการประเมินพัฒนาการมาปรับเปลี่ยนการจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนาเด็กให้เต็มตามศักยภาพ

7. มีการวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของเด็กและนำไปใช้พัฒนาเด็ก

กระทรวงศึกษาธิการ (2548: 111) ได้เสนอไว้ในคู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 เกี่ยวกับบทบาทผู้บริหารสถานศึกษาปฐมวัยในการคัดเลือกบุคลากรที่ทำงานกับเด็ก เช่น ผู้สอน พี่เลี้ยง อย่างเหมาะสม โดยคำนึงถึงคุณสมบัติหลักของบุคลากร ดังนี้

1. มีวุฒิทางการศึกษาด้านการอนุบาลศึกษา การศึกษาปฐมวัย หรือผ่านการอบรมเกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัย

2. มีความรักเด็ก จิตใจดี มีอารมณ์ขันและใจเย็น ให้ความเป็นกันเองกับเด็กอย่างเสมอภาค

3. มีบุคลิกของความเป็นผู้สอน เข้าใจและยอมรับธรรมชาติของเด็กตามวัย

4. พุดจาสุภาพเรียบร้อย ชัดเจนเป็นแบบอย่างได้

5. มีความเป็นระเบียบ สะอาด และรู้จักประหยัด

6. มีความอดทน ขยัน ซื่อสัตย์ในการปฏิบัติหน้าที่และการปฏิบัติต่อเด็ก

7. อารมณ์ร่วมกับเด็ก รู้จักรับฟัง พิจารณาเรื่องราวปัญหาต่างๆ ของเด็ก และตัดสินใจปัญหาต่างๆ อย่างมีเหตุผลด้วยความเป็นธรรม

8. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตสมบูรณ์

การพัฒนาครูเริ่มจากต้นตอการผลิตครูนั่นคือ สถาบันผลิตครู ซึ่งขณะนี้ คือมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ผลิตนิสิตนักศึกษา ระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย สถาบันผลิตครูการศึกษาปฐมวัย จึงมีความสำคัญอย่างมากในการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างผู้เรียนให้จบการศึกษาออกไปอย่างมีคุณภาพ พร้อมทั้งจะทำงานอย่างเต็มศักยภาพ โดยมีทั้งความรู้ที่ดี ทักษะในด้านต่างๆ ที่จำเป็น ตลอดจนมีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ เพื่อพัฒนาเด็ก พัฒนาตนเอง และการศึกษาปฐมวัยให้เจริญรุดหน้า

โปรแกรมวิชาการการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ (อ้างถึงใน รัตนากวี แหลม. 2546: 34-35) ได้กำหนดคุณลักษณะบัณฑิตไว้ 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านบุคลิกภาพ

1.1 ด้านร่างกาย มีสุขนิสัยที่ดี และสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์

1.2 ด้านอารมณ์ จิตใจ มีความรักและปรารถนาดีต่อเด็ก รักในความเป็นครู มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีความมั่นคงทางจิตใจ เชื่อมมั่นและมั่นคงในสิ่งที่ตั้งมั่น

1.3 ด้านสังคม มีมนุษยสัมพันธ์ และความรับผิดชอบ

2. ด้านความรู้ความสามารถทางวิชาการ

2.1 ความรู้ความสามารถทั่วไป มีความใฝ่รู้ (ใฝ่เรียนรู้) และพัฒนาตนเองเสมอ ใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน

2.2 ความรู้เฉพาะด้าน มีความรู้เรื่องจิตวิทยาและพัฒนาการเด็กอย่างชัดเจน

3. ด้านความรู้ความสามารถพิเศษ

3.1 การปฐมพยาบาลเบื้องต้น

3.2 ความสามารถด้านศิลปะสำหรับเด็ก

3.3 ความสามารถด้านภาษา และการถ่ายทอดทางภาษา

3.4 ความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์

สรุปจากแนวคิด มาตรฐานการศึกษาปฐมวัย และคุณสมบัติที่ควรได้รับการคัดเลือก เข้าทำงานกับเด็กปฐมวัยได้ว่า คุณลักษณะครูปฐมวัยที่มีมาตรฐานแบ่งได้เป็น 2 ด้าน คือ ด้านคุณลักษณะส่วนตัว ต้องเป็นครูผู้มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้ความสามารถตรงตามงานที่รับผิดชอบ หมั่นพัฒนาตนเองและแสวงหาความรู้ ใจกว้างรับฟังความคิดเห็น ยอมรับความเปลี่ยนแปลง และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ด้านความรู้ความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ครูต้องมีความรู้ความเข้าใจในเป้าหมายการจัดการศึกษา และหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย จัดประสบการณ์เน้นเด็กเป็นสำคัญโดยวิเคราะห์เด็กเป็นรายบุคคล ใช้สื่ออย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับการเรียนรู้ของเด็ก ประเมินเด็กตามสภาพจริงโดยคำนึงถึงพัฒนาการตามวัยและนำผลการประเมินไปใช้เพื่อพัฒนาเด็กเต็มตามศักยภาพ ทำการวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้และนำผลไปใช้พัฒนาเด็ก

2.2 ความหมายของทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Characteristics) เป็นองค์ประกอบหนึ่งในความฉลาดด้านอารมณ์ หรืออีคิว อีกทั้งยังเป็นด้านหนึ่งในพหุปัญญาของมนุษย์ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าปัญญาด้านอื่นๆ ซึ่งจะได้นำเสนอและสรุปเป็นองค์ประกอบของทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2552: 1 - 6) ได้จัดทำกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย (Thai Qualification Framework for Higher Education; TQF:HED) ระบุนิยาม ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Skills) ว่าหมายถึงความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่ม การแสดงถึงภาวะผู้นำ ความสามารถในการวางแผนและรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเอง

โกลแมน (Goleman. 1998a, 1998b) ได้เสนอกรอบแนวคิดและโมเดล EQ เกี่ยวกับสมรรถนะด้านเชาวน์อารมณ์ (The Emotional Competence Framework) ไว้ 2 หมวด 5 องค์ประกอบ 2 ปัจจัยย่อย ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Characteristics) ในหมวดของสมรรถนะทางสังคม เป็นการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ ซึ่งมีองค์ประกอบ ความหมาย/ ปัจจัยบ่งชี้ ดังนี้

1. การเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีความหมาย/ ปัจจัยบ่งชี้ถึง การตระหนักรู้ถึงความรู้สึก ความต้องการและข้อห่วงใยของผู้อื่น ดังนี้

1.1 การเข้าใจผู้อื่น รู้ถึงความรู้สึก มุมมอง สนใจในข้อวิตกกังวลของเขา

1.2 การมีจิตใจมุ่งบริการ คาดคะเน รับรู้และตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ
ได้ดี

1.3 การพัฒนาผู้อื่น ทราบความต้องการเพื่อส่งเสริมความรู้ความสามารถได้ถูกทาง

1.4 การสร้างโอกาสในความหลากหลาย เล็งเห็นความเป็นไปได้จากความแตกต่าง
โดยไม่แตกแยก

1.5 ความตระหนักรู้ถึงทัศนคติ ความคิดเห็นของกลุ่ม ความสามารถอ่านสถานการณ์
ปัจจุบัน และความสัมพันธ์ของกลุ่มได้

2. ทักษะทางสังคม มีความหมาย/ ปัจจัยบ่งชี้ ความคล่องแคล่วในการก่อให้เกิดการ
เปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์โดยความร่วมมือของผู้อื่น ดังนี้

2.1 การโน้มน้าว แสดงกลวิธีโน้มน้าวต่างๆ อย่างได้ผล

2.2 การสื่อสาร ส่งสารที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือ

2.3 ความเป็นผู้นำ โน้มน้าวและผลักดันกลุ่มได้ดี

2.4 การกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงริเริ่ม และบริหารความเปลี่ยนแปลงได้ดี

2.5 การบริหารความขัดแย้ง เจรจา และแก้ไข หาทางยุติความไม่เข้าใจกัน

2.6 การสร้างสายสัมพันธ์ เสริมสร้างความร่วมมือร่วมใจกันเพื่อการปฏิบัติ

2.7 ร่วมมือร่วมใจกันทำงานกับผู้อื่นเพื่อบรรลุเป้าหมาย

2.8 สมรรถนะของทีม สร้างพลังร่วมของกลุ่มในการบรรลุเป้าหมาย

จิรภรณ์ มั่นเศรษฐวิทย์ (2544) ได้เสนอพฤติกรรมบ่งชี้ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตาม
ทฤษฎีปัญญญา ไว้ใน 2 องค์ประกอบ ดังนี้

1. การแสดงออกถึงความเข้าใจผู้อื่น

1.1 สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสนใจที่จะเข้าใจเพื่อน และกิจกรรมที่ทำ
ร่วมกันได้

1.2 สามารถแสดงออกถึงความต้องการที่จะมีเพื่อนสนิท หรืออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้

1.3 สามารถแสดงออกถึงความเข้าใจในความคิด ความรู้สึก และความสามารถของ
ผู้อื่นได้

1.4 สามารถแสดงออกถึงความเข้าใจ รับรู้ ในความต้องการของผู้อื่น รู้ว่าผู้อื่นเป็น
อย่างไร คิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร ชอบ หรือไม่ชอบสิ่งใดได้

2. การรักษาสัมพันธภาพกับผู้อื่น

2.1 สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ข้อมูล และทักษะต่างๆ กับเพื่อนหรือผู้อื่นได้

2.2 สามารถไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับเพื่อนได้

2.3 สามารถขยายความคิดโดยเพิ่มเติมความคิดเห็นของเพื่อน เพื่อความร่วมมือกับผู้อื่นในการทำกิจกรรมได้

2.4 สามารถช่วยเหลือผู้อื่น เมื่อรู้ว่าผู้อื่นต้องการความช่วยเหลือได้

2.5 สามารถเชิญชวนเพื่อน หรือผู้อื่นเล่นร่วมกันได้

2.6 สามารถปฏิบัติตนในฐานะผู้นำและผู้ตามได้

2.3 ความสำคัญของทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligence) เป็นปัญญาด้านหนึ่งของมนุษย์ตามทฤษฎีพหุปัญญา ซึ่งสติปัญญาด้านการเข้าใจผู้อื่น ก่อให้เกิดความสามารถในการเห็นความแตกต่างของผู้อื่นในเรื่องของความแตกต่างทางสภาพจิตใจ อารมณ์ แรงจูงใจ และความตั้งใจ ผู้ใหญ่ที่มีความชำนาญในด้านนี้จะสามารถรับรู้ความตั้งใจ และความปรารถนาของผู้อื่นได้ แม้ว่าเจ้าตัวจะพยายามปิดบังไว้ ทักษะเช่นนี้จะพบได้ในผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางการเมือง ครู ผู้ทำหน้าที่บำบัดต่างๆ และ ผู้ปกครอง ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนี้ไม่จำเป็นต้องอาศัยภาษาเสมอไป งานวิจัยเกี่ยวกับสมองชี้ให้เห็นว่า สมองส่วนหน้ามีบทบาทในการควบคุมการรับรู้เกี่ยวกับการมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หากสมองส่วนนี้ถูกทำลายจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพอย่างมาก ผู้ป่วยโรคอัลไซเมอร์ ซึ่งสมองส่วนท้ายทอยถูกทำลายจะมีปัญหาด้านพื้นที่ การใช้เหตุผลเชิงตรรกะและภาษาอย่างรุนแรง แต่มักจะยังมีสัมผัสความรู้สึก รู้กาลเทศะในสังคม และรู้จักเกรงใจผู้อื่น ในทางกลับกัน ผู้ป่วยโรคพิกัส ซึ่งสมองส่วนท้ายถูกทำลาย มักจะมีปัญหาในการเข้าสังคม

ปัจจัยสองประการที่เป็นลักษณะเฉพาะของมนุษย์ในเรื่องของปัญญาด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ได้แก่ ประการแรก สัตว์ชั้นสูงจะมีวัยเด็ก ซึ่งผูกพันกับพ่อแม่เป็นเวลานาน หากพรากรจากแม่เป็นเวลานานในช่วงต้นของพัฒนาการ การพัฒนาทักษะและการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นจะถูกกระทบกระเทือนอย่างรุนแรง และประการที่สอง ความสำคัญของการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในมนุษย์ ทักษะต่างๆ เช่น การล่า การตามรอยและการฆ่า ในสังคมยุคก่อนประวัติศาสตร์ต้องอาศัยการอยู่ร่วมกัน การร่วมแรงร่วมใจจากคนจำนวนมาก ความต้องการการยึดเหนี่ยวภายในกลุ่ม ความเป็นผู้นำ การเป็นองค์กร และความเป็นปึกแผ่นตามมาโดยอัตโนมัติ ซึ่ง วนิษา เรซ (2550: 125 -135) กล่าวถึงคนที่มีอัจฉริยภาพด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นคนที่ชอบรับพลังงานจากคนอื่น รู้สึกสดชื่นสดใสเมื่อได้พบเจอผู้คน ไม่รู้สึกว่าถูกคุกคามพื้นที่ส่วนตัวเมื่อต้องใช้เวลาอยู่กับคนอื่นมากๆ อีกทั้งคนกลุ่มนี้ยังมีความสามารถในการพูดคุย โน้มน้าวจิตใจคนรอบข้างให้เชื่อใจ ให้เห็นชอบตาม ให้ทำตามเป้าหมายที่ตนเป็นผู้กำหนดได้ด้วยคามยินยอมและเต็มใจ บางคนบุคลิกน่ารัก สบายๆ ดูเหมือนเข้าได้กับคนทุกระดับ ทุกประเภท แต่บางคนมีบุคลิกหนักแน่น น่าเชื่อถือ น่าไว้วางใจ น่าคล้อยตาม ลักษณะเด่นพิเศษของคนกลุ่มนี้คือ มีความเป็น “นักฟัง” หรือความเป็นผู้ฟังที่ดีสูง ถ้าอยากประสบ

ความสำเร็จ ทั้งด้านการงานและชีวิตความสัมพันธ์ส่วนตัวในสังคมที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเกินสองคนขึ้นไป ความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์และการเข้าใจผู้อื่นมีความจำเป็นมาก เพราะเป็นตัวแปรสำคัญที่จะกำหนดว่า คนนั้นจะไปถึงจุดไหนในชีวิต และชีวิตจะมีความสุขได้ยากหรือได้ง่าย จะก้าวหน้าในด้าน การงาน หรืออยู่กันอย่างระหองระแหง จะเป็นที่รักเอ็นดูของผู้ใหญ่หรือไม่มีใครอยากสนับสนุน สรรพ พัด ความสุขในโลกมนุษย์นั้นมักจะมีมาจากตัวแปรในด้านนี้

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร (2550: 171-172) ได้ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาของ สถาบันอุดมศึกษาสี่แห่งซึ่งมีแนวทางการจัดการศึกษาที่แตกต่างจากสถาบันอุดมศึกษาทั่วไปอย่าง ชัดเจน และส่งผลถึงคุณสมบัติของบัณฑิตที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมที่จัดขึ้นเพื่อเอื้อ ให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ จากการศึกษาวิเคราะห์จึงได้นำเสนอคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของ บัณฑิตไว้โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

1. ด้านโลกทัศน์หรือการมองโลกและชีวิต ผู้เรียนควรมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของ ชีวิต มีความเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เรียนรู้และตอบสนองต่อโลกอย่างสร้างสรรค์ รับรู้และวิเคราะห์ โลก รวมถึงเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ได้อย่างเชื่อมโยง เข้าใจถึงความจริงของธรรมชาติ ชื่นชมในความ หลากหลาย เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ รู้เท่าทันตนเอง ไม่ตัดสินสิ่งต่างๆ ด้วยอคติ และ มี ความพึงพอใจในชีวิตของตนเอง

2. ด้านพฤติกรรม เป็นผู้ที่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีสัมพันธภาพที่ดี ดำเนิน ชีวิตอยู่ในสังคมโลกได้อย่างเป็นประโยชน์ สร้างสรรค์ ตามวิถีของการเป็นมนุษย์ที่ดีงาม ตระหนักรู้ใน การรับใช้สังคม สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นที่มีความแตกต่างหลากหลาย มีความเป็นกัลยาณมิตร ให้แก่กันและกัน ให้มีความสำคัญกับการฝึกปฏิบัติกระตือรือร้นจิตใจของตนในชีวิตประจำวัน ดูแลรักษา ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ได้ยั่งยืน

3. ด้านจิตใจ ผู้เรียนควรเป็นผู้ที่มีเมตตา เอื้ออาทรต่อผู้อื่น เปิดใจกว้าง มีขันติธรรม ความยืดหยุ่น และความสมดุลทางอารมณ์ รู้จักพอเพียง มีสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น มี ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการทำสิ่งที่ถูกต้องแม้ว่าจะเป็นการทวนกระแสสังคม ยอมรับสิ่งที่ ตนเองเป็นได้อย่างมั่นคงไม่รู้สึกแปลกแยก

4. ด้านทักษะ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ในวิธีการที่หลากหลาย สามารถเข้าถึง แหล่งความรู้ต่างๆ ทั้งในระดับปัญญา และจากการปฏิบัติ มีความสามารถในการสื่อสารแสดงออก มี ทักษะในการคิดวิเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ สามารถเชื่อมโยงเหตุปัจจัย รู้ วิธีการแก้ปัญหาโดยมีทักษะของการคิดอย่างเป็นระบบ มีจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะใน การประกอบอาชีพที่ได้เลือกเรียนในสาขาวิชาชีพของตน

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักการ แนวคิด และทฤษฎีพื้นฐานในการ พัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานในการสร้างรูปแบบการฝึกอบรม เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ดังนี้

3.1 หลักการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม (Participatory Learning)

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข (2544: 8-21 อ้างถึงใน สุภณิดา ปุสุรินทร์คำ. 2551: ออนไลน์) ได้สรุปหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมไว้ว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีพัฒนาการจากการที่นักปรัชญาการศึกษา Dewey ได้เริ่มใช้วิธีการเรียนรู้จากการกระทำ (learning by doing) ซึ่งเป็นพื้นฐานการพัฒนาระบบการเรียนรู้ที่ดึงความสามารถของผู้เรียนออกมาในรูปของการเรียนรู้ที่เรียกว่า active learning ผู้เรียนจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้มากขึ้น ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดแก้ปัญหามากขึ้น และยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการแก้ปัญหา (problem solving) การเรียนรู้โดยร่วมมือกัน (cooperative learning) เช่น รูปแบบการสอนที่เรียกว่า Problem Base learning (PBL) ในทศวรรษที่ 80 ได้มีการพัฒนาระบบการเรียนรู้ (learning process) รูปแบบใหม่ที่เรียกว่า การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (experiential learning) ซึ่ง Kolb ได้เสนอว่า ประสบการณ์เป็นแหล่งการเรียนรู้และพัฒนา Kolb's model เป็นวงจรของการเรียนรู้ที่จะได้รับความรู้ ทักษะ และทักษะอยู่ในกระบวนการ 4 องค์ประกอบของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ได้แก่ ประสบการณ์เชิงรูปธรรม (concrete experience) การสังเกตอย่างไตร่ตรอง (reflective observation) มโนทัศน์เชิงนามธรรม (abstract conceptualization) และการทดลองปฏิบัติ (active experimentation) การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (experiential learning) ของ Kolb นี้ได้มีนักการศึกษาและนักฝึกอบรมได้นำไปใช้อย่างแพร่หลาย เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม (active learning) และยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีชื่อเรียกในหลายชื่อ เช่น experiential learning prior learning และ Participatory Learning การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคคลทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทักษะได้เป็นอย่างดี ผ่านการสังเคราะห์จากผลวิเคราะห์ของการศึกษาวิจัยรูปแบบการเรียนรู้หลายรูปแบบ (meta analysis) จนได้โครงสร้างพื้นฐานของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย วงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ผสมผสานกับกระบวนการกลุ่ม (Group Process) เพราะในแต่ละองค์ประกอบของวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์นั้น ผู้เรียนแต่ละคนซึ่งมีประสบการณ์ติดตัวมาจะสามารถให้ประสบการณ์ของตนเองให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนทดลองใช้ความรู้ที่เรียนมาไปสู่การปฏิบัติได้ดีขึ้นนั้นต้องผ่านกระบวนการกลุ่ม ดังนั้นการให้ผู้เรียนได้

ทำงานเป็นกลุ่มจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน และช่วยกันทำงานให้บรรลุผลสำเร็จได้ด้วยดี

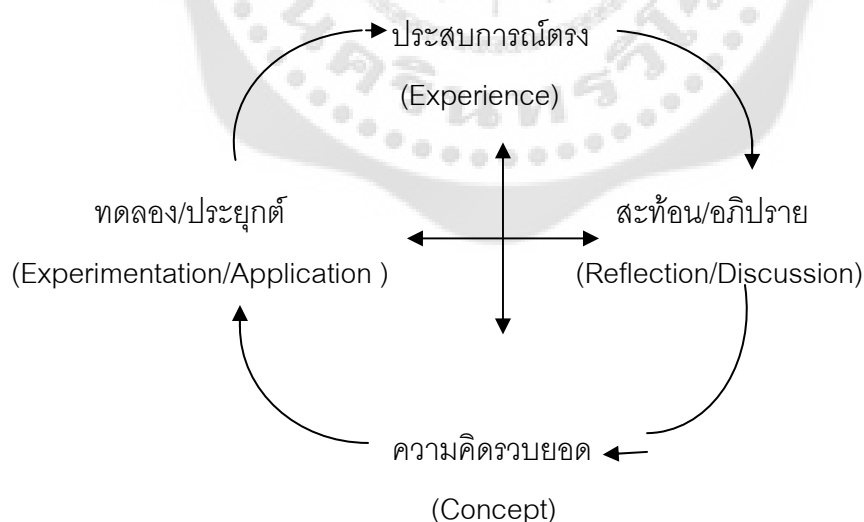
หลักการสำคัญของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม จึงประกอบด้วยการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม ดังนี้

1. การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (experiential learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้สอนมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้จากประสบการณ์เดิม มีลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ

- 1) เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยประสบการณ์ของผู้เรียน
- 2) ทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ๆ ที่ท้าทายอย่างต่อเนื่อง และเป็นการเรียนรู้เชิงรุก (active learning) คือผู้เรียนทำกิจกรรมตลอดเวลา ไม่ได้นั่งฟังการบรรยายอย่างเดียว
- 3) มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง และระหว่างผู้สอน
- 4) ปฏิสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดการขยายตัวของเครือข่ายความรู้ที่ทุกคนมีอยู่ออกไปอย่างกว้างขวาง

5) อาศัยการสื่อสารทุกรูปแบบ เช่น การพูด หรือการเขียน การวาดรูป การแสดง บทบาทสมมุติ ซึ่งเอื้ออำนวยให้เกิดการแลกเปลี่ยน การวิเคราะห์ และสังเคราะห์การเรียนรู้

Kolb (1984 อ้างถึงใน กรมสุขภาพจิต. 2544: 14-16: สุภณิดา ปุสุรินทร์คำ. 2551: ออนไลน์) ได้กล่าวถึงวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ดังนี้

ภาพประกอบ 2 แสดงวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์

ที่มา: สุภณิดา ปุสุรินทร์คำ. 2551: ออนไลน์)

1) ประสบการณ์ (experience) ในการฝึกอบรมเนื้อหาที่ใช้ในการให้ความรู้ หรือนำไปสู่การสอนทักษะต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่มีประสบการณ์มาก่อนแล้ว เช่น ฝึกอบรมเกี่ยวกับการประเมินโครงการให้นักวิชาการ จะเห็นได้ว่าผู้เรียน คือ นักวิชาการมีประสบการณ์เกี่ยวกับการประเมินในกิจกรรมอื่นๆ มาก่อน ซึ่งนำมาใช้ในการอบรมครั้งนี้ได้ องค์ประกอบที่เป็นประสบการณ์ ผู้สอนจะพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ดึงประสบการณ์ของตัวเองออกมาใช้ในการเรียนรู้ และสามารถแบ่งปันประสบการณ์ของตนเองที่มีให้แก่เพื่อนๆ ที่อาจมีประสบการณ์ที่เหมือนหรือต่างไปจากตนเองได้ ขึ้นอยู่กับการใช้กระบวนการกลุ่มของผู้สอน การที่ผู้สอนพยายามให้ผู้เรียนได้ดึงประสบการณ์มาใช้ในการอบรมจะทำให้เกิดประโยชน์ทั้งผู้สอนและผู้เรียน ในส่วนของผู้เรียนนั้น การที่ผู้เรียนได้ดึงประสบการณ์ของตัวเองออกมานำเสนอร่วมกับเพื่อนๆ จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกได้ว่าตัวเองได้มีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง มีความสำคัญที่มีคนฟังเรื่องราวของตนเอง และได้มีโอกาสรับรู้เรื่องของคนอื่น ซึ่งจะทำให้มีความรู้เพิ่มขึ้น ทำให้สัมพันธภาพในกลุ่มผู้เรียนเป็นไปด้วยดี ส่วนผู้สอนไม่ต้องเสียเวลาในการอธิบาย หรือยกตัวอย่างให้ผู้เรียนฟัง เพียงแต่ใช้เวลาเล็กน้อยกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เล่าประสบการณ์ของตนเอง ผู้สอนอาจใช้ใบชี้แจงกำหนดกิจกรรมของผู้เรียนในการนำเสนอประสบการณ์ ในกรณีที่ผู้เรียนไม่มีประสบการณ์ในเรื่องที่จะสอนหรือมีน้อย ผู้สอนอาจจะยกกรณีตัวอย่าง หรือสถานการณ์ก็ได้

2) การสะท้อนและอภิปราย (reflection and discussion) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ผู้เรียนจะได้แสดงความคิดเห็น และความรู้สึกของตนเองแลกเปลี่ยนกับสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งผู้สอนจะเป็นผู้กำหนดประเด็นการวิเคราะห์ วิจัย ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ถึงความคิด ความรู้สึกของคนอื่นที่ต่างไปจากตนเองจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างขวางขึ้น และผลของการสะท้อนความคิดเห็น หรือการอภิปรายจะทำให้ได้ข้อสรุปที่หลากหลาย หรือมีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ขณะทำกลุ่ม ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ถึงการทำงานเป็นทีม บทบาทของสมาชิกที่ดีที่จะทำให้งานสำเร็จ การควบคุมตนเอง และการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น องค์ประกอบนี้จะช่วยทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาทั้งด้านความรู้ และเจตคติ ในเรื่องท่อบิปราย การที่ผู้เรียนจะอภิปราย หรือแสดงความคิดเห็นได้มากน้อยแค่ไหน เป็นไปตามเนื้อหาที่จะสอนหรือไม่ขึ้นอยู่กับงานที่ผู้สอนจัดเตรียม ซึ่งประกอบไปด้วยประเด็นอภิปราย หรือตารางการวิเคราะห์เพื่อให้ผู้เรียนทำได้สำเร็จ

3) ความคิดรวบยอด (concept) เป็นองค์ประกอบที่ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชา หรือเป็นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย (knowledge) เกิดได้หลายทาง เช่น จากการบรรยายของผู้สอน การมอบหมายงานให้อ่านจากเอกสาร ตำรา หรือได้จากการสะท้อนความคิดเห็น และอภิปราย ในองค์ประกอบที่ 2 โดยผู้สอนอาจจะสรุปความคิดรวบยอดให้จากการอภิปราย และการนำเสนอของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ผู้เรียนจะเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด ซึ่งความคิดรวบยอดนี้จะส่งผลไปถึงการ

เปลี่ยนแปลงเจตคติ หรือความเข้าใจในเนื้อหาขั้นตอนของการฝึกทักษะต่างๆ ที่ช่วยทำให้ผู้เรียนปฏิบัติได้ง่ายขึ้น

4) การทดลอง/การประยุกต์แนวคิด (experimentation/application) เป็นองค์ประกอบที่ผู้เรียนได้ทดลองใช้ความคิดรวบยอดหรือผลิตขึ้นความคิดรวบยอดในรูปแบบต่างๆ เช่น การสนทนา สร้างคำขวัญ ทำแผนภูมิ เล่นบทบาทสมมติ ฯลฯ หรือเป็นการแสดงถึงผลของความสำเร็จของการเรียนรู้ในองค์ประกอบที่ 1) ถึง 3) ผู้สอนสามารถใช้กิจกรรมในองค์ประกอบนี้ ในการประเมินผลการเรียนการสอนได้ เช่น วัตถุประสงค์ในการอบรม ตั้งไว้ว่าให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถวางแผนประเมินโครงการได้ กิจกรรมในการเรียนรู้ขององค์ประกอบนี้ ผู้สอนต้องเตรียมใบงานให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ทดลองทำแผนการประเมินโครงการ ซึ่งผู้สอนเข้ารับการอบรมจะต้องนำความรู้เกี่ยวกับการประเมินโครงการจากการเรียนรู้ในองค์ประกอบความคิดรวบยอดมาใช้ การเรียนการสอน หรือการอบรมส่วนใหญ่มักจะขาดองค์ประกอบทดลอง/ประยุกต์แนวคิด ซึ่งถ้าพิจารณาให้ดีจะเห็นได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ผู้สอนจะได้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้จักการประยุกต์ใช้ความรู้ ไม่ใช่เรียนแค่รู้ แต่ควรนำไปใช้ได้จริงในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรือการอบรมแบบมีส่วนร่วม จำเป็นต้องจัดกิจกรรมให้ครบทั้ง 4 องค์ประกอบ เนื่องจากแต่ละองค์ประกอบมีความสัมพันธ์เป็นไปอย่างมีพลวัต (dynamic) เกี่ยวข้องมีผลถึงกัน ผู้สอนจะเริ่มจากจุดใดก่อนก็ได้ ส่วนใหญ่จะเริ่มจากประสบการณ์ (experience) หรือความคิดรวบยอด (concept) ซึ่งทั้ง 2 องค์ประกอบจะช่วยให้ผู้เรียนได้ถึงข้อมูลเก่าหรือข้อมูลใหม่บางส่วนเพื่อนำไปสู่การอธิบาย และการประยุกต์ใช้ ระยะเวลาแต่ละองค์ประกอบไม่จำเป็นต้องเท่ากัน ผู้สอนจัดได้ตามความเหมาะสมของกิจกรรมในแต่ละองค์ประกอบ เช่น ถ้าเนื้อหาสำคัญมากก็อาจใช้เวลามาก หรือถ้าผู้สอนมีประเด็นในการอธิบายที่สำคัญและมากก็อาจใช้เวลาในการอธิบายมากกว่าส่วนขององค์ประกอบความคิดรวบยอด

2. การเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม (Group Process)

การเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม เป็นการเรียนรู้พื้นฐานที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเมื่อประกอบไปกับการเรียนรู้เชิงประสบการณ์จะช่วยทำให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม และทำให้บรรลุงานสูงสุด การมีส่วนร่วมสูงสุด (maximum participation) ของผู้เรียนขึ้นอยู่กับกรอบแบบกลุ่ม ซึ่งมีตั้งแต่กลุ่มเล็กสุดคือ 2 คน จนกระทั่งกลุ่มใหญ่ กลุ่มแต่ละประเภทมีข้อดีและข้อจำกัดต่างกัน ผู้เรียนทุกคนควรมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมของแต่ละองค์ประกอบ ฉะนั้นผู้สอนจึงต้องพิจารณาตามจำนวนผู้เรียน การบรรลุงานสูงสุด (maximum performance) ถึงแม้ผู้สอนจะออกแบบกลุ่มให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมแล้วก็ตาม แต่สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้กลุ่มผู้เรียนบรรลุงานสูงสุด คือ การออกแบบงาน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้สอนจะต้องจัดทำเป็นใบงานที่กำหนดให้กลุ่ม หรือผู้เรียนทำกิจกรรมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ในแผนการสอน สิ่งเหล่านี้เป็นหัวใจสำคัญของการบรรลุ

งานสูงสุด ผู้เรียนสามารถกำหนดได้จากการออกแบบงาน ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญของการกำหนดงาน 3 ประการดังนี้

1) การกำหนดกิจกรรมที่ชัดเจนว่าจะให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มกันอย่างไร เพื่อทำอะไร ใช้เวลามากน้อยแค่ไหน เมื่อบรรลุนานแล้วจะให้ทำอะไรต่อ เช่น การเสนอผลงานหน้าชั้น

2) การกำหนดบทบาทของกลุ่มหรือสมาชิกให้ชัดเจน โดยทั่วไปกำหนดบทบาทในกลุ่มย่อยควรให้แต่ละกลุ่มมีบทบาทที่แตกต่างกัน เมื่อนำมารวมในกลุ่มใหญ่จะเกิดการขยายการเรียนรู้ทำให้ใช้เวลาน้อยในการเรียนรู้และไม่น่าเบื่อ การกำหนดบทบาทในแต่ละกลุ่มให้ทำกิจกรรมยังรวมถึงการกำหนดบทบาทสมาชิกในกลุ่มด้วย เช่น เล่นบทบาทสมมติ เป็นผู้สังเกตการณ์ หรือเป็นตัวแทนกลุ่มในการนำเสนอผลงานของกลุ่ม

3) การกำหนดโครงสร้างของงานที่ชัดเจน บอกรายละเอียดของกิจกรรมและบทบาทโดยผู้สอนทำกำหนดงานที่แจ้งให้แก่ผู้เรียนเป็นใบงานหรือใบชี้แจง มีวัตถุประสงค์เพื่อให้กลุ่มทำงานสำเร็จ โดยมีกรอบการทำงานที่ชัดเจน หรือสร้างเป็นตารางการวิเคราะห์ให้กลุ่ม

3.1) ใบงาน เป็นข้อความการกำหนดงานที่มีรายละเอียด เพื่อให้ผู้เรียนซึ่งส่วนใหญ่จะทำงานในกลุ่มเล็ก หรือกลุ่มย่อยระดมสมองทำงานกลุ่มได้สำเร็จ ผลงานที่ได้จากการทำงานตามที่กำหนดในใบงานจะเป็นข้อสรุปที่มีความลึกซึ้งซึ่งนำไปตามประเด็นที่ผู้สอนต้องการ ใบงานใช้มากในกิจกรรมขององค์ประกอบสะท้อน/อภิปราย และทดลอง/ประยุกต์แนวคิด และมีผลอย่างมากต่อการที่ผู้เรียนจะทำงานได้สำเร็จในเวลาที่กำหนด และตรงตามวัตถุประสงค์

3.2) ใบชี้แจง เป็นคำชี้แจงในการทำกิจกรรมกลุ่ม มีรายละเอียดไม่มากนัก จึงไม่จำเป็นต้องจัดทำเป็นใบงาน ผู้สอนอาจจะเขียนกระดานหรือแผ่นใสให้ผู้เรียนอ่านพร้อมกัน ใช้มากในกิจกรรมขององค์ประกอบประสบการณ์ หรือการประยุกต์แนวคิด ซึ่งใบชี้แจงที่ดีควรมีลักษณะที่มีข้อความสั้น กระชับ ได้ใจความ และกำหนดกิจกรรมตรงกับองค์ประกอบ เช่น ให้ผู้เรียนได้นำเสนอประสบการณ์หรือได้ประยุกต์ความคิดรวบยอด

สรุปได้ว่า หลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคคลทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ผ่านการสังเคราะห์แบบ meta analysis ซึ่งได้โครงสร้างพื้นฐานของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่ประกอบด้วยวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ผสมผสานกับกระบวนการกลุ่ม เพราะผู้เรียนทุกคนมีประสบการณ์จึงสามารถทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และช่วยกันทำในสิ่งที่ยากหรือไม่เคยทำมาก่อนด้วยความมั่นใจ โดยเฉพาะการฝึกอบรมที่อาจมีข้อจำกัดในด้านเวลา

การกำหนดบทบาทในการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มให้แก่สมาชิกในแต่ละกิจกรรม เพื่อให้สมาชิกได้แสดงบทบาทของตนเองที่ได้รับมอบหมายและสมาชิกสามารถสลับเปลี่ยนบทบาทกันได้ เพื่อให้สมาชิกทุกคนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ในทุกบทบาท ดังนี้

1. กำหนดบทบาทในการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มให้แก่สมาชิก เพื่อให้สมาชิกได้แสดงบทบาทของตนเองตามบทบาทที่ได้รับมอบหมาย ได้แก่

1.1 ผู้ดำเนินรายการ (moderator) เป็นผู้นำในการสื่อสาร เปิดประเด็นในการอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประสบการณ์ความรู้ของสมาชิก ตลอดจนเป็นผู้สรุปประเด็นโต้เถียง เมื่อมีความแตกต่างทางความคิด

1.2 ผู้อำนวยการความสะดวก (facilitator) เป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้แบบร่วมมือของสมาชิกในกลุ่ม นัดหมายเวลาในการทำงานร่วมกันของสมาชิก จัดหาเทคนิค วิธีการ และเทคโนโลยีที่เอื้อต่อการสื่อสารของสมาชิก และยังเป็นผู้มีหน้าที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ความรู้ของตนเองต่อประเด็นด้วย

1.3 ผู้บันทึก (note taker) เป็นผู้ดำเนินการบันทึกประเด็นสำคัญที่ได้จากการสนทนา อภิปราย หรือการประชุมของสมาชิก และยังเป็นผู้มีหน้าที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ความรู้ของตนเองต่อประเด็นนั้นๆ ด้วย

2. สมาชิกทุกคนปฏิบัติตามกติกาในการร่วมกิจกรรมการแบ่งปันความรู้ด้วยวิธีการเรียนรู้แบบร่วมมือ ได้แก่ สมาชิกต้องกระตุ้นให้ทุกคนตระหนักและช่วยสร้างสำนึกของการมีส่วนร่วม การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง การเห็นความสำคัญของความหลากหลาย และยอมรับว่าทุกคนต่างมีความคิด มีศักยภาพและความสำคัญที่เท่าเทียมกัน

3. ให้สมาชิกมีอิสระในการกำหนดขั้นตอน และระยะเวลาในแต่ละครั้งของการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มของตนเอง สมาชิกสามารถเข้าร่วมกิจกรรมในวันและเวลาใดก็ได้ตามที่สมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มอย่างสะดวก ทั้งนี้จะต้องบรรลุผลสำเร็จตามใบงานที่มอบหมายให้ทำเป็นผลงานของกลุ่ม และส่งผลงานภายในช่วงเวลาที่กำหนดไว้

4. ให้สมาชิกมีการแบ่งปันความรู้ด้วยวิธีการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยการใช้เทคโนโลยีในการแบ่งปันความรู้ต่างๆ ได้แก่ การใช้โปรแกรมสนทนา (chat) การร่วมแสดงความคิดเห็นผ่านกระดานสนทนา (web board) และการส่งข้อมูลผ่านไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) ฯลฯ

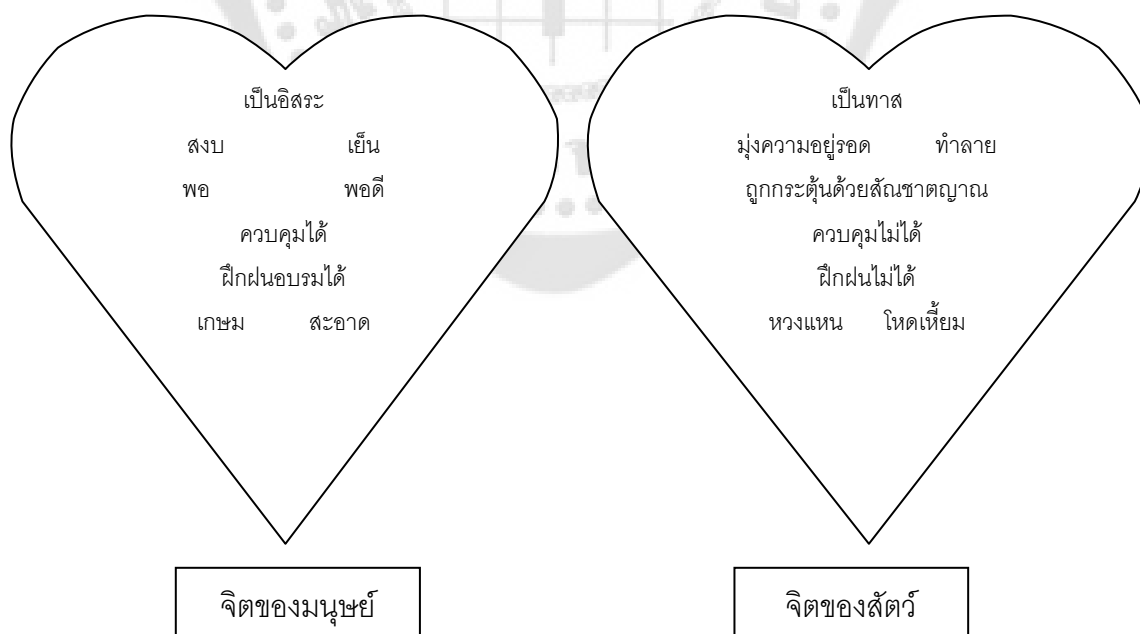
5. ให้สมาชิกสรุปผลงานที่ได้รับมอบหมายตามใบงานเป็นผลงานกลุ่ม และจัดส่งสรุปผลงานกลุ่มแก่ผู้ดำเนินการหลัก (key moderator) ผ่านไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-mail)

3.2 หลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์

การเรียนรู้ คือ กระบวนการที่ผัสสะทั้ง 6 ของมนุษย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้สัมผัส และสัมพันธ์กับสิ่งเร้า เกิดธาตุรู้ (รู้สึก หมายถึง รู้คิด รู้แจ้ง) และมีการกระทำโต้ตอบ ผูกอบรมตนเอง หรือโดยกัลยาณมิตรจนประจักษ์ผล เกิดคุณภาวะ (ความรู้และความดี) สมรรถภาวะ (ความสามารถ) สุขภาวะ (ความผาสุกพอเหมาะสมควร) และอิสรภาวะ (พ้นจากทุกข์และความเป็นทาส) หลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ มีดังนี้ (สุนน อมรวิวัฒน์. 2542.)

หลักที่หนึ่ง พระพุทธศาสดามองมนุษย์ทั้งในฐานะที่เป็นเอกัตบุคคล คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล (as an individual) และในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น (กัลยาณมิตร) ตามหลักนี้ ต้องสร้างฉันทะแก่ผู้เรียนแต่ละคนในเวลาเดียวกัน ต้องเน้นกิจกรรมที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน ได้ทำงานเป็นกลุ่ม และฝึกทักษะทางสังคม เพื่อความเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่มด้วย

หลักที่สอง มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ หรือ เวไนยบุคคล สามารถได้รับการสั่งสอน ฝึกฝน และอบรมบ่มนิสัยได้ คำนึงถึงผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (child center) มนุษย์ต่างจากสัตว์ต้องจำแนกโดยระดับของจิตที่ได้รับการฝึกและพัฒนาจนแตกต่างกัน กระบวนการเรียนรู้เริ่มต้นที่บุคคล คือ หลักของการพัฒนาตน ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ปลายทางการเรียนรู้ คือ อิสรภาพทั้งทางกาย และจิตของบุคคลเกื้อกูลแก่สังคม

ภาพประกอบ 3 อธิบายความแตกต่างของระดับจิตระหว่างมนุษย์และสัตว์

หลักการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา ปรากฏในพุทธพจน์ที่แสดงว่ามนุษย์นั้นเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก และฝึกให้พัฒนาได้ การฝึกและพัฒนาคนต้องฝึกไปพร้อมกันทั้งทางกายและจิต

หลักที่สาม มนุษย์มีภาวะทางสติปัญญาแต่กำเนิด (สชาติกปัญญา) และแม้ว่ามนุษย์จะมีความแตกต่างกัน ก็จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ (โยคปัญญา) คำว่า “ปัญญา” ในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้ทั่ว ปรีชา หยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ การรอบรู้ในกองสังขาร มองเห็นตามความเป็นจริง พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อบุญญาที่เกิดขึ้นจากการฝึกฝนอบรมว่ามีความสำคัญยิ่งกว่า มนุษย์จึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เกิดโยคปัญญา หรืออีกนัยหนึ่งมีคำว่า “ญาณ” จิตปัญญา ภาวิตปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ เมื่อได้รับการฝึกฝนอบรมแล้ว กระบวนการเรียนรู้ เน้นการฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่องยาวนาน พระองค์ทรงให้กำลังใจแก่ผู้เรียน เน้นเรื่อง วิริยะ คือ ความเพียร ในการฝึกฝนตนเอง เพื่อผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้ ตามหลัก อิทธิบาท 4

หลักที่สี่ พระพุทธศาสนาอธิบายหลักการเรียนรู้ของมนุษย์ว่าเกิดขึ้นในวิถีชีวิตทั้งชีวิต มีลักษณะเป็นองค์รวมของรูป (กายภาพ : กาย-วาจา) กับนาม (จิตภาวะ) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ไปตามความเจริญเติบโต (พัฒนาการ) ของชีวิต

หลักการนี้ สุมณ อมรวิวัฒน์ ได้อธิบายวิธีการเรียนการสอน ด้วย “กระบวนการซึมซับ” เป็นกระบวนการพัฒนารูปกับนาม รวมกันเข้าเป็นชีวิต หรือ ขั้น 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อาจอธิบายให้เข้ากับศัพท์ทางครุศาสตร์ว่า การเรียนการสอนเป็นการพัฒนามนุษย์ด้านพฤติกรรม ความรู้สึก การรับรู้ การคิดพิจารณา และความรู้แจ้ง ทั้งผู้สอนและผู้เรียนต้องใช้สติและปัญญากำกับการฝึกฝนอบรมโดยตลอด

รูป จำแนกได้เป็น

1) รูปกาย รูปร่าง คือ โครงสร้าง (กาย) ประกอบเป็นร่างกายของมนุษย์ (body)

2) รูปลักษณ์ (appearance)

3) พฤติกรรม อาการ การกระทำ ท่วงท่า ท่วงที (performance)

นาม จำแนกได้เป็น

1) เวทนา รู้สึก (feeling, sensation)

2) สัญญา การกำหนดได้ หมายถึง (perception)

3) สังขาร การปรุงคิด (mental formation)

4) วิญญาณ การรู้แจ้ง (knowledge, consciousness)

การเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการผสมผสานทั้งกายและจิต และต้องพัฒนาทั้ง 2 ด้านไปพร้อมกัน

หลักที่ห้า การเรียนรู้ของมนุษย์มีแกนหลัก 3 แกน คือ “ไตรสิกขา”

1. การฝึกฝนตนเองเรื่อง ศีล (self-training in morality)
2. การฝึกฝนตนเองเรื่อง สมาธิ (self-training in morality or concentration)
3. การฝึกฝนตนเองเรื่อง ปัญญา (self-training in wisdom)

ไตรสิกขา คือ การฝึกหัดอบรม กาย วาจา และจิตของมนุษย์ ให้สามารถค้นพบและควบคุมตนเอง เรียนรู้และพัฒนาตนเองโดยใช้ปัญญาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนและเกิดแก่ผู้อื่น ตามหลักการการศึกษา 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

หลักการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาก็มีความสมบูรณ์ที่ผู้สอนต้องรู้จักผู้เรียนแต่ละคน และถือว่าผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่ต้องได้รับการพัฒนาทั้งทางกาย วาจา จิตและปัญญา การเรียนการสอนตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาจึงมิใช่การถ่ายทอดความรู้ (ปฏิบัติ) เท่านั้น หากแต่เน้นการฝึกหัดอบรม (ปฏิบัติ) และการวิเคราะห์ประเมินผลของการปฏิบัติ (ปฏิเวธ) นั้นด้วย

หลักที่หก การพัฒนาปัญญา

จุดหมายของการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ การเกิดปัญญา ซึ่งต้องพัฒนาโดยการแสวงหาความรู้ (สุตมยปัญญา) การฝึกฝนค้นคิด (จินตามยปัญญา) และการฝึกฝนตนเอง (ภาวนามยปัญญา)

การเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์จึงต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์เชิงมโนธรรม และเชิงพฤติกรรม เน้นวิธีการเรียนรู้ การค้นพบด้วยตนเอง การประเมินตนเอง และปรับปรุงแก้ไขผลแห่งการปฏิบัติเป็นเนืองนิจ โดยมีครูเป็นกัลยาณมิตรคอยชี้แนะแนวทาง ช่วยสร้างบรรยากาศทางวิชาการ และสิ่งแวดล้อมที่มีสุนทรียภาพ

3.3 แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

จุดเริ่มต้นของจิตตปัญญาศึกษา (contemplative education) ไม่ใช่เรื่องของการสร้างกฎเกณฑ์ ค่านิยมทางสังคม ความเป็นเลิศทางวิชาการ ความคาดหวังทางศีลธรรม หรือกระทั่งความสูงส่งทางจิตวิญญาณ แต่กลับเป็นเรื่องง่าย ๆ อย่างการให้ความเคารพแก่ศักยภาพแห่งการเรียนรู้ของคนทุกคนอย่างไร้อคติ ปราศจากการแบ่งแยกอายุ สูงต่ำ ดำ ขาว มีจน ดีชั่ว ถูกผิด หัวใจของการศึกษาด้านนี้มีเพียงกระบวนการการเรียนรู้และเส้นทางการฝึกตนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้ค้นหาศักยภาพภายในตนเอง จนกลายเป็นตัวของตัวเองที่สมบูรณ์อย่างที่ไม่จำเป็นต้องไปเปรียบเทียบกับใคร ในขณะเดียวกันก็ไม่ใช่วิธีการศึกษานุ่มนวล ที่ผู้เรียนผู้สอนเอาแต่พูดแสดงความรู้สึก และประสบการณ์อย่างเลื่อนลอย อย่างที่ไม่จำเป็นต้องอ่านหนังสือ ไม่ต้องท่องจำตำรา ไม่ต้องสอบ พื้นฐานของการฝึกฝนจิตใจก็ไม่ใช่เพื่อที่จะกลายเป็นคนเชื่อง ต้ม เยียบ อ่อนไหวไร้การตอบสนอง จิตตปัญญาศึกษา

จะต้องคงไว้ซึ่งรากฐานแห่งความพากเพียรหมั่นกับการแสวงหาความจริง หากกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเข้าใจตนเอง เข้าใจโลกและเข้าใจผู้อื่นได้ผลจริง ผู้เรียนและผู้สอนยังจะต้องมีความกระตือรือร้นที่จะค้นหาความรู้มากตามไปด้วย ธรรมชาติพื้นฐานของความเป็นมนุษย์คือ ธรรมชาติแห่งความตื่นรู้หรือพุทธภาวะ ซึ่งกระบวนการศึกษาจะนำผู้เรียนเข้าสู่กระบวนการใคร่ครวญด้วยใจ การขบคิดด้วยปัญญาจากการบ่มเพาะและให้คุณค่าพื้นที่ว่างแห่งการเรียนรู้ด้านใน การลองผิดลองดีลองถูกด้วยประสบการณ์ตรง เพื่อเป้าหมายของการตระหนักรู้ถึงพุทธภาวะที่มีอยู่แล้วในตนเองอย่างเป็นกระบวนการตามธรรมชาติของชีวิต (วิจักขณ์ พานิช. 2551: 44-46)

จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร (2553: 31) ได้กล่าวไว้ว่า Contemplative มาจากคำว่า Contemplari ซึ่งเป็นภาษาลาติน หมายถึง การสังเกต พิจารณา พ่งดูอย่างตั้งใจ และสรุปไว้ว่า จิตตปัญญาศึกษา เป็นการศึกษามุ่งเน้นพัฒนาจากภายใน ให้เกิดการตระหนักรู้ และเกิดปัญญา เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นุ่มนวลใส่ใจอย่างใคร่ครวญและสัมพันธ์กับคุณธรรมความเป็นมนุษย์ เป็นการฝึกปฏิบัติที่ไม่จำกัดเพียงแนวทางของศาสนา หากรวมถึงศาสตร์ ศิลปะ และกิจกรรมต่างๆ ที่สร้างสัมพันธภาพและผู้เรียนสนใจจนสามารถเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เกิดความรักความเมตตา

วิจักขณ์ พานิช (2551: 17-21) ได้ให้ความหมายของจิตตปัญญาศึกษา และกล่าวถึงการเอาใจใส่จิตใจในกระบวนการเรียนรู้ไว้ดังนี้

Contemplative Education ประกอบด้วยคำสองคำถูกนำมารวมกัน เพื่ออธิบายความคิดหนึ่งที่ฉีกออกไปจากความหมายเดิมๆ ของการศึกษาที่คนทั่วไปเข้าใจกัน Contemplative แปลเป็นไทยว่า “ที่ใคร่ครวญ ครุ่นคิด คำนึงด้วยใจโดยแยบคาย” และทำให้นึกถึงคำบาลีในพุทธศาสนาที่ว่า “โยนิโสมนสิการ” (การพิจารณาโดยแยบคาย) สองคำจากสองภาษาต่างให้ความหมายอันเดียวกัน ส่วน Education เป็นคำที่เราคุ้นเคยกันดี แปลได้ว่า “การศึกษา” เราใช้คำว่าการศึกษากันจนลืมความหมายที่แท้จริงของคำคำนี้ไป การศึกษากลายเป็นภาพของรั้วโรงเรียน ห้องเรียน ครู นักเรียน เครื่องแบบ ปรินญา และอะไรต่างๆ ซึ่งเป็นภาพที่เราับเอาระบบการศึกษาจากทางตะวันตกมา ด้วยความเชื่อที่ว่าการศึกษาแบบนั้นจะพัฒนาทรัพยากรบุคคล เพื่อการพาประเทศไปสู่ความเป็นอารยะ ทัดเทียมเท่าทันอารยะประเทศมหาอำนาจทางตะวันตก แต่ในทางพุทธของเราคำว่า “ศึกษา” หรือ ศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ก่อปรด้วยความพร้อมทั้งใน ศีล สมาธิ และปัญญาไม่แยกขาดออกจากกัน

Contemplative Education จึงหมายถึง การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ เน้นไปที่ “กระบวนการ” คำนี้เหมือนเป็นการจุดประกายความหมายใหม่ ให้ย้อนกลับไปหาราก คุณค่า และความหมายที่แท้จริงของการเรียนรู้ ที่มีผลระยะยาวต่อชีวิตของคนคนหนึ่งทั้งชีวิต Contemplative

Education สะท้อนให้เห็นกระบวนการ ความเป็นพลวัตไม่หยุดนิ่ง ความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ นำไปสู่การตั้งคำถามอย่างถึงรากต่อการศึกษาในระบบ

มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพของการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญเหมือนกันหมด คนทุกคนต่างมีธรรมชาติของจิตแบบเดียวกัน เป็นจิตใจที่สามารถเป็นอิสระจากภาพลวงตาของอัตตาตัวตน ก้าวพ้นสู่การสัมผัสความดี ความงามและความจริง จนก่อให้เกิดความสุขสงบเย็นอย่างยั่งยืนภายใน ปัญหาของการศึกษาก็คือ เรากลับไปเอาความรู้ในตำราเป็นตัวตั้งพยายามจะผลิตคนเก่งและคนฉลาด ขณะเดียวกันก็ได้ติตราคนอีกกลุ่มว่าเป็นคนโง่ไม่เอาไหน เกิดการแข่งขันเพื่อแย่งกันเป็นผู้ชนะ และเหยียบย่ำผู้แพ้วกับเขาไม่มีเลือดเนื้อจิตใจ ทางที่ถูกเราต้องไม่เอาความรู้ในตำราเป็นตัวตั้ง แต่ต้องเป็นความรู้ทางปัญญาที่จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการเชื่อมโยงกันในสามภาค คือ ภาคความรู้ ภาควิชาชีพ และภาคจิตวิญญาณ ทั้งนี้ลักษณะของการเชื่อมโยงหาได้เป็นการสร้างสะพานเชื่อมโดยที่ยังมองสามเรื่องแยกออกจากกัน

หากเราได้เข้าใจและได้สัมผัสกับกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ เราจะได้เห็นชัดเจนถึงความเชื่อมโยงของการเรียนรู้ เพราะความรู้ที่แท้จริงนั้น คือประสบการณ์ทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวไม่ว่าจะเป็นการได้รู้จักเพื่อนใหม่ การเดินทางท่องเที่ยวไปยังที่ที่เราไม่เคยไป การอ่านหนังสือดีๆ สักเล่ม การได้คุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนรอบข้าง และเมื่อเราเพิ่มมิติของความใคร่ครวญด้วยใจ เราจะได้สัมผัสถึงคุณค่าและความงามที่ทำให้จิตใจของเราขยายขึ้น เรียนรู้ที่จะรัก เรียนรู้ที่จะให้ เรียนรู้ที่จะยอมรับความหลากหลายทางความคิดมากขึ้น อันเป็นผลมาจากอัตตาตัวตนที่ลดลง กระบวนการการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ จึงนำไปสู่ความตั้งใจที่จะทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ดำรงชีวิตเพื่อให้เกิดคุณค่าแก่คนรอบข้างอย่างแท้จริง

ในขณะที่กระบวนการเรียนรู้ในภาคความรู้เกิดขึ้นตลอดเวลาเป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์และกระบวนการมากกว่าการท่องจำจากตำรา เมื่อความรู้ได้แตกยอดงอกงามขึ้นภายในใจจนถึงจุดหนึ่ง เสียงข้างในจะบอกเราให้เข้าใจถึงความหมายของการเรียนรู้ในภาควิชาชีพ ในแง่มุมที่ต่างออกไป นั่นคืองานหรือการประกอบอาชีพ แท้จริงคือผลที่สูงงอมจากการเรียนรู้ เสียงข้างในที่ไม่ถูกทำให้พร่าเลือนด้วยอำนาจของอัตตา จะนำมาซึ่งความตั้งใจที่จะทำประโยชน์ต่อผู้อื่น ก่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์ในด้านที่ตนถนัด เป็นการทำงานด้วยความสนุก ด้วยความรัก ด้วยความดีไปพร้อมๆ กัน เป็นการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ซึ่งก็คือการหลุดพ้นจากความรำรวยทางความรู้ของจิตที่ขยายกว้าง

การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยสิ่งแวดล้อมที่สบาย สถาบันการศึกษาในปัจจุบันโดยมากกลายเป็นที่อบาย มิใช่สบายเพราะเต็มไปด้วยความฟุ้งเฟ้อทางวัตถุ เป็นที่บ่มเพาะอัตตา สภาวะความคับแคบของจิต สบายในที่นี้มาจาก สบายะ คือ สภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การ

เรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ในสิ่งแวดล้อมที่เห็นคุณค่าของการเรียนรู้ด้านใน ผู้คนรู้จักรดน้ำใจให้คนรอบข้าง ให้ความสำคัญและเอาใจใส่จิตใจของผู้เรียนรู้ในทุกขณะ

การเอาใจใส่ในกระบวนการการเรียนรู้นั้น สามารถทำได้ใน 3 ลักษณะ คือ

1. การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) หมายถึง ฟังด้วยหัวใจ ด้วยความตั้งใจอย่างสัมผัสได้ถึงรายละเอียดของสิ่งที่เราฟังอย่างลึกซึ้งด้วยจิตที่ตั้งมั่น ในที่นี้ยังหมายถึงการรับรู้ในทางอื่นๆ ด้วย เช่น การมอง การอ่าน การสัมผัส ฯลฯ

2. การน้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) เป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการฟังอย่างลึกซึ้ง ก่อปรกับประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตในทางอื่นๆ เมื่อเข้ามาสู่ใจแล้ว มีการน้อมนำมาคิดใคร่ครวญดูอย่างลึกซึ้ง ซึ่งต้องอาศัยความสงบเย็นของจิตใจเป็นพื้นฐาน จากนั้นก็ลองนำไปปฏิบัติเพื่อให้เห็นผลจริง ก็จะเป็นการพอกพูนความรู้เพิ่มขึ้นในอีกระดับหนึ่ง

3. การเฝ้ามองเห็นตามที่เป็นจริง (Meditation) การปฏิบัติธรรมหรือการภาวนา คือ การเฝ้าดูธรรมชาติที่แท้จริงของจิต นั่นคือการเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่ ความบีบคั้นที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง และสภาวะของการเป็นกระแสแห่งเหตุปัจจัยที่เลื่อนไหลต่อเนื่อง การปฏิบัติภาวนาฝึกสังเกตธรรมชาติของจิต จะทำให้เราเห็นความเชื่อมโยงจากภายในสู่ภายนอก เห็นความเป็นจริงที่พ้นไปจากอำนาจแห่งตัวตนของตน ที่หาได้มีอยู่จริงตามธรรมชาติ เป็นเพียงการเห็นผิดไปของจิตเพียงเท่านั้น ศาสตราจารย์กิตติคุณสุนน อมรวิวัฒน์ (จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร. 2553: 36) อธิบายความหมายของ จิตตปัญญาศึกษา ไว้ว่าเป็นการศึกษาที่น้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญและค้นหาความจริงของสรรพสิ่ง เป็นการเรียนรู้ที่สร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ จัดหลักสูตร เน้นการปลูกฝังความตระหนักรู้ ความเมตตา จิตสำนึกต่อส่วนรวม การนำปรัชญาแนวพุทธมาพัฒนาจิตและฝึกปฏิบัติจนผู้เรียนเกิดปัญญา สามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิต

ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี (จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร. 2553: 36) ได้กล่าวในการประชุมเสวนาจิตตปัญญาศึกษา: การเรียนรู้จากภายใน ณ มหาวิทยาลัยมหิดล ไว้ว่า จิตตปัญญาศึกษา เป็นการเรียนรู้ภายใน การศึกษาด้านในเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง กระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษามีดังนี้

1) การเข้าถึงโลกทัศน์และชีวิต เรามองโลก มองธรรมชาติอย่างไร หากเราเข้าถึงความจริงจะพบความงามในนั้นเสมอ เมื่อเราเข้าถึงธรรมชาติดังนั้นก็ถึงความเป็นอิสระ

2) กิจกรรมต่างๆ เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับชุมชน ดนตรี ศิลปะ กิจกรรมอาสาสมัคร (volunteer) สุนทรีสนทนา (dialogue) เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการพัฒนาตนเอง พัฒนาจิตใจ

3) การปลีกวิเวกไปอยู่ในธรรมชาติ สัมผัสธรรมชาติ (Retreat) ได้รู้ใจตนเอง เมื่อจิตสงบเชื่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ จะเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ขึ้น

4) การทำสมาธิ (Meditation)

ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล (2552: 4) ให้นิยาม จิตตปัญญาศึกษา หมายถึง “กระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ การศึกษาที่เน้นการพัฒนาด้านในอย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของสิ่งต่างๆ โดยปราศจากอคติ เกิดความรักความเมตตา อ่อนน้อมต่อธรรมชาติ มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมดุล”

การสอนแบบ Contemplative Education เป็นแนวการสอนแบบสหวิทยาการ มีการฝึกปฏิบัติอย่างง่ายๆ เช่น การยิมนาสติก การนั่งสงบนิ่ง การฝึกตระหนักรู้ลมหายใจ และฝึกการเขียน กิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้เกิดบรรยากาศของความเคารพ ทำให้ชั้นเรียนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว เมื่อการเรียนรู้ได้ก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความเคารพแล้ว ผู้เรียนก็เรียนรู้ที่จะฟัง เขียนและโต้แย้งอย่างมีวัฒนธรรม ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้จะช่วยให้เขากลายเป็นพลเมืองที่เคารพกฎระเบียบ (จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร. 2553: 31-32)

จากความหมายที่ผู้รู้ได้ให้ไว้ข้างต้น สรุปได้ว่า จิตตปัญญาศึกษา เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญที่มุ่งพัฒนาจากภายใน ฝึกปฏิบัติผ่านกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เกิดความรักความเมตตา มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สุขทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

หลักการในแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเพื่อการประยุกต์ใช้ (มหาวิทยาลัยมหิดล. 2552: 37-38)

วิธีการ และการฝึกปฏิบัติ ตลอดจนกระบวนการส่วนใหญ่ที่ใช้ในการเรียนการสอน มักได้แก่ กระบวนการกลุ่ม เช่น การเรียนรู้ในชุมชน การมีประสบการณ์ตรง เช่น นิเวศภาวนา การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม การฝึกปฏิบัติแบบจิตตปัญญา เช่น การทำสมาธิ ปิควาจา การสะท้อนการเรียนรู้ การเรียนจากตัวเอง เช่น การเขียนบันทึก การเรียนด้วยงานบริการ เช่น การวิจัยปฏิบัติการ อาสาสมัคร และการทำงานศิลปะและงานสร้างสรรค์ และหลักการสำคัญร่วมกันในการประยุกต์ใช้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในชั้นเรียน มีดังนี้

- 1) เป็นการศึกษาที่ไม่แยกขาดจากกันระบบคุณค่าและความเชื่อของบุคคลและสังคม
- 2) มีการเผยแพร่ความรู้สึกของผู้เรียน
- 3) เป็นความสัมพันธ์ด้วยใจระหว่างผู้สอนและผู้เรียน

หลักจิตตปัญญาศึกษา 7 หรือ “7C's” มีดังนี้

1. หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) คือการเข้าสู่สภาวะจิตใจที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ และนำจิตใจไปใช้ทำงานอย่างใคร่ครวญทั้งในด้านพุทธิปัญญา (Cognitive) ด้านระหว่างบุคคล (Interpersonal) และด้านภายในบุคคล (Intrapersonal)

2. หลักความรักความเมตตา (Compassion) คือ การที่กระบวนการ (Facilitator) ส่งพลังออกเพื่อโอบอุ้มดูแลกลุ่ม และการจัดกระบวนการด้วยสิ่งแวดล้อมและบริบทที่เกื้อกูลต่อการเรียนรู้

3. หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connection) คือ การช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรมเชื่อมโยงประสบการณ์ในกระบวนการเข้ากับชีวิตได้ นำไปสู่การทำให้กระบวนการเข้ามาสู่ภายใน (Internalization) บูรณาการสู่วิถีชีวิต และการเชื้อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างผู้เข้ารับการอบรมด้วยกัน เชื่อมโยงกับชุมชน และจักรวาล

4. หลักการเผชิญหน้า (Confronting) คือ การเปิดให้ผู้เข้ารับการอบรมออกจากพื้นที่ปลอดภัยของตนเอง แล้วเข้าเผชิญกับพื้นที่เสี่ยงเพื่อเปิดพื้นที่การเรียนรู้ใหม่ ให้เข้าใจถึงข้อจำกัดและศักยภาพของตนเองต่อการเรียนรู้และพัฒนา

5. หลักความต่อเนื่อง (Continuity) คือ การสร้างความไหลลื่นของกระบวนการอันช่วยให้เกิดพลังพลวัตต่อการเรียนรู้ เพื่อช่วยเอื้อให้ศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการอบรมได้รับการปลดปล่อย และสามารถทำงานเพื่อปมเพาะพัฒนา

6. หลักพันธะสัญญา (Commitment) คือ การเอื้อให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถนำเอากระบวนการกลับไปใช้ในชีวิตอย่างต่อเนื่องภายหลังจากการอบรม เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

7. หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community) คือ ความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมกันของผู้เข้ารับการอบรมรวมทั้งกระบวนการ ที่เกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงภายในของแต่ละคน รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในกลุ่ม

ข้อแนะนำสำหรับการนำองค์ความรู้จิตตปัญญาศึกษาไปใช้นั้นมีอยู่ว่า การประยุกต์ใช้ควรมีความเข้าใจในปรัชญาและหลักการพื้นฐาน นั่นคือ “ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์” และ “กระบวนการทัศน์แบบองค์รวม” และ “หลักจิตตปัญญาศึกษา 7 หรือ 7C's” อย่างลึกซึ้ง ควรคำนึงถึงความสมดุลระหว่างฐานกาย ฐานใจ ฐานหัว และสมดุลระหว่างการเรียนรู้ความจริง ความดี ความงาม และเน้นการพัฒนาศักยภาพมนุษย์อย่างเป็นองค์รวมสามารถพัฒนารูปแบบกระบวนการและกิจกรรมขึ้นเอง โดยประยุกต์ให้เหมาะกับจุดมุ่งหมายเฉพาะ และบริบททางสังคมวัฒนธรรม อีกทั้งสามารถกำหนดเป้าหมายและลักษณะเฉพาะของกลุ่มที่ตนจะจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างชัดเจน

3.4 แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning)

สุดาพร ลักษณะียนาวิน (2553: 1-6) ได้กล่าวว่าแนวคิดนี้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงเป็นสภาวะที่เกิดกับมนุษย์และโลกภายนอกของมนุษย์ว่าเป็นสภาวะธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงนี้เกิดอยู่ตลอดเวลาในมิติของเวลาและการกินเนื้อที่ (space and time) ตั้งแต่เกิดจนตาย มนุษย์มีการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในสองแง่มุม คือ การเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง และการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก การเปลี่ยนแปลงภายในตนเองเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของสภาวะทางกายตามอายุ ข้อนี้จะเชื่อมโยงกับความสามารถในการรับรู้ตลอดจนการปรับปรนการรับรู้กับสภาวะภายนอกหรือสิ่งแวดล้อม อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของโลกภายในในแง่ของความรู้ ความคิด จิตใจของมนุษย์แต่ละคน ส่วนในแง่ของการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก ที่อาจเรียกได้ว่าเป็นประสบการณ์ชีวิตที่มนุษย์แต่ละคนมีโอกาสได้เผชิญซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตน ตั้งแต่แรกเกิดที่ได้สัมผัสกับโลกที่บ้าน ได้สัมผัสกับสังคมนอกบ้าน เด็กบางคนมีโอกาสได้ประสบพบเห็นโลกรอบตัวมากมายพร้อมไปกับพ่อแม่ บางคนมีโลกแคบๆ เฉพาะในบ้านตามการเลี้ยงดูของพ่อแม่ จนกระทั่งเริ่มเข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียน โรงเรียนนับเป็นสถาบันแรกที่สามารถจัดการให้มนุษย์ได้รับประสบการณ์จากโลกภายนอกได้อย่างกว้างขวางทั้งในแง่ของการได้สัมผัสกับผู้คน ครู เพื่อน สังคมในห้องเรียน นอกห้องเรียน และสังคมในโรงเรียน โรงเรียนยังสามารถจัดการเรียนการสอนให้มนุษย์ได้รับประสบการณ์จากโลกภายนอกผ่านหนังสือและสื่อประเภทต่างๆ มากมาย อย่างไรก็ตามนักการศึกษาพยายามคิดใคร่ครวญกับการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพสูงสุด โดยเฉพาะในโลกปัจจุบันที่มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ รวมทั้งการเข้าถึงความรู้เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว การศึกษาที่เคยดำเนินการอย่างช้าๆ ด้วยกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ผ่านการกลั่นกรองจากครู แล้วค่อยๆ ถ่ายทอดมายังนักเรียน ดูจะไม่ทันการกับการระเบิดขององค์ความรู้ที่มีมากมายมหาศาล จนเวลา 24 ชั่วโมงของครูดูเหมือนจะไม่ทันการ และไม่พอกับการเข้าถึงความรู้ทั้งหมดแล้วมากลั่นกรองเพื่อถ่ายทอดให้นักเรียนเสียแล้ว นอกจากเรื่องของการพัฒนาความรู้แล้ว กระบวนการศึกษาเชิงสังคมและมนุษย์ อันได้แก่ การพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ค่านิยม การรับรู้เรื่องความดี ความงาม ความเหมาะสม ที่อาจกล่าวรวมด้วยคำว่า การพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรม ยังเป็นปัญหาที่สำคัญยิ่ง ทั้งนี้เพราะการปะทะสังสรรค์กันทางสังคมและวัฒนธรรมนานาชาติที่มีพลังที่รุนแรงและรวดเร็วจากการกระตุ้นจากเทคโนโลยีสารสนเทศ การศึกษาในปัจจุบันจึงเน้นกระบวนการและวิธีการในการเรียน คือ ทำอย่างไรให้นักเรียนจึงจะรักเรียน เรียนเป็น เรียนเร็ว ทั้งยัง คิดเป็น คิดดี และคิดเร็ว ไม่เกิดความสับสนกับข้อมูลหรือข้อเท็จจริงที่มีมวลมหาศาลที่สามารถจะเข้าถึงได้อย่างสะดวกและรวดเร็วในยุคสังคมสารสนเทศนี้ เหล่านี้เป็นปัญหาที่ทำทายนักการศึกษาทั่วโลก

โลกภายนอกในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางมากจากการพัฒนาของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร แม้การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งภายในตัวมนุษย์เองและการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกของมนุษย์เหล่านี้เกิดขึ้นอยู่เป็นธรรมดาและเป็นธรรมชาติอยู่แล้ว แต่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ได้รับรู้และเกิดประสบการณ์ที่มีผลกระทบต่อการเรียนรู้อย่างมากมายมหาศาล นักการศึกษาย่อมรู้ดีว่าการเชื่อมโยงประสบการณ์ด้วยกระบวนการเรียนรู้อย่างมีระบบ สามารถทำให้ผู้เรียนที่ใฝ่รู้ใฝ่คิดสามารถสร้างความรู้ใหม่ๆ ได้ไม่รู้จักจบ ความรู้ที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ย่อมนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองทั้งในด้านความรู้ ความคิด รวมทั้งการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมาก

นักการศึกษาที่ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของสถานะของผู้เรียนและสถานะของโลกภายนอกจึงพยายามที่จะจัดการศึกษาที่ก่อให้เกิด การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ซึ่งมีแนวคิดในการจัดการศึกษาที่เป็นองค์รวม เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทั้งในมิติของ เวลา และการกินเนื้อที่อันประกอบกันเข้าเป็นประสบการณ์ของผู้เรียน การเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิด ตระหนักถึงกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง (Metalearning) การเรียนรู้ที่เน้นแนวทางการไตร่ตรองย้อน รอย (Reflective Learning) คือใช้การสื่อสารภายในตนเอง (Intra Communication) เปรียบเทียบ ประสบการณ์ของตนกับประสบการณ์ใหม่หรือความรู้ใหม่ที่หาได้ การเรียนการสอนแบบนี้เป็นแนวทาง ที่นักการศึกษาในโลกปัจจุบันจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องทำให้ผู้เรียนเรียนเป็น คือ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ กระบวนการเรียนที่เหมาะสมกับตนเอง เกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียน อันจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง แม้จะพ้น จากระบบโรงเรียนไปแล้ว ก็ยังมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถนำประสบการณ์จากการย้อนรอยตนเอง หรือย้อนรอยคิดของผู้อื่นมาไตร่ตรองใคร่ครวญสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ๆ

เหตุใดการเรียนรู้ในแนวทางนี้จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับระบบการศึกษาปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า การสร้างปัญญาให้กับประชาชนในสังคมสารสนเทศเป็นหัวใจของการศึกษาใน ปัจจุบัน การเรียนการสอนที่อาศัยการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนไปยังผู้เรียนนั้น ไม่เพียงพอและทัน การกับการเปลี่ยนแปลงของมวลความรู้ที่มีขนาดมหาศาล ทั้งยังมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วมากอีก ด้วย การเรียนรู้จึงต้องมีกระบวนการที่ผู้สอนต้องฝึกหัดให้ผู้เรียนได้ทำด้วยตัวเอง ภายใต้การกำกับ ดูแลของผู้สอน เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยกระบวนการวิจัยเป็นฐาน ดังแสดงในภาพประกอบ 4

- (1) ประเด็นคำถาม → ระดมสมองเกี่ยวกับประเด็นปัญหา
 → จัดประเด็นปัญหาให้เป็นระบบ
- (2) ทบทวนวรรณกรรมในประเด็นปัญหา ทฤษฎี และวิธีการในการศึกษา
 → ค้นพบคำตอบจากการศึกษาที่มีมาก่อน
- (3) เกิดประเด็นปัญหาใหม่
- (4) คิดค้นวิธีการในการแสวงหาคำตอบและดำเนินการหาคำตอบประเด็นปัญหาใหม่
- (5) เกิดความรู้ใหม่
 - ข้อค้นพบใหม่หรือกระบวนการศึกษาใหม่ที่ดีกว่าเดิม
 - เกิดคำถามใหม่หรือข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการศึกษาใหม่ๆ
 - รู้จุดเด่นและจุดบกพร่องของข้อค้นพบที่จะนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม

ภาพประกอบ 4 แสดงกระบวนการเรียนรู้ที่อาศัยกระบวนการวิจัยเป็นฐาน

ที่มา: สุดาพร ลักษณะนิยานวิน. 2553: 4

หากผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ขึ้นได้จากสารสนเทศ หรือ ข้อเท็จ/จริง ที่แขวนอยู่ในระบบเทคโนโลยีสารสนเทศให้ผู้คนสามารถสืบค้นข้อเท็จ/จริงเหล่านี้ได้อย่างสะดวกสบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสังคมนั้นๆ มีโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อให้สามารถเข้าถึงเครือข่ายสารสนเทศเหล่านี้ สภาพของสังคมสารสนเทศที่ประกอบด้วยผู้คนในสังคมที่มีปัญหา มีความสามารถในการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อเท็จ/จริงเหล่านี้ หรือที่เรียกว่าสามารถจัดการสร้างความรู้ที่ต้องการออกมาได้จากข้อเท็จ/จริงที่มีมวลมหาศาลในโลกนี้ด้วยกระบวนการวิจัยที่เป็นระบบ สังคมสารสนเทศนั้นก็จะกลายเป็นสังคมฐานความรู้ที่สมบูรณ์แบบ

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงมุ่งที่จะให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในแง่ของการเปลี่ยนแปลงของโลกของการเรียนรู้ อันประกอบด้วยองค์ประกอบหลักๆ คือ ผู้เรียน ครูอาจารย์ สถานการศึกษาทั้งในแง่ของหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ที่จะช่วยทำให้สังคมไทยพัฒนาเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สร้างคนไทยให้เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต มีความสามารถในการพัฒนาตนเองด้วยการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองตั้งแต่ยังเรียนอยู่ในมหาวิทยาลัย และเป็นผู้ที่แสวงหาความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลาจนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากการศึกษานอกระบบ หรือ การศึกษาตามอัธยาศัยเมื่อพ้นจากสถานศึกษาไปแล้ว

ย้อนคิดถึงครูที่ดี ที่เป็นผู้พาให้ก้าวเข้ามาจากความไม่รู้มาเป็นผู้รู้ เป็นบุคลากรทางการศึกษา เป็นอาจารย์ในระดับอุดมศึกษาได้ หัวใจของการเป็นครูที่ดีนั้นมิใช่อยู่ที่การมีใบปริญญาที่รับประกันการมีความรู้ แต่อยู่ที่ปัจจัยสำคัญ 3 ประการ คือ 1) มีความรู้และมีความรู้ที่ทันสมัย ไม่ใช่แค่มีความรู้ที่รับรองได้จากการมีใบปริญญา แต่มีความรู้ที่เกิดจากการศึกษาวิจัยอยู่เสมอ ครูจึงต้องทำวิจัยเพื่อให้มีความรู้ที่ทันสมัย ครูควรที่จะวิจัยในเรื่องที่จะสอน หรือเกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะสอน การประสานงานวิจัยกับการเรียนการสอนจึงเป็นเรื่องเดียวกัน 2) ครูที่ดีต้องมีวิธีการและกระบวนการที่จะช่วยนำให้ผู้เรียนใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักและสนุกกับการเรียนรู้ เรียนเป็นและเรียนเร็ว สามารถสอนและเป็นแบบอย่างของการคิดเป็น และคิดดี 3) ครูที่ดีต้องมีหัวใจเป็นครู คือ มีความสุขกับการเรียนรู้ทั้งของตนเองและของผู้เรียน และมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา การเรียนรู้โลกภายในของมนุษย์อาศัยกระบวนการทางมนุษยศาสตร์ที่อาศัยการไตร่ตรองย้อนรอยที่เปรียบได้กับแนวทางที่นักการศึกษาไทยส่วนใหญ่น่าจะคุ้นเคย คือ แนวทางที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าใช้เป็นหัวใจของการเรียนรู้ และชาวพุทธรู้จักกันดี คือเรื่องของ โยนิโสมนสิการ พระธรรมปิฎก (2543: 48) ได้อธิบายความหมายของโยนิโสมนสิการ ซึ่งใช้ในระบบของการศึกษาอบรมว่า เป็นการทำในใจโดยแยบคาย คือรู้จักพิจารณาโดยแยบคาย แปลตามสมัยใหม่ว่า “รู้จักคิดหรือคิดเป็น” โดยเฉพาะการพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามแนวทางของเหตุปัจจัย ถ้ามีโยนิโสมนสิการก็จะมองสิ่งทั้งหลายโดยพิจารณาว่าเหตุปัจจัยของมันเป็นอย่างไรรายละเอียดให้เห็นว่าองค์ประกอบของมันเป็นอย่างไรมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง มีคุณมีโทษอย่างไร มีทางแก้ไขอย่างไร จะเอาอะไรไปใช้ประโยชน์ได้บ้าง อย่างไร การเรียนทางมนุษยศาสตร์ซึ่งไม่ใช่วิชาชีพ แต่เป็นวิชาที่ถ้าสอนได้ถูกแนวทางจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดแนวทางในการเรียนรู้ในสาขาวิชาอื่นๆ ได้ด้วย ช่วยให้ผู้เรียนค้นพบตนเอง สามารถเข้าถึงแก่นของโลกภายในของมนุษย์ ทั้งในแง่ความดี ความงาม ความสุข และความเหมาะสม รวมทั้งช่วยพัฒนาวิธีคิดรวมทั้งพัฒนาระบบการคิดด้วย

การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เป็นกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงกรอบอ้างอิง ซึ่งได้แก่ มุมมองในการให้ความหมาย แบบแผนทางความคิดและชุดความคิด ความเชื่อ เพื่อให้ความคิดนั้นครอบคลุมมากขึ้น เปิดกว้างขึ้น ทำให้เกิดความเชื่อและทัศนคติที่เป็นจริง และขึ้นำการกระทำที่เหมาะสมขึ้น (ธนา นิลชัยโกวิทย์. 2551: 3) เอ็ดเวิร์ด เทเลอร์ (Taylor. 1998: 8-12 อ้างถึงใน ธนา นิลชัยโกวิทย์. 2552) สรุปองค์ประกอบของการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิงตามทัศนะของเมธีโรว์ว่า ประกอบด้วยสาระสำคัญสามประการคือ ประสบการณ์ (experience) การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ (critical reflection) และแลกเปลี่ยนทางความคิด (rational discourse)

3.4.1 องค์ประกอบของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

1) ประสบการณ์ (experience) ประสบการณ์เป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งที่นำมากระตุ้นให้เกิดการใคร่ครวญ และปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิงได้

2) การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ (critical rational) มีความสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับการปฏิบัติ หรือการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา และการเรียนรู้เพื่อสื่อสารเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิง การใคร่ครวญแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ตั้งแต่การใคร่ครวญเนื้อหา การใคร่ครวญกระบวนการ และการใคร่ครวญกระบวนการทัศน์ โดยการใคร่ครวญเนื้อหา และการใคร่ครวญกระบวนการเป็นการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา แต่การใคร่ครวญที่มีความสำคัญมากต่อการเปลี่ยนแปลงมุมมองคือ การใคร่ครวญกระบวนการทัศน์ ฐานคิดหรือข้อสรุปที่อยู่เบื้องหลัง

3) การแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผล (rational discourse) เกิดขึ้นจากบุคคลสามารถใคร่ครวญเกี่ยวกับตนเองอย่างมีวิจารณญาณ และสามารถทำการตัดสินใจอย่างใคร่ครวญได้ กระบวนการแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผลนำไปสู่การพัฒนาการยอมรับความแตกต่าง พร้อมทั้งจะแลกเปลี่ยน สามารถแลกเปลี่ยนและตัดสินใจเพื่อหาข้อสรุปที่มีคุณธรรมได้ การแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผลนี้มีเงื่อนไขสำคัญเบื้องต้นอยู่หลายประการ เช่น การมีข้อมูลที่สมบูรณ์ถูกต้อง การเป็นอิสระ มีโอกาสอย่างเท่าเทียมในการตั้งคำถาม ได้แย้ง คัดค้าน การมีความสามารถในการประเมินและชั่งน้ำหนักของหลักฐานต่างๆ การเปิดรับทัศนะที่แตกต่าง และการยอมรับข้อตกลงร่วมที่เกิดจากตรวจสอบ และใช้เหตุผลร่วมกันว่าเป็นข้อสรุปที่ถูกต้องได้

3.4.2 สภาพแวดล้อมของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

แนวทางในการจัดให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง นอกจากต้องออกแบบการเรียนรู้ให้เกิดองค์ประกอบทั้ง 3 ประการข้างต้นแล้ว ยังให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ เนื่องจากมีความสำคัญต่อการเกิดการเรียนรู้และต่อความถาวรของพฤติกรรม การสร้างให้เกิดสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมี 4 ลักษณะที่จะเกิดขึ้นเป็นวงจรต่อเนื่องกันที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ดังนี้ (Fisher-Yoshida, Geller & Schapiro, 2009 อ้างถึงใน ธนา นิลชัยโกวิทย์. 2551)

- 1) สภาพแวดล้อมที่ทำให้รู้สึกมั่นใจ
- 2) สภาพแวดล้อมที่มีการเห็นไม่ตรงกัน
- 3) สภาพแวดล้อมที่มีการสร้างสรรค์
- 4) สภาพแวดล้อมที่ต่อเนื่องจะนำไปสู่การบูรณาการขึ้นใหม่ และความสมดุลของการจัดการเรียนรู้บนฐานวิถีชีวิตจริง จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้การเรียนรู้ในสภาพที่ต่อเนื่อง

การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมีการพัฒนาแนวคิดเพิ่มเติมไปสู่การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในระดับที่ใหญ่ขึ้นคือ การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในสังคม เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานภายในตนเอง และการเปลี่ยนแปลงมุมมองเกี่ยวกับผู้อื่นและธรรมชาติที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิธีคิดใหม่

3.5 ทฤษฎีพหุปัญญา

เยอวา พา เดชะคุปต์ (2551: 101-120) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีพหุปัญญา ไว้ในนวัตกรรม การศึกษาปฐมวัยสู่การประยุกต์ใช้ในห้องเรียน ไว้ดังนี้

แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีพหุปัญญา เกิดจากความเชื่อในเรื่องศักยภาพ และความสามารถของมนุษย์ที่มีอย่างหลากหลาย อันเกิดจากสมองที่แบ่งเป็นส่วนๆ ซึ่งแต่ละส่วน กำหนดความสามารถเป็นเรื่องๆ ไปได้ จึงทำให้มนุษย์มีปัญญาหลายๆ อย่าง ในคนๆ เดียวกัน เมื่อปี พ.ศ. 2447 กระทรวงศึกษาธิการในกรุงปารีสได้ให้นักจิตวิทยาชาวฝรั่งเศสชื่อ อัลเฟรด บิเนท์ (Alfred Binet) และคณะทำการพัฒนาเครื่องมือ โดยกำหนดนักเรียนที่มีความเสี่ยงต่อการสอบตกเพื่อหาทางแก้ไข จากการพัฒนาเครื่องมือนี้ ทำให้เกิดแบบทดสอบเชาว์ปัญญาขึ้น เป็นครั้งแรกของโลกหลายปีต่อมาจึงแพร่เข้าไปในสหรัฐอเมริกา และใช้กันอย่างแพร่หลายจนเป็นที่รู้จักกันในปัจจุบันว่า “เชาว์ปัญญา” และแบบทดสอบไอคิว (IQ) หรือแบบทดสอบเชาว์ปัญญา เกือบแปดสิบปี หลังจากทีแบบทดสอบเชาว์ปัญญาฉบับแรก นักจิตวิทยาชาวอเมริกา แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ชื่อ ไฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ ได้ประกาศว่าโลกของเราตีความของความฉลาด หรือเชาว์ปัญญา หรือปัญญาแคบไป

ตามแนวคิดของการ์ดเนอร์ ลักษณะความสามารถทางพหุปัญญา มี 9 ด้าน ประกอบด้วย

ปัญญาชุดที่ 1 คือ ปัญญาที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ ได้แก่ ปัญญาด้านภาษา (Linguistic Intelligence) ด้านตรรกะ-คณิตศาสตร์ (Logical-Mathematical Intelligence) ด้านดนตรี (Musical Intelligence) ด้านร่างกาย-การเคลื่อนไหว (Bodily-Kinesthetic Intelligence) ด้านมิติ (Spatial Intelligence)

ปัญญาชุดที่ 2 คือ ปัญญาส่วนตัว (Personal Intelligence) ประกอบด้วย ปัญญาสองด้าน คือ ด้านความเข้าใจระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligence) และด้านความเข้าใจตนเอง (Intrapersonal Intelligence)

ปัญญาชุดที่ 3 คือ ปัญญาชุดสุดท้าย ประกอบด้วยด้านธรรมชาติ (Naturalist Intelligence) และด้านอัตถวิทยา/จิตนิยม หรือการดำรงคงอยู่ของชีวิต (Existential Intelligence)

ดังนั้นคุณลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามทฤษฎีพหุปัญญา คือ ปัญญาชุดที่ 2 ลักษณะปัญญาส่วนนี้ ดังแสดงไว้ในตาราง 1

ตาราง 1 แสดงปัญญาส่วนตนตามทฤษฎีพหุปัญญา

ปัญญา	ลักษณะ	ประเภทของบุคคล
ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligence)	- เข้าใจผู้อื่น นำผู้อื่น จัดกลุ่ม สื่อสาร - รับข้อพิพาทได้ - ทำงานเป็นกลุ่มได้ - แยกแยะความแตกต่างระหว่างบุคคลได้ - สามารถสื่อความหมายโดยไม่ใช้ภาษาพูดได้ - ชอบมีเพื่อนมากๆ ชอบพูดกับคนและร่วมสังสรรค์กับคนอื่น - เรียนได้ดีถ้ามีโอกาสได้แบ่งปัน/ร่วมทำงานเปรียบเทียบสัมพันธ์ให้ความร่วมมือและมีโอกาสสัมภาษณ์ผู้อื่น	- ครู - นักสังคมสงเคราะห์ - นักแสดง - นักการเมือง - พนักงานขายของ

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal)

วินิชา เรข (2550: 125 -135) คนที่มีอัจฉริยภาพด้านนี้ เป็นคนที่ชอบรับพลังงานจากคนอื่น รู้สึกสดชื่น สดใสเมื่อได้พบเจอผู้คน ไม่รู้สึกว่าถูกคุกคามพื้นที่ส่วนตัวเมื่อต้องใช้เวลาอยู่กับคนอื่นมากมาย อีกทั้งคนกลุ่มนี้ยังมีความสามารถในการพูดคุย โน้มน้าวจิตใจคนรอบข้างให้เชื่อใจ ให้เห็นชอบตาม ให้ทำตามเป้าหมายที่ตนเป็นผู้กำหนดได้ด้วยความยินยอมและเต็มใจ บางคนบุคลิกน่ารัก สบายๆ ดูเหมือนเข้าได้กับคนทุกระดับ ทุกประเภท แต่บางคนมีบุคลิกหนักแน่น น่าเชื่อถือ น่าไว้วางใจ น่าคล้อยตาม ลักษณะเด่นพิเศษของคนกลุ่มนี้คือ มีความเป็น “นักฟัง” หรือความเป็นผู้ฟังที่ดีสูง ถ้าอยากประสบความสำเร็จ ทั้งด้านการงานและชีวิตความสัมพันธ์ส่วนตัวในสังคมที่มนุษย์อยู่รวมกันเกื้อหนุนกันขึ้นไป ความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์และการเข้าใจผู้อื่นมีความจำเป็นมาก เพราะเป็นตัวแปรสำคัญที่จะกำหนดว่า คนนั้นจะไปถึงจุดไหนในชีวิต และชีวิตจะมีความสุขได้ยากหรือได้ง่าย จะก้าวหน้าในด้านการงาน หรืออยู่กันอย่างระหองระแหง จะเป็นที่รักเอ็นดูของผู้ใหญ่หรือไม่มีใครอยากสนับสนุน สารพัดความสุขในโลกมนุษย์นั้นมักจะมาจากตัวแปรในด้านนี้

รายการพฤติกรรมของผู้มีมนุษยสัมพันธ์และการเข้าใจผู้อื่น

1. มีเพื่อนหลายกลุ่ม กลุ่มละหลายคน
2. สนทนากับผู้อื่นได้เป็นเวลานานๆ

3. เพื่อนๆ วางใจ หรือมักมาขอความคิดเห็น
4. ชอบนั่งดูผู้คน
5. ทักทายผู้อื่นก่อน
6. เปิดโอกาสให้ผู้อื่นพูดคุยสบายใจได้
7. สังเกตอารมณ์ผู้อื่นได้รวดเร็ว
8. ชอบให้ความช่วยเหลือผู้อื่น
9. ทำให้ผู้อื่นคล้อยตามได้
10. เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ
11. ชอบทำงานกลุ่ม
12. เพื่อนๆ มักเข้ามาปรึกษาปัญหา
13. ชอบงานอาสาสมัคร
14. มักเป็นผู้วางแผนกิจกรรมสำหรับสมาชิกในกลุ่ม

3.6 ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม (Humanistic Theory)

นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญของความเป็นมนุษย์ และมองมนุษย์ว่ามีคุณค่า มีความดีงาม มีความสามารถ มีความต้องการ และมีแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพของตน หากบุคคลได้รับอิสรภาพและเสรีภาพ มนุษย์จะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ผู้วิจัยได้ศึกษา คือทฤษฎีของรอเจอร์ส (Rogers' Theory)

คาร์ล รอเจอร์ส (Carl Rogers. 1978) เป็นนักจิตวิทยามนุษยนิยมผู้ซึ่งเป็นบิดาของการแนะแนวแบบ Non – Directive เป็นผู้หนึ่งที่เห็นความจำเป็นที่จะให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนว่าเป็นบุคคลที่มีความโน้มเอียงตามธรรมชาติที่จะพัฒนาตนเองทุก ๆ ด้าน เพื่อจะรักษาหรือครองไว้ซึ่งความเป็นตัวของตัวเองและพัฒนาให้ดีขึ้น

รอเจอร์ส เชื่อว่ามนุษย์จะสามารถพัฒนาตนเองได้ดีหากอยู่ในสภาพการณ์ที่ผ่อนคลาย และเป็นอิสระ ไม่น่าหวาดกลัว น่าไว้วางใจ โดยผู้สอนต้องจัดบรรยากาศการเรียนที่ผ่อนคลายและเอื้อต่อการเรียนรู้ (supportive atmosphere) และเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (student – centered teaching) โดยครูใช้วิธีการสอนแบบไม่ชี้นำ (non – directive) และทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน (facilitator) และการเรียนรู้ จะเน้นกระบวนการ (process learning) เป็นสำคัญ

เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีศักยภาพและแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเองอยู่แล้ว ครูจึงควรให้ผู้เรียนเป็นผู้นำทางในการเรียนรู้ของตน (self-directed) และคอยช่วยเหลือผู้เรียนให้เรียนอย่างสะดวก

จนบรรลุผล และเนื่องจากกระบวนการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสำคัญที่บุคคลใช้ในการดำรงชีวิตและแสวงหาความรู้ต่อไป การสอนจึงควรเน้นที่กระบวนการในการเรียนรู้

การประยุกต์ทฤษฎีของรอเจอร์สสู่การเรียนการสอน

รอเจอร์ส(พรณี ข. เจนจิต. 2538: 252 อ้างถึงจาก Carl Rogers. 1976) ได้เสนอว่าในการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนควรจัดออกมาในลักษณะของการยึด “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” โดยครูผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่มีความเชื่อ มีศรัทธาในความเป็นคนของคน เพราะการเชื่อและไว้วางใจในความสามารถของบุคคล จะช่วยให้บุคคลนั้น พัฒนาศักยภาพของตนเองได้ ดังนั้น ครูผู้สอนควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกวิธีการที่จะเรียนรู้เอง นอกจากนี้ ครูจะต้องมีลักษณะจริงใจ ไม่เสแสร้ง และในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้เรียน ครูผู้สอนจะต้องเป็นตัวของตัวเองอย่างจริง ๆ มิใช่เป็นการแสดงบทบาทหรือเสแสร้งแกล้งทำ ดังนั้น บางครั้งครูอาจจะโกรธ อาจจะไม่พอใจในตัวผู้เรียน ครูผู้สอนก็สามารถแสดงความรู้สึกนั้นออกมาได้ มิใช่เสแสร้งปกปิดความรู้สึกนั้นไว้ ดังนั้นสิ่งสำคัญคือครูจะต้องพยายามสื่อให้เด็กได้รับทราบถึงความรู้สึกและความคิดเห็นที่แท้จริง สิ่งสำคัญสำหรับเจตคติของการเป็นครูคือความสามารถที่จะเข้าใจปฏิกิริยาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากภายในตัวเด็ก ตลอดจนการที่ตระหนักถึงกระบวนการของการศึกษาอันพึงมีต่อตัวเด็ก

4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม

4.1 ความหมายของการฝึกอบรม

การฝึกอบรมเป็นกิจกรรมที่กำหนดขึ้นเพื่อพัฒนาและปรับปรุงการทำงานของผู้ปฏิบัติงานหรือเจ้าหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น การฝึกอบรมเป็นวิธีการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาที่เหมาะสมที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาในปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รวมทั้งหน้าที่และความรับผิดชอบในองค์กรก็เปลี่ยนแปลงไปตามสังคม นอกจากนี้ การฝึกอบรมยังเป็นกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างเป็นระบบเพื่อให้บุคคลมีความรู้ ทักษะ เจตคติที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติงานในอนาคตได้เป็นอย่างดี ซึ่งมีผู้ได้ให้ความหมายของการฝึกอบรมไว้ ดังนี้

โกลด์สไตน์ (พอเพ็ญ ไกรนรา. 2545 อ้างอิงจาก Goldstein, 1993: 3) ให้ความหมายว่าการฝึกอบรมเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบเพื่อสร้างหรือเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความสามารถ (Ability) และเจตคติ (Attitude) อันจะช่วยปรับปรุงให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

สมคิด บางโม (2539: 14) ให้ความหมายไว้ว่า การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของบุคคล โดยมีมุ่งเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และทัศนคติ อันจะนำไปสู่การยกมาตรฐานการทำงานให้สูงขึ้น

ยงยุทธ เกษสาคร (2543: 7) ให้ความหมายว่า การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการอย่างหนึ่งในการพัฒนาองค์กร โดยอาศัยการดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนที่ผ่านการวางแผนอย่างดี และมีการกระทำที่ต่อเนื่องโดยไม่หยุดยั้ง

จากความหมายของการฝึกอบรมสรุปได้ว่า การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบเพื่อเสริมสร้าง พัฒนา หรือเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ เจตคติ และทักษะความสามารถตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นไปตามความต้องการและสามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

4.2 ความสำคัญของการฝึกอบรม

การฝึกอบรมมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาบุคคล เนื่องจากคนเป็นทรัพยากรที่มีบทบาทที่สำคัญต่อการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมต่อไป การฝึกอบรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยสนับสนุนให้บุคคลต่างๆ เกิดการพัฒนาความรู้ ทักษะ ความสามารถ และทัศนคติ เพื่อให้บุคคลนั้น สามารถปฏิบัติงานได้ดียิ่งขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม สามารถพัฒนาตนเองและเกิดการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับ ทวีป อภิสิทธิ์ (2536: 24-26) ได้กล่าวไว้ว่า การฝึกอบรมมุ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการทำงานของบุคลากร ไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ ทักษะและเจตคติ โดยให้ผู้เข้ารับการอบรมได้นำความรู้ไปใช้ปฏิบัติจริง โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ ดังนี้

1. เพื่อเพิ่มพูนความรู้และแนวคิดใหม่ๆ
2. เพื่อเพิ่มทักษะความชำนาญและประสพการณ์ในการทำงาน
3. เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เหมาะสม
4. เพื่อเปลี่ยนเจตคติให้สอดคล้องกับความต้องการขององค์กร
5. เพื่อจูงใจบุคลากรให้ปฏิบัติงานในหน้าที่ให้ดีขึ้น

4.3 เทคนิคในการฝึกอบรม

3.3.1 วิธีการฝึกอบรม

1. การบรรยาย

นิรันดร์ จุลทรัพย์ (2544: 82) กล่าวว่า การบรรยายนับเป็นวิธีที่นิยมใช้ทั่วไปเพราะง่ายต่อการจัดการ การบรรยายอาจเป็นการบรรยายที่ประกอบด้วยสื่อหรือสื่อดัดแปลงรูปแบบต่างๆ การบรรยายเหมาะกับการฝึกอบรมในเรื่องที่เป็นการเสนอแนวคิดใหม่ๆ ที่ไม่มีรายละเอียดซับซ้อน สามารถจัดสำหรับผู้เข้าร่วมการอบรมจำนวนมากได้

2. การอภิปรายกลุ่ม

เทคนิคการอภิปรายกลุ่ม เป็นเทคนิคหนึ่งที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย เพราะเป็นเทคนิคที่น่าสนใจและได้ประโยชน์ในหลายๆ ด้านต่อผู้เข้ารับการฝึกอบรม ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้แสดงความคิดเห็นของตนเอง มีส่วนร่วมในการอภิปราย ได้ฝึกการเป็นผู้นำ ได้ปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้

3. การระดมสมอง

การระดมสมองเป็นวิธีที่เหมาะสมกับการฝึกอบรมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีความรู้ในเรื่องที่คล้ายคลึงกัน ปฏิบัติงานที่คล้ายคลึงกัน มาร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่องเดียวกัน การใช้วิธีนี้ไม่เหมาะที่จะใช้เป็นวิธีการฝึกอบรมในช่วงแรกๆ เพราะผู้เข้ารับการฝึกยังไม่คุ้นเคยกัน จึงยังไม่กล้าแสดงออก ทำให้ได้ผลไม่เต็มที่

4. กรณีศึกษา

กรณีศึกษา เป็นการศึกษากรณีหรือเรื่องราวซึ่งได้รวบรวมขึ้นจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆ ภายใต้สถานการณ์ที่ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด เป็นวิธีที่เหมาะสมสำหรับผู้เข้ารับการฝึกอบรมกลุ่มเล็ก

5. เกม

เกม เป็นเทคนิคที่ยอมรับใช้ในการฝึกอบรมอย่างแพร่หลายอีกวิธีหนึ่ง เกม หมายถึง กิจกรรมที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ลงมือปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในลักษณะบรรยากาศที่มีการแข่งขันแทรกอยู่ด้วย เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

กิจกรรมส่งเสริมด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล วนิษา เรซ (2550: 125 -135) ได้เสนอไว้ ดังนี้

แนวคิดในการพัฒนา คือ สังเกตอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และความต้องการของผู้อื่น ได้ สามารถสร้างเครือข่าย หรือรักษาไว้ซึ่งมิตรภาพยืนยาว บริหารจัดการความขัดแย้งทั้งระหว่างผู้อื่นกับผู้อื่น หรือผู้อื่นกับตัวเอง ด้วยแนวคิด Win-Win Strategy และประสานประโยชน์ระหว่างบุคคล

1. ยิ้ม การยิ้มนอกจากจะดีต่อตัวเอง เพราะช่วยให้สมองหลั่งสารเคมีแห่งความสุข และเป็นการช่วยให้คลายความเครียดของกล้ามเนื้อมัดย่อยบนใบหน้าแล้ว การยิ้มยังช่วยเป็นเครื่องมือไขประตูสู่การสร้างความสัมพันธ์ในระดับที่สูงขึ้นต่อไปอีกด้วย มีงานวิจัยและเหตุผลมากมายทางวิทยาศาสตร์ที่สนับสนุนให้คนเรา “ยิ้ม” เข้าไว้

2. อ่านความหมายจากใบหน้า เมื่อเราต้องติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น เรามักกังวลห่วงเรื่องที่เราจะพูดโดยลืมนึกไปถึงสิ่งที่เขาต้องการจะฟัง ดังนั้นหากเราเปิดตามอง สังเกตความรู้สึกหรือ

ความหมายต่างๆ ที่แสดงออกผ่านสีหน้าท่าทางของคู่สนทนาของเรา จะทำให้เรามีข้อมูลมากขึ้นเกี่ยวกับตัวเขา และนำมาใช้เพื่อให้การนำเสนอของเราโดนใจเขามากขึ้นได้

3. ฟังอย่างลึกซึ้ง เป็นการฟังโดยแท้จริง วิธีฝึกคือ ไม่ต้องทำอะไรเลย เพียงแต่เมื่อเราสนทนากับใคร ให้เราตั้งใจฟังอย่างแท้จริง ฟังโดยไม่คิดขัดแย้ง ไม่ต้องคิดว่าจะตอบโต้หรือตอบกลับไปอย่างไร ฟังให้รู้ว่าเขาต้องการสื่อสารอะไร โดยไม่ได้ตอบใดๆ ทั้งสิ้น ยกเว้นการสบสายตา พยักหน้า เพื่อแสดงให้คู่สนทนาเห็นว่าเรากำลังฟังอยู่ เราจะฟังอย่างลึกซึ้งจนกว่าเขาจะหยุดพูดเอง จากนั้นค่อยเริ่มบทสนทนาของเรา

4. ชวนคุยในเรื่องเขา บอกเล่าเรื่องราวของเรา หรือพูดคุยในเรื่องทั้งสองฝ่ายสนใจ บางคนอาจจะรู้สึกยากในการสร้างบทสนทนากับคนที่เพิ่งรู้จักเคล็ดลับง่าย ๆ คือการวางสัดส่วนให้เหมาะสมในการพูดคุย 3 ขอบเขต เนื้อหานี้ คือ ชวนคุยในเรื่องเขา บอกเล่าเรื่องของเร หรือพูดคุยในเรื่องที่ทั้งสองฝ่ายสนใจ

ชวนคุยในเรื่องเขา: หากมากเกินไปจะกลายเป็นละลาบละล้วง ควรพูดคุยถึงในเรื่องที่เขามีความเชี่ยวชาญ สิ่งที่เขาภาคภูมิใจ หรือ ประทับใจ ซึ่งจะเป็นสิ่งที่คนมักอยากพูดหรือบอกเล่ามากกว่า

บอกเล่าเรื่องราวของเรา: หากมากเกินไปจะทำให้ผู้ฟังเบื่อหน่ายและกลายเป็นคนคุยโว เล่าเรื่องราวของเราในประเด็นที่เป็นประสบการณ์อันก่อให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อชีวิตของผู้ฟัง เขาจะรู้สึกว่าคุณน่าสนใจ

พูดคุยในเรื่องที่ทั้งสองฝ่ายสนใจ: ต้องระวังในประเด็นที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้ง เช่น เรื่องการเมือง หรือแม้แต่เรื่องสามัญอย่างความเห็นเกี่ยวกับภาพยนตร์ก็อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งจากทัศนคติที่ไม่ตรงกันได้ ด้วยสไตล์หรือความชอบที่แตกต่างกัน ดังนั้นควรตระหนักไว้เสมอว่าเมื่อเป็นเรื่องทัศนคติ ไม่มีใครถูกไม่มีใครผิด

5. คิดแบบ Win-Win Situation / การแก้ปัญหาแบบชนะ-ชนะ วิธีคิดอย่างอัจฉริยะมุ่งประสานประโยชน์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาจุดสมดุลที่เหมาะสม เป็นวิธีคิดที่ก้าวไปไกลเหนือชั้นกว่าวิธีคิดแบบแพ้ชนะ ซึ่งเป็นวิธีคิดที่ทำให้เกิดความขัดแย้งสืบต่อไปยาวนาน ดังนั้น เมื่อเกิดปัญหาหรือสถานการณ์ความขัดแย้งใดๆ ขึ้นมาก็ตาม พยายามหาทางออกของปัญหาที่จะสามารถทำให้ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ ซึ่งบางครั้ง เราอาจจะคิดได้เอง หรืออาจจะต้องมาจากการระดมสมองอย่างใจเย็น

6. นั่งดูผู้คน คนทุกคนล้วนมีคุณค่าและความงดงามอยู่ในตัวเอง ไม่มีใครเหมือนใคร และในทางกลับกัน คนทุกคนก็มีจุดด้อยหรือข้อบกพร่อง ไม่สมบูรณ์แบบอยู่ด้วยกันทั้งนั้น ดังนั้นการนั่งมองดูผู้ที่เดินผ่านไปมา แล้วพยายามมองหาจุดเด่นหรือจุดที่น่าสนใจของคนที่ได้ผ่านไปได้นั้น จะเปิดวิธีคิดของเราให้มองเห็นด้านดี ๆ ของผู้อื่นได้ง่ายขึ้น

7. เพื่อนสอนเพื่อน ยิ่งสอนยิ่งฉลาด ความรู้เป็นสิ่งเดียวที่ยิ่งเราแบ่งปันให้ไปมากเท่าไร เรายิ่งเข้าใจและเชี่ยวชาญในเรื่องนั้นมากขึ้น ดังนั้นการแบ่งปันความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์การสอน หรือติวงานให้กับเพื่อนๆ ด้วยวิธีการที่เป็นมิตร จะทำให้เราทั้งเก่งขึ้นและได้เพื่อนมากขึ้นด้วย

8. ร่วมกิจกรรมกลุ่มในโอกาสต่างๆ เปิดโอกาสให้กับตัวเอง ด้วยการออกไปร่วมกิจกรรมแปลกๆ ใหม่ๆ ที่ต้องเข้ากลุ่มกับคนหมู่มาก อาทิ การไปสัมมนา เวิร์คช็อป กิจกรรมของชมรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับความสนใจของเรา เพื่อเปิดโอกาสในการทำความรู้จักกับผู้คนใหม่ๆ

3.3.2 ลักษณะของการฝึกอบรม มีลักษณะ ดังนี้

1. ลักษณะสำคัญของการฝึกอบรม วอลเลิร์สเทน และเบอร์สเทน

(นิตยา เพ็ญศิริินภา. 2542: 293; อ้างอิงจาก Wallerstein; & Bernstein. 1993: 379-394) กล่าวถึง มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1.1 การฝึกอบรมเป็นการสนับสนุนให้บุคคลมองเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อม และเชื่อว่าตนสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเอง ชุมชน และสังคมได้

1.2 การฝึกอบรมเริ่มต้นจากประสบการณ์ของบุคคล แล้วให้บุคคลได้คิดวิเคราะห์โดยใช้วิจารณ์ญาณเพื่อโยงปัญหาต่างๆ ของตนเข้ากับปัจจัยที่เป็นสาเหตุ การเกิดความเข้าใจดังกล่าวจะนำไปสู่การปรับปรุงพฤติกรรมให้มีความถูกต้องเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

1.3 การให้บุคคลได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างแท้จริงในทุกขั้นตอนของการฝึกอบรม ตั้งแต่เลือกประเด็นที่สนใจและมีความสำคัญต่อตนเอง การวางแผนกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการสนทนา การจัดกิจกรรมให้มีความถูกต้องเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

1.4 ใช้การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม โดยวิทยากรมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้หรือผู้ประสานงาน บุคคลได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน นอกจากจะทำให้แต่ละคนได้เกิดความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงแล้ว ยังช่วยให้ความสำคัญของการทำงานเป็นทีม ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกว่าพลังสนับสนุนมากที่จะแก้ไขปัญา หรือเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ต้องการเปลี่ยนแปลง

1.5 การฝึกอบรมเป็นการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ความรู้ ทักษะ ความคิด ความรู้สึกและทักษะ ซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทันที หรือการเปลี่ยนแปลงภายหลัง เมื่อได้ลงมือกระทำกิจกรรมต่างๆ นอกจากนั้นกระบวนการเรียนรู้จะนำไปสู่การกระทำเพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยวิทยากรต้องกระตุ้นและสนับสนุนให้บุคคลมีการวางแผนร่วมกันสำหรับการปฏิบัติเพื่อการเปลี่ยนแปลง

1.6 การฝึกอบรมมีความยืดหยุ่น และเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง วิทยากรมีการปรับเนื้อหา วิธีการ และสื่ออุปกรณ์ให้เหมาะสมกับความต้องการของแต่ละคนของทีม การเรียนรู้ไม่จำกัดเฉพาะในห้อง เนื่องจากใช้วิธีให้บุคคลได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง จากการเลียนแบบที่ได้จากตัวแบบที่มีพลังในการสร้างแรงบันดาลใจในการเผชิญอุปสรรค และจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองได้ตลอดเวลา

1.7 การเรียนรู้ในการฝึกอบรมต้องสนุกสนานไม่น่าเบื่อสำหรับเทคนิคที่นำไปใช้ในการจัดกิจกรรม ส่วนมากเป็นวิธีการส่งเสริมให้มีการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และการวิเคราะห์ปัญหาที่แท้จริง และเป็นปัญหาที่ผู้เรียนสนใจ เป็นเทคนิคที่ส่งเสริมให้ทีมได้ทำความเข้าใจ และวิเคราะห์ปัญหาที่กำลังศึกษาร่วมกัน เทคนิคเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมศิลปะ ดนตรี และการประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ที่ทำให้ผู้เรียนมีความคิดสร้างสรรค์ และทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกว่าตนมีความสามารถ ได้รับการยอมรับ เกิดการเห็นคุณค่าของตนเอง นำไปสู่ความรู้สึกมีพลัง และสามารถร่วมมือกันแก้ไขปัญหาได้ในที่สุด

2. บทบาทของวิทยากรในการฝึกอบรม

วิทยากรในการฝึกอบรมมีหน้าที่เป็นผู้จัดการเรียนรู้ ซึ่งต้องเฝ้าอำนาจ กระตุ้น สร้างโอกาสให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้นำประสบการณ์ ความคิดเห็น ความเชื่อ และศักยภาพที่มีอยู่ออกมา สร้างการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล และสังคม

4.4 การเรียนรู้ของผู้ใหญ่

การเรียนรู้ เป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการรับรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือความรู้ของบุคคล เนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์ การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น หรือการฝึกฝน การเรียนรู้มีความสำคัญกับมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนถึงก่อนตาย การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทุกวัน ไม่จำกัดสถานที่ และเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิต

ทฤษฎีการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ทฤษฎีการเรียนรู้มีหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มพฤติกรรมนิยม จะมองผู้เรียนเหมือนกระดานชนวนที่ว่างเปล่า ดังนั้น การเรียนรู้จึงขึ้นอยู่กับครูผู้สอน กลุ่มพุทธิปัญญานิยม เน้นว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง แต่ต่อมาได้พยายามศึกษาจนพบว่าสิ่งที่มีความหมายมากที่สุดในการเรียนรู้คือ กระบวนการทางสติปัญญา และเชื่อว่า การเรียนรู้เป็นผลมาจากผู้เรียนได้ใช้ความสามารถทางสมองในการรับรู้ ตีความ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ การเรียนรู้ตามแนวคิดทฤษฎีนี้จะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทางจิตใจด้วย ซึ่งทฤษฎีในกลุ่มนี้ประกอบด้วย ทฤษฎีการเรียนรู้โดยการค้นพบ (Discovery Approach) ของบรูเนอร์

(Bruner) ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความหมาย (A Theory of Meaningful Verbal Learning) ของออสเทล (Ausubel) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Learning Theory) เป็นต้น กลุ่มมนุษยนิยม กลุ่มแนวคิดผสมผสาน และกลุ่มอื่นๆ (ณัฐพรหม อินทยศ. 2553: 139-149)

การเรียนรู้ตามปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ที่เชื่อว่า ทุกคนมีศักยภาพ ซึ่ง ซายฤทธิ โพิสิสุวรรณ (อ้างถึงใน สุภัทรา คงเรือง. 2549: 33-35) ได้สรุปความเชื่อเบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่เชิงมนุษยปรัชญา ดังนี้

1. มนุษย์มีธรรมชาติเป็นคนดี ภายใต้อิทธิพลสิ่งแวดล้อมที่อบอุ่น รักใคร่ และมีเสรีภาพ
2. เสรีภาพและความเป็นตนเอง มนุษย์สามารถเลือกกระทำและเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม ปรับปรุงข้อจำกัดที่มีอยู่เพื่อชีวิตที่ดีกว่าทั้งของตนเองและผู้อื่น
3. ความเป็นปัจเจกชนและศักยภาพ มนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนาสู่ชีวิตที่มีคุณภาพ ศักยภาพในการแก้ปัญหาของตนเอง ศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้ดีที่สุด โดยอาศัยความฉลาด ปัญญาและความรู้เหตุผล ร่วมกับความรับผิดชอบ อดทน และอารมณ์
4. ตนและการรับรู้ตนเอง การรับรู้ตนเองเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม และสิ่งที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการเจริญเติบโตและพัฒนาตนเอง
5. การเป็นจริงในสิ่งที่ตนสามารถเป็นไปได้ เป็นคุณลักษณะภายในของมนุษย์คือ ความสามารถที่จะพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและตระหนักรู้ในศักยภาพที่แท้จริงและเป็นเอกลักษณ์ของตน
6. การรับรู้ พฤติกรรมเป็นผลของการเลือกรับรู้ บุคคลเห็นและเข้าใจสิ่งรอบตัวตามการเลือกรับรู้ของบุคคลนั้น
7. ความรับผิดชอบและความเป็นมนุษย์ มนุษย์ให้ความสำคัญแก่ตนปัจเจกบุคคล และความเป็นตนเอง ที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม

การนำแนวคิดของนักจิตวิทยาในกลุ่มมนุษยนิยมมาใช้ โดยเน้นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เรียนรู้ความต้องการ ความสนใจ ศักยภาพที่แตกต่างกัน และให้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้วยตนเอง มุ่งเน้นให้มีการพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ ในขณะที่ผู้อบรมจะมีบทบาทในการเป็นผู้อำนวยความสะดวก คอยให้กำลังใจและให้ความช่วยเหลือตามความเหมาะสม ซึ่งแนวทางในการเรียนรู้ตามแนวคิดนี้ได้แก่

1. การให้อิสระและเสรีภาพแก่ผู้เรียนในการคิด พูด ทำ อีกทั้งมีการกระตุ้นให้แสดงออกตามสิ่งที่ตนเลือกจนประสบความสำเร็จ
2. จัดการเรียนรู้ให้ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน เพราะความต้องการเป็นแรงจูงใจที่สำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้

3. จัดบรรยากาศในการเรียนรู้ที่อบอุ่น ปลอดภัย ผ่อนคลาย เป็นกันเอง และเรียนรู้ด้วยความสนุกสนาน

4. ผู้ฝึกอบรม/ ครูควรมีสัมพันธภาพที่ดีต่อเด็ก โดยกลุ่มมนุษยนิยมเห็นว่า ผู้ฝึกอบรม/ ครูควรมีความเป็นกัลยาณมิตร

5. เน้นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนรู้เป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้ที่ดีควรให้ผู้เรียนรู้ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง มีส่วนร่วมและมีความรับผิดชอบในกระบวนการ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการพัฒนาตนเองได้

6. เน้นกระบวนการเรียนรู้เป็นสำคัญ

7. เปิดโอกาสให้เลือก เริ่มกิจกรรมและประเมินการเรียนรู้ด้วยตนเอง

8. ผู้ฝึกอบรม/ ครูต้องจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวก หรือช่วยเหลือในการเรียนรู้ไว้ให้พร้อม

9. ผู้ฝึกอบรม/ ครูต้องช่วยให้ผู้เรียนรู้ได้พัฒนาความรู้สึกับตัวเองในด้านบวก เพื่อให้เกิดความมั่นใจ และกล้าแสดงออก (ณัฐพรหม อินทุยศ. 2553: 186-187)

การเรียนรู้โดยแท้จริงแล้วไม่มีทฤษฎีใดที่จะอธิบายเกี่ยวกับการเรียนรู้ได้ดีที่สุด ดังนั้น ในการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นจึงผสมผสานแนวคิดทฤษฎีต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนากับนิสิตอย่างเต็มศักยภาพ

4.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม

เนตรนภา ชื่นสุข (2547: 60) ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมสิ่งแวดล้อมศึกษา เรื่อง การอนุรักษ์ป่าชายเลน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน สิ่งแวดล้อมของนักเรียนที่เรียนรู้โดยใช้รูปแบบการฝึกอบรมสิ่งแวดล้อมศึกษาก่อนเข้ารับการฝึกและหลังเข้ารับการฝึกแตกต่างกันโดยมีผลสัมฤทธิ์สูงขึ้น และนักเรียนพึงพอใจในรูปแบบการฝึกอบรมอยู่ในเกณฑ์ดีมาก

สายฤดี วรจิโกคา และคณะ (2549: 102-110) ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเยาวชนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจต่อการมีพฤติกรรมเสี่ยง พบว่า อาจารย์และนักเรียนมีความเห็นว่าการอบรมนี้จะเป็นประโยชน์ในอนาคต เนื้อหาน่าสนใจ

ปิยะพงษ์ ไสยโสภณ (2550: 153-154) ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมวดวิชาพัฒนาทักษะชีวิต 1 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตสำหรับนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียนในทัศนสถานวัยหนุ่มกลาง พบว่า หลังการใช้รูปแบบผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้หมวดวิชาทักษะชีวิตสูงขึ้น

บุญสิทธิ์ ไชยชนะ (2552: 93-94) ได้ศึกษาผลการใช้โปรแกรมส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองด้านบทบาทครูวิจัยและสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนที่มีต่อนักศึกษาครู ในชั้นการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูแบบเต็มรูป พบว่า นักศึกษาครูที่มีระดับการรับรู้ความสามารถของตนในการวิจัยในชั้นเรียนสูง และต่ำมีการเห็นคุณค่าในตนเองด้านบทบาทครูวิจัย และสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียน ภายหลังควบคุมความรู้ไม่แตกต่างกัน

สรุปได้ว่า การฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ ควรมีลักษณะสำคัญที่เป็นจุดเด่นคือ เป็นการฝึกอบรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างแท้จริง ในทุกขั้นตอนของการเรียนรู้ ใช้การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม การจัดกิจกรรมการฝึกอบรมเริ่มต้นจากการกระตุ้นเปิดใจ เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ ใคร่ครวญไตร่ตรอง การประยุกต์ใช้ และสะท้อนการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ในการฝึกอบรมต้องสนุกสนาน ยืดหยุ่นและไม่จำกัดเฉพาะในห้องฝึกอบรมเท่านั้น ส่วนการวัดและประเมินการฝึกอบรมควรกระทำให้ครอบคลุม ทั้งการมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมในการทำกิจกรรมกลุ่ม การวัดความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และศึกษาผลการใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย โดยมีรายละเอียดการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

1.1 ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะครูปฐมวัย และคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์จากงานวิจัย แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จากนั้นกำหนดกรอบทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นแบบสอบถามความเหมาะสมของทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และแบบสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับนิสิต จำนวน 48 คน และครูพี่เลี้ยง จำนวน 48 คน

1.2 สังเคราะห์ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามที่ลงความเห็นความเหมาะสมมากขึ้นไปกำหนดเป็นรายการทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และสังเคราะห์ข้อมูลการให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจากครูพี่เลี้ยงเพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

1.1 ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2 สร้างรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

1.3 สร้างเครื่องมือประเมินคุณภาพของรูปแบบ แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมความสอดคล้องของรูปแบบ เอกสารคู่มือการใช้รูปแบบ และเครื่องมือประเมินผล

1.4 ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำรูปแบบไปศึกษานำร่อง (Pilot Study) เพื่อปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้จริง

**ระยะที่ 3 ศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะ
ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนิสิตปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย**

3.1 ทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีสาขาการศึกษาปฐมวัย โดยมีรายละเอียดการดำเนินการ ดังนี้

3.1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

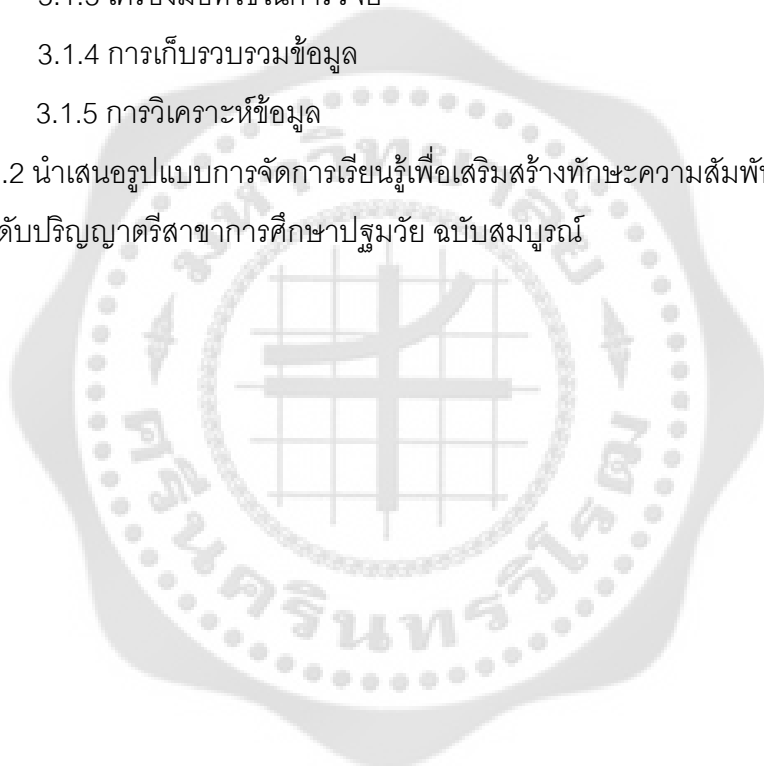
3.1.2 ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย

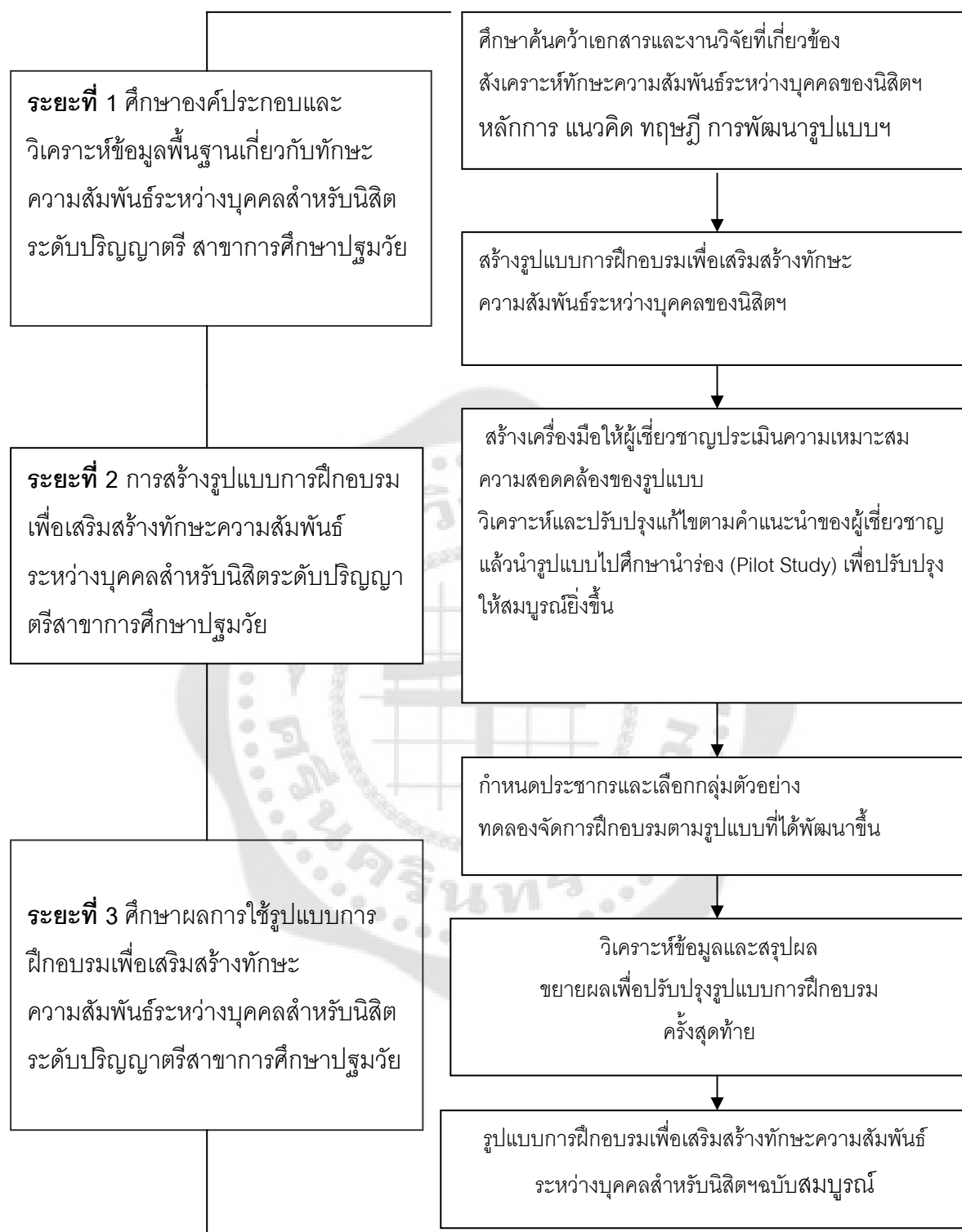
3.1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.2 นำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีสาขาการศึกษาปฐมวัย ฉบับสมบูรณ์

ภาพประกอบ 5 แสดงขั้นตอนการพัฒนา รูปแบบการฝึกอบรม เพื่อเสริมสร้าง ทักษะความสัมพันธ์
ระหว่างบุคคล สำหรับ นิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษา ปฐมวัย

ระยะที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

1.1 ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะครูปฐมวัย และคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์จากงานวิจัย แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จากนั้นกำหนดกรอบทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นแบบสอบถามความเหมาะสมของทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และแบบสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับนิสิต จำนวน 48 คน และครูพี่เลี้ยง จำนวน 48 คน

1.2 สังเคราะห์ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามที่ลงความเห็นความเหมาะสมมากขึ้นไปกำหนดเป็นรายการทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และสังเคราะห์ข้อมูลการให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจากครูพี่เลี้ยงเพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

ผู้วิจัยดำเนินการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ตามขั้นตอนดังนี้

2.1 ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะครูปฐมวัย และคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ หลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างรูปแบบการฝึกอบรมสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และกำหนดองค์ประกอบของทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย มีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 คุณลักษณะของคนไทย ครูปฐมวัย และบัณฑิตที่พึงประสงค์

2.1.2 คุณลักษณะของบัณฑิตตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทยด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (Interpersonal Skills and Responsibility)

2.1.3 ทฤษฎีพหุปัญญาชุดปัญญาส่วนตน ซึ่งเป็นปัญญาชุดที่ 2 ตามทฤษฎีพหุปัญญาด้านความเข้าใจระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligence)

2.1.4 แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

จิตตปัญญาศึกษา เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญที่มุ่งพัฒนาจากภายใน ฝึกปฏิบัติผ่านกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ เข้าใจตนเองและเข้าใจผู้อื่น เกิดความรักความเมตตา มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สุขทั้งต่อตนเองและผู้อื่น มีกระบวนการการเรียนรู้ใน 3 ลักษณะ คือ การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) การน้อมสว่ใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) และการเฝ้ามองเห็นตามที่เป็นจริง (Meditation)

วิธีการ และการฝึกปฏิบัติ ได้แก่ กระบวนการกลุ่ม เช่น การเรียนรู้ในชุมชน การมีประสบการณ์ตรง เช่น นิเวศภาวนา การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม การฝึกปฏิบัติแบบจิตตปัญญา เช่น การทำสมาธิ การสะท้อนการเรียนรู้ การเรียนจากตัวเอง เช่น การเขียนบันทึก การเรียนด้วยงานบริการ เช่น การวิจัยปฏิบัติการ อาสาสมัคร และการทำงานศิลปะและงานสร้างสรรค์ และหลักการสำคัญร่วมกันในการประยุกต์ใช้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในชั้นเรียน คือ เป็นการศึกษาคที่ไม่แยกขาดจากกัน ระบบคุณค่าและความเชื่อของบุคคลและสังคม มีการเผยความรู้สึกของผู้เรียน และ เป็นความสัมพันธ์ด้วยใจระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ซึ่งหลักจิตตปัญญาศึกษา 7 ประการ หรือ “7C’s” มีหลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) หลักความรักความเมตตา (Compassion) หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connection) หลักการเผชิญหน้า (Confronting) หลักความต่อเนื่อง (Continuity) หลักพันธะสัญญา (Commitment) และหลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community)

2.1.5 แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ซึ่งการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ประสบการณ์ (experience) การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณ์ญาณ (critical rational) และการแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผล (rational discourse)

2.1.6 หลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ หลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา และหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

2.1.7 หลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (experience learning) และกระบวนการกลุ่ม (group process)

นอกจากนั้นผู้วิจัยได้มีการเตรียมตัวโดยการพัฒนาด้านตนเองในการศึกษาดูงาน เข้าร่วมประชุมอบรม สัมมนา เพื่อเก็บเกี่ยวประสบการณ์ สร้างความกระจ่างในแนวคิดและการปฏิบัติที่เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ฯ และจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะการเข้าใจผู้อื่นสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีสาขาการศึกษาปฐมวัย

1. การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ในกระบวนการเรียนการสอนแนวคิดจิตตปัญญา คณะศึกษาศาสตร์ ในโครงการเพิ่มขีดความสามารถของคณะศึกษาศาสตร์สู่การเป็นสถาบันพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาที่มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เมื่อ 26 มีนาคม 2552 ณ ห้องประชุม ดร.สาโรช บัวศรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2. ประชุมวิชาการประจำปี ครั้งที่ 5 สมาคมเครือข่าย ควอท ประจำปี ๒๕๕๓ เรื่อง “การเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาสู่การเปลี่ยนแปลง” (Transformative Higher Education Teaching and Learning) เมื่อ 22 – 23 กรกฎาคม 2553 ณ ห้องควินส์ปาร์ค 1-2 โรงแรมดิเอ็มพีเรียล ควินส์ปาร์ค กรุงเทพฯ

3. ศึกษาดูงาน ณ มหาวิทยาลัยพุทธจี ประเทศไต้หวัน เมื่อ กันยายน 2553

4. ร่วมระดมสมองและประชุมวิชาการประจำปีจิตตปัญญาศึกษา ครั้งที่ 3 “ความสุขกับการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานของมนุษย์” ระหว่างวันที่ 1-3 ธันวาคม 2553 ณ ห้องแกรนด์บอลรูม โรงแรมรามารการ์เด้นส์ กรุงเทพฯ

2.2 สร้างรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

ผู้วิจัยพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมโดยนำข้อมูลในขั้นตอนที่ 1 มาสังเคราะห์ แล้วกำหนดองค์ประกอบในการพัฒนาเป็นรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย โดยเน้นให้ทุกองค์ประกอบมีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน ประกอบด้วย หลักการแนวคิดของรูปแบบ วัตถุประสงค์ กระบวนการจัดการเรียนรู้ คุณลักษณะที่พึงประสงค์จากกระบวนการ และการประเมินผล โดยองค์ประกอบที่มีความสำคัญ เป็นหัวใจของรูปแบบฯ คือ กระบวนการในการจัดการเรียนรู้ เพราะเป็นองค์ประกอบที่ใช้ในการออกแบบกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

2.3 สร้างเครื่องมือประเมินคุณภาพของรูปแบบฯ แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมความสอดคล้องของรูปแบบ เอกสารคู่มือการใช้รูปแบบ และเครื่องมือประเมินผล

2.3.1 ผู้วิจัยนำโครงร่างรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย นำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

2.3.2 นำโครงร่างเครื่องมือที่ใช้ประกอบรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย นำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมและแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

2.4 ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำรูปแบบไปศึกษานำร่อง (Pilot Study) เพื่อปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้จริง

2.4.1 นำรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตปริญญาตรี สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ไปหาคุณภาพ โดยนำไปทดลองใช้กับนิสิตที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง และนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

2.4.2 นำเครื่องมือที่ประกอบรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ โดยนำไปทดลองใช้กับนิสิตที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง และนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

ระยะที่ 3 ศึกษาผลและขยายผลการใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาศาสตร์

3.1 ทดลองใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาศาสตร์ โดยมีรายละเอียดการดำเนินการ ดังนี้

3.1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์/ครุศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาศาสตร์

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นนิสิตปริญญาตรี สาขาการศึกษาศาสตร์ ชั้นปีที่ 4 ที่ลงทะเบียนเรียนใน ปีการศึกษา 2556 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา

3.1.2 ระยะเวลาที่ใช้ในการทดลอง ผู้วิจัยดำเนินการจัดการเรียนรู้กับนิสิตปริญญาตรี สาขาการศึกษาศาสตร์ ชั้นปีที่ 4 ปีการศึกษา 2556 ด้วยรูปแบบการฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้น เป็นเวลาจำนวน 10 สัปดาห์ๆ ละครั้ง

3.1.3 แบบแผนการทดลอง (Experimental Design)

การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบการวิจัยกลุ่มเดียว (One group Pretest-Posttest design) โดยมีกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียวที่ใช้ในการทดลองรูปแบบการฝึกอบรม แบบแผนวิจัย ดังนี้

ตาราง 2 แบบแผนการทดลอง

ทดสอบก่อน	ตัวแปรจัดกระทำ	ทดสอบหลัง
T_1	X	T_2

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการทดลอง ดังนี้

T_1 หมายถึง การทดสอบก่อนการใช้รูปแบบการฝึกอบรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น (Pretest)

X หมายถึง ทดลองใช้รูปแบบการฝึกอบรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น (Treatment)

T_2 หมายถึง การทดสอบหลังการใช้รูปแบบการฝึกอบรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น (Posttest)

3.1.4 การดำเนินการทดลอง

1) เลือกกลุ่มตัวอย่าง 1 กลุ่ม ทดสอบนิสิตกลุ่มตัวอย่างด้วยแบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ก่อนการใช้รูปแบบการฝึกอบรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

2) ดำเนินการทดลองใช้รูปแบบการฝึกอบรม เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างโดยผู้วิจัยเอง จำนวน 10 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง รวม 30 ชั่วโมง

3) ประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สังเกตพฤติกรรม และบันทึกการเรียนรู้หลังจากเริ่มใช้รูปแบบการฝึกอบรมฯ

3.1.5 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง ได้แก่

1) แบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

2) แบบบันทึกสะท้อนการเรียนรู้ของนิสิตฯ

3) แบบประเมินความเหมาะสมและประสิทธิผลของรูปแบบการฝึกอบรมฯ

3.1.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ค่าสถิติพื้นฐาน

1.1) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต

1.2) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์เพื่อหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1) คำนวณค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาโดยใช้สูตรดัชนีความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญ (Index of congruency : IOC)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ	IOC	แทน	ค่าดัชนีความสอดคล้อง
	$\sum R$	แทน	ผลรวมของคะแนนจากผู้เชี่ยวชาญ
	N	แทน	จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

3) สถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบ

เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยในกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลอง โดยคำนวณจากสูตร t - test แบบ dependent

3.2 นำเสนอรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ฉบับสมบูรณ์

ปรับปรุงรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และนำเสนอรูปแบบการฝึกอบรม ฉบับสมบูรณ์

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และศึกษาผลการใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ตามขั้นตอนการวิจัยซึ่งได้นำเสนอไว้ในบทที่ 3 รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีสาขาการศึกษาปฐมวัย ได้ผ่านการแก้ไข ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งได้มีการศึกษานำร่องก่อนนำไปทดลองใช้จริง ซึ่งภายหลังจากการนำรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ไปใช้ในการทดลอง ผู้วิจัยได้ประเมินผลการใช้รูปแบบฯ และปรับปรุงรูปแบบการฝึกอบรมฯ ซึ่งสามารถแสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

1. การวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีพื้นฐานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมฯ
2. การประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

ตอนที่ 2 ผลการใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

ตอนที่ 1 การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

1. การวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีพื้นฐานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมฯ

ครูเป็นบุคคลที่สำคัญยิ่งต่อเด็กปฐมวัย เป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างมาก ในการที่ครูจะปฏิบัติต่อเด็กได้ผลสำเร็จเพียงไรนั้น จะต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก รู้ความต้องการของเด็ก ให้ความอบอุ่นแก่เด็ก จัดกิจกรรมให้เหมาะสมและประเมินความพร้อมในการเรียนรู้ ครูยังเปรียบเสมือนตัวแทนพ่อแม่ของเด็กขณะที่อยู่ในโรงเรียน เป็นต้นแบบที่ดีให้แก่เด็กในการ

ถ่ายทอดแบบพฤติกรรมต่างๆ เด็กที่ขาดความอบอุ่นในครอบครัว หากได้รับความเข้าใจ เห็นใจ ทักทายปราศรัยจากครูบ้างก็จะช่วยทดแทนสิ่งที่ขาดได้ ครูจึงต้องทำหน้าที่เชื่อมโยงชีวิตเด็กระหว่าง บ้านกับโรงเรียน(เยาวพา เดชะคุปต์. 2545: 108)บุคคลที่จะมาเป็นครูนั้นจะต้องมีแรงจูงใจหรือศรัทธา ที่จะสอนเด็กๆ เพราะความปรารถนาที่จะทำงานร่วมกับเด็กๆ เป็นความต้องการพื้นฐานที่จำเป็น มากกว่าสิ่งอื่นๆ สำหรับบุคคลที่จะมาเป็นครูในอนาคตจะต้องมีความรู้สึกปรารถนาที่จะสอน มีความรักในตัวเด็ก มีความอดทนต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล ยอมรับในวัฒนธรรมเชื้อชาติ และความแตกต่างในความเชื่อของเด็ก การยอมรับในตัวเด็กนั้นมิใช่หมายความว่าครูจะต้องรักเด็กทุกคนเสมอ เหมือนกันหมด เพราะตามธรรมชาติของมนุษย์แล้วจะให้ใครคนใดคนหนึ่งรักทุกๆ คนเหมือนกันหมด ย่อมทำได้ยาก อย่างไรก็ตาม การยอมรับนับถือในตัวเด็กย่อมทำให้ครูมีอัธยาศัยอันงดงาม มีความ ยุติธรรม และมีความเชื่อว่าเด็กทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการเรียนรู้ การทำงานกับเด็กๆ นั้นครูต้องใช้ ความอดทนอย่างยิ่ง ต้องใช้ความอดทนมากกว่าผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ มหาวิทยาลัยซึ่งทำหน้าที่ผลิต ครูการศึกษาปฐมวัย คัดเลือกผู้ที่มีความตั้งใจที่จะประกอบวิชาชีพครู รวมถึงพัฒนาระบบการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวจนเป็นครูที่มีคุณภาพดี โดยเป็นผู้ที่มีศรัทธาใน วิชาชีพครู รักการเป็นครูอย่างแท้จริง เป็นคนดีและเป็นครูดี เมื่อก้าวไปสู่โลกของการงานอาชีพ มีโลกทัศน์กว้างไกลและมีจิตใจที่ต้องการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ มีเหตุผล สามารถคิดวิเคราะห์ และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบได้ มีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างสม่ำเสมอ มีความตระหนักในหน้าที่และความ รับผิดชอบต่อสังคม สามารถปรับตัวและดำรงตนให้อยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ ตลอดเวลาได้อย่างมีความสุข เป็นคนที่มีเมตตาจิตต้องการให้ผู้อื่นได้ดี โดยเฉพาะคุณลักษณะที่ จำเป็นอย่างยิ่งไม่ด้อยกว่าด้านอื่นๆ นั่นคือ ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็น มากในการทำงานร่วมกันในวิชาชีพครู ทั้งนี้ครูปฐมวัยยังต้องเป็นผู้ที่ละเอียดอ่อนในการทำงานและอยู่ ร่วมกับเด็กปฐมวัย และผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กในการร่วมกันพัฒนาให้เด็กเจริญเติบโตเต็มตามศักยภาพ สูงสุด

ผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ดังนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์ของรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะ

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ดังนี้

รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิต ระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้าง ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และเพื่อ ศึกษาผลการใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิต

ระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย โดยการเปรียบเทียบทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลอง

2. กำหนดความหมายและลำดับขั้นตอนของรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย หมายถึง ลักษณะกระบวนการจัดการเรียนรู้ ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น โดยมีแนวคิดพื้นฐานมาจากแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง หลักการเรียนรู้แนวพุทธศาสตร์ ทฤษฎีพหุปัญญาและมนุษยนิยม จนได้ลักษณะสำคัญของรูปแบบการฝึกอบรม แบบ SECAR ที่เป็นการจัดการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ ฐานกาย ฐานสมอง และฐานใจ ที่ช่วยให้ นิสิต/ นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ในการพัฒนาทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดังนี้

1. ด้านผลการฝึกอบรม หมายถึง เป้าหมายที่ต้องการให้เกิดกับนิสิต/ นักศึกษา สาขาการศึกษาปฐมวัย ที่ได้ผ่านกระบวนการฝึกอบรมตามรูปแบบที่ผู้วิจัยใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย หมายถึง คุณสมบัติที่มีในตัวของนิสิตและแสดงออกมาเป็นลักษณะพฤติกรรมที่บ่งชี้ให้เห็นเกี่ยวกับการเข้าใจ และปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น สังเกตและแยกแยะ อารมณ์ ภาวะจิตใจ และความตั้งใจของผู้อื่นได้ มีทักษะในการสื่อสารด้วยวาจา ท่าทาง มีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะการจัดการความขัดแย้ง ทักษะในการหว่านล้อมให้เห็นพ้องต้องกัน และความสามารถในการสร้างความเชื่อใจ เคารพ เป็นผู้นำ และจูงใจผู้อื่นไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายอันยังประโยชน์ร่วมกัน การมีความเห็นอกเห็นใจในความรู้สึก ความหวาดกลัว ความกระวนกระวาย และความเชื่อของผู้อื่น ตลอดจนความเต็มใจในการรับฟังผู้อื่นโดยไม่มีการตัดสิน และความต้องการที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแสดงออกได้ถึงจุดสูงสุด ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สาขาการศึกษาปฐมวัย มีองค์ประกอบด้วยกัน 3 ด้าน คือ

1. ด้านการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นความสามารถในการเข้าใจและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นอย่างดี สังเกตและแยกแยะ อารมณ์ ภาวะจิตใจ ความตั้งใจของผู้อื่น มีทักษะในการสื่อสารด้วยวาจา ท่าทาง

2. ด้านการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี มีทักษะการจัดการความขัดแย้ง ทักษะในการหว่านล้อมให้เห็นพ้องต้องกัน และความสามารถในการสร้างความเชื่อใจ เคารพ

3. ด้านทักษะทางสังคม เป็นผู้นำและจูงใจผู้อื่นไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายอันยังประโยชน์ร่วมกัน มีความเห็นอกเห็นใจในความรู้สึก ความหวาดกลัว ความกระวนกระวาย และ

ความเชื่อของผู้อื่น ตลอดจนความเต็มใจในการรับฟังผู้อื่นโดยไม่มีการตัดสิน และความต้องการที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแสดงออกได้ถึงจุดสูงสุด

2. ด้านสาระการฝึกอบรม หมายถึง สาระเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ การจัดการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วยเรื่องราวที่เกี่ยวกับตัวเด็กปฐมวัย ผู้ที่เกี่ยวข้อง และสถานการณ์ในเรียนปฐมวัย

3. ด้านการจัดกิจกรรมฝึกอบรม หมายถึง ขั้นตอนดำเนินกิจกรรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 กระตุ้นเปิดใจ (Stimulating) เป็นขั้นการสร้างแรงจูงใจ แรงบันดาลใจให้ นิสิตพร้อมที่จะเรียนรู้ อย่างมีความกระตือรือร้น โดยการปรับฐานกายให้พร้อม รู้ตัวตนในปัจจุบันขณะ ตระหนักรู้ในตน ผ่านกิจกรรมการเจริญสติ

ขั้นที่ 2 เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ (Experiencing) เป็นขั้นการปฏิบัติกิจกรรมโดยนิสิตมีส่วนร่วมผ่านฐานกาย และปรับฐานใจให้มีสติจดจ่อกับตนเองและสิ่งที่กำลังทำ เป็นการขยายประสบการณ์เดิม และรับประสบการณ์ใหม่ จุดประกายมุมมองที่กว้างขวาง อีกทั้งขยายมุมมองและการปฏิบัติที่ได้เรียนรู้ภายในตนและเรียนรู้เข้าใจผู้อื่น

ขั้นที่ 3 ไคร่ครวญไตร่ตรอง (Contemplation) เป็นขั้นการพิจารณาไตร่ตรองถึงคุณค่า ประโยชน์ของสิ่งที่ได้เรียนรู้ผ่านฐานใจและฐานคิด ใช้วิจาร์ณญาณ ปรับมุมมองที่เห็นตามที่เป็นจริง ผู้เรียนร่วมนำเสนอผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ที่เกิดขึ้นต่อกลุ่ม แลกเปลี่ยนแบ่งปันการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยใจที่เปิดรับ ไม่ด่วนตัดสิน และสื่อสารอย่างกรุณา มองหาจุดร่วมในการปฏิบัติที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติให้เกิดผล อย่างมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

ขั้นที่ 4 ประยุกต์ใช้ (Application) เป็นขั้นการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติและการ ไคร่ครวญไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์หรือบำเพ็ญประโยชน์ ต่อตนเองและผู้อื่นอย่างมีเมตตาเกื้อกูลต่อกัน เป็นขั้นของการบูรณาการทั้งฐานกาย ฐานคิดและฐานใจ มีส่วนร่วมเป็นกระบวนการกลุ่ม

ขั้นที่ 5 สะท้อนการเรียนรู้ (Reflective learning) เป็นขั้นการนำประสบการณ์และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นมาสะท้อนจากภายในตนและจากได้ร่วมเรียนรู้กับผู้อื่น ถึงส่วนดีที่ให้เกิดการเรียนรู้ และส่วนที่ต้องปรับปรุง ให้เห็นตัวตนตามที่เป็นจริงและการเรียนรู้ที่จะสร้างสรรค์สัมพันธภาพและเข้าใจผู้อื่น อย่างมีเมตตา กรุณาต่อกัน ไม่ตัดสิน ไม่อคติ ผ่านกิจกรรมสุนทรียสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และการเขียนบันทึกการเรียนรู้

4. ด้านการประเมินผลการฝึกอบรม หมายถึง การติดตามการเรียนรู้ หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนิสิต/ นักศึกษา สาขาการศึกษาปฐมวัย ตามเป้าหมายการฝึกอบรม โดยการประเมินก่อนการฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรม ด้วยแบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ และประเมินตามสภาพจริงระหว่างการเรียนรู้ โดยการสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ และจากการบันทึกการเรียนรู้ของนิสิตแต่ละคนในแต่ละกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นระยะอย่างสม่ำเสมอ

2. การประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเหมาะสมของรูปแบบการฝึกอบรมตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

รายการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					รวม	ค่า		ระดับ
	1	2	3	4	5		เฉลี่ย	S.D.	
									ความเหมาะสม
1.ความชัดเจนของการอธิบาย ความหมายและความสำคัญของรูปแบบ การฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิต ระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษา ปฐมวัย	5	4	5	3	5	22	4.40	0.89	มาก
2. ความชัดเจนของจุดมุ่งหมายของ รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้าง ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขา การศึกษาปฐมวัย	4	5	3	5	5	22	4.40	0.89	มาก

ตาราง 3 (ต่อ)

รายการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					รวม	ค่าเฉลี่ย		ระดับความเหมาะสม
	1	2	3	4	5		S.D.		
3. ความสัมพันธ์กันระหว่างทฤษฎีแนวคิดพื้นฐานของการกำหนดกรอบแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย	5	5	4	5	5	24	4.40	0.89	มาก
4. การกำหนดขั้นตอนรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยมีความความสัมพันธ์กันกับองค์ประกอบด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย	5	3	3	4	5	20	4.00	1.00	มาก
5. การเรียงร้อยขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยมีความเกี่ยวเนื่องกัน	5	5	3	4	5	22	4.40	0.89	มาก
6. ความชัดเจนของขั้นตอนในการจัดกิจกรรมตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย	5	5	3	5	4	22	4.40	0.89	มาก

ตาราง 3 (ต่อ)

รายการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					รวม	ค่าเฉลี่ย		ระดับความเหมาะสม
	1	2	3	4	5		S.D.		
7. เนื้อหาสาระที่ใช้เป็นสื่อมีความเหมาะสมในการเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย	5	5	4	3	3	20	4.00	1.00	มาก
8. ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมตามรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย	3	5	4	5	5	22	4.40	0.89	มาก
9. สื่อที่ใช้ในการจัดกิจกรรมตามรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย	5	4	5	3	5	22	4.40	0.89	มาก
10. ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทำให้เกิดทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย	5	5	4	3	5	22	4.40	0.89	มาก
ค่าเฉลี่ยรวมทั้งหมด							4.32	0.91	มาก

จากตาราง 3 พบว่า รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.32 แสดงว่ารูปแบบ

การฝึกอบรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความเหมาะสมในการนำไปใช้ฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

ตอนที่ 2 การใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

1. ผลการประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

การนำรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไปทดลองใช้เพื่อศึกษาผลที่มีต่อทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ก่อนและหลังการใช้รูปแบบการฝึกอบรม

การวิเคราะห์ต่อนี้ผู้วิจัยได้นำคะแนนการประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ก่อนและหลังการใช้รูปแบบในกลุ่มทดลองมาหาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำมาเปรียบเทียบกันเพื่อตรวจสอบความแตกต่างโดยใช้สถิติ t-test แบบ dependent Sample ปรากฏผลดังตาราง 4

ตาราง 4 เปรียบเทียบผลการประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิตก่อนและหลังการใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีสาขาการศึกษาปฐมวัย (N=30)

ตัวแปร	ก่อนใช้รูปแบบฯ		หลังใช้รูปแบบฯ		การเปรียบเทียบ (t-test)
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	
การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น	4.46	0.62	4.53	0.57	-4.16*
การทำงานเป็นกลุ่ม	4.40	0.67	4.44	0.63	
ทักษะทางสังคม	4.50	0.68	4.55	0.68	
รวม	4.45	0.66	4.51	0.63	

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ผลการวิเคราะห์จากตาราง 3 พบว่า ก่อนการใช้รูปแบบฯ กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในด้าน การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การทำงานเป็นกลุ่ม ทักษะทางสังคม ได้ค่าเฉลี่ย 4.46, 4.40 และ 4.50 คะแนน และหลังการทดลองมีทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในด้าน การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การทำงานเป็นกลุ่ม ทักษะทางสังคม ได้ค่าเฉลี่ย 4.53, 4.44 และ 4.55 ซึ่งค่าคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองในทุกด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงให้เห็นว่ารูปแบบการฝึกอบรมฯ ส่งผลช่วยเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยให้เพิ่มสูงขึ้น

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย มีลักษณะเป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยการใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพ มีสาระดังต่อไปนี้

คำถามการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีคำถามการวิจัย 2 ข้อ ดังนี้

1. รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ควรเป็นอย่างไร
2. รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ที่พัฒนาขึ้นสามารถพัฒนาทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้กับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยได้หรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย
2. เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

ผู้เข้าร่วมวิจัย

ผู้เข้าร่วมการวิจัย คือ นิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ชั้นปีที่ 4 ปีการศึกษา 2556

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยและพัฒนาที่มุ่งพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพ กำหนดขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

1.1 ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะครูปฐมวัย และคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์จากงานวิจัย แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จากนั้นกำหนดกรอบทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นแบบสอบถามความเหมาะสมของทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และแบบสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับนิสิต จำนวน 48 คน และครูพี่เลี้ยง จำนวน 48 คน

1.2 สังเคราะห์ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามที่ลงความเห็นความเหมาะสมมากขึ้นไปกำหนดเป็นรายการทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และสังเคราะห์ข้อมูลการให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจากครูพี่เลี้ยงเพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

1.1 ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2 สร้างรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

1.3 สร้างเครื่องมือประเมินคุณภาพของรูปแบบ แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมความสอดคล้องของรูปแบบ เอกสารคู่มือการใช้รูปแบบ และเครื่องมือประเมินผล

1.4 ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำรูปแบบไปศึกษานำร่อง (Pilot Study) เพื่อปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้จริง

ระยะที่ 3 ศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนิสิตปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

3.1 ทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีสาขาการศึกษาปฐมวัย โดยมีรายละเอียดการดำเนินการ ดังนี้

3.1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.2 ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย

3.1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

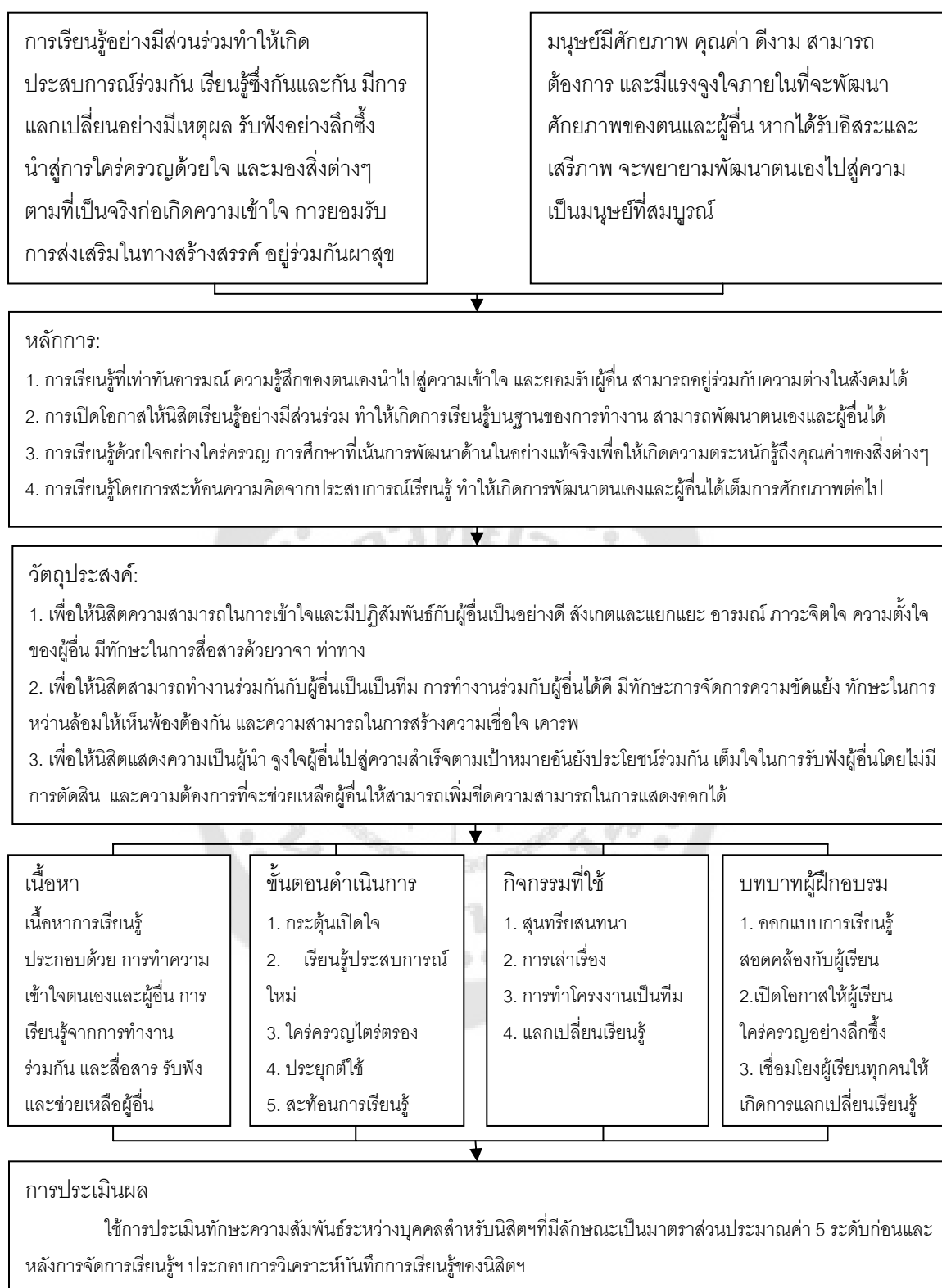
3.2 นำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีสาขาการศึกษาปฐมวัย ฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยโดยสรุปมีดังนี้

คำถามวิจัยข้อที่ 1 รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ควรเป็นอย่างไร

รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญคือ แนวคิดพื้นฐาน วัตถุประสงค์ หลักการ สาระการเรียนรู้ ขั้นตอนการดำเนินการ กิจกรรมที่ใช้ บทบาทของผู้จัดการเรียนรู้ และการประเมินผล ดังแสดงได้ในภาพประกอบ 6 ต่อไปนี้

ภาพประกอบ 6 องค์ประกอบของรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

คำถามวิจัยข้อที่ 2 รูปแบบการฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นมีผลต่อทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยหรือไม่ อย่างไร

รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย มีผลต่อทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตฯ ทั้ง 3 ด้าน โดยสรุป ดังนี้

1. การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ประกอบด้วย

1.1 การเท่าทันต่อความคิด ความรู้สึกของตนเองในการทำงานกับเด็กและผู้เกี่ยวข้อง นิสิตตระหนักรู้ถึงความคิด ความรู้สึกของตนเองขณะทำงานกับเด็กมากขึ้นกว่าก่อนเข้าร่วมการเรียนรู้ในรูปแบบ สามารถจัดการกับอารมณ์ความรู้สึกของตนเองอย่างเหมาะสมมากขึ้น

1.2 การเข้าใจถึงลักษณะนิสัย และพฤติกรรมที่ดี และด้อยของตนเองในการจัดการเรียนรู้ นิสิตทุกคนสามารถอธิบายถึงข้อดีและข้อด้อยของตนเอง เชื่อมโยงไปถึงการทำความเข้าใจผู้อื่น ได้ชัดเจนขึ้นกว่าก่อนเข้าร่วมเรียนรู้

2. การทำงานกลุ่ม ประกอบด้วย

2.1 การตระหนักถึงการทำงานร่วมกับผู้อื่น

2.1.1 การยอมรับและเห็นคุณค่าของเด็กและผู้ที่เกี่ยวข้อง หลังเสร็จสิ้นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ นิสิตทุกคนเห็นในคุณค่าและศักดิ์ศรีของเด็กและผู้ที่เกี่ยวข้องที่แตกต่างกันไป

2.1.2 การเข้าใจถึงความสำคัญของการตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล นิสิตทุกคนรับรู้ถึงความจำเป็นในการตอบสนองที่มีความแตกต่าง

2.2 การตระหนักถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเด็ก

2.2.1 การเข้าใจความสำคัญของความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก นิสิตทุกคนรับรู้ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของเพื่อนร่วมงาน และเริ่มเห็นประโยชน์ของความแตกต่าง พยายามยอมรับความแตกต่าง

2.2.2 การเห็นความสำคัญของการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก นิสิตทุกคนเห็นว่าการทำงานร่วมกับผู้อื่นเป็นสิ่งที่ควรทำ สามารถทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับสมาชิกคนอื่น ๆ ในทีมได้

3. ทักษะทางสังคม

3.1 ความเต็มใจในการรับฟังผู้อื่น นิสิตตระหนักถึงการรับฟังผู้อื่นอย่างเปิดใจ

3.2 ความต้องการที่จะช่วยเหลือผู้อื่น

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยนี้แบ่งเป็น การอภิปรายผลการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และการอภิปรายผลของใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีต่อนิสิตผู้เข้าร่วมการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ผลการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

1.1 ลักษณะกิจกรรม

1.1.1 โครงสร้างของรูปแบบฯ ในการดำเนินการจัดการเรียนรู้ พบว่าการดำเนินการตามขั้นตอน คือ สร้างแรงจูงใจ เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ ใคร่ครวญไตร่ตรอง นำสู่การประยุกต์ใช้ และสะท้อนการเรียนรู้ เป็นขั้นตอนที่ช่วยให้นิสิตเกิดการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากหากไม่มีแรงจูงใจที่ดี เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ฯ ไม่ใส่ใจใคร่ครวญไตร่ตรอง นำไปปรับใช้ และรู้จักสะท้อนการเรียนรู้ที่ได้รับประสบการณ์ใดๆ ที่เข้ามาแม้ว่าจะเป็นประสบการณ์ที่ดีเพียงใดก็ตามย่อมไม่สามารถส่งผลเต็มที่ต่อบุคคลนั้นๆ ในขณะเดียวกัน หากบุคคลไม่มีการใคร่ครวญประสบการณ์ที่ผ่านมา ประสบการณ์นั้นก็อาจจะผ่านเลยไปโดยไม่ได้ฝังรากอยู่ภายในตัวตนของบุคคลเลยก็เป็นได้ อย่างไรก็ตามแม้ว่าการจัดรูปแบบการจัดการเรียนรู้จะต้องดำเนินไปตามขั้นตอนตามลำดับ หากแต่กิจกรรมต่างๆ นั้นไม่สามารถระบุเป็นรูปแบบที่ตายตัวได้ เนื่องจากการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาภายในของมนุษย์นั้นจำเป็นต้องตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังที่ ธนา นิลชัยโกวิทย์ และ อติศร จันทรสข (2552) ได้สรุปไว้ว่า จิตตปัญญาศึกษาเน้นที่การปฏิบัติที่เป็นจริงมากกว่าทฤษฎี ไม่มีการสร้างนิยามและขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนในเชิงกระบวนการ ดังนั้นจึงไม่สามารถกำหนดอย่างตายตัวได้ว่าขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงจะเป็นอย่างไร และกำหนดให้เกิดขึ้นได้อย่างไร สิ่งที่ทำได้มีเพียงการสร้างเงื่อนไขที่ดีที่สุดเพื่อ “เอื้อ” ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นเท่านั้น ดังนั้นกิจกรรมต่างๆ ที่ปรากฏในรูปแบบการจัดการเรียนรู้ฉบับนี้จึงเป็นเพียงตัวอย่างกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับนิสิตผู้เข้าร่วมรูปแบบการจัดการเรียนรู้นี้เท่านั้น ไม่สามารถนำไปใช้กับบุคคลอื่นโดยไม่ได้มีการปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับบุคคลและบริบททางสังคมก่อน

1.1.2 รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย มีความเป็นธรรมชาติและสอดคล้องกับการศึกษาของนิสิต เพราะเป็นการดำเนินการพัฒนาควบคู่ไปกับการเรียนรู้ตามปกติ เนื้อหาการเรียนรู้ และกิจกรรมต่างๆ ที่นำมาเป็นประสบการณ์ใหม่ให้นิสิตได้ใคร่ครวญ เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับประสบการณ์เดิม และลักษณะการเรียนรู้ของนิสิต เพียงแต่นิสิตต้องมีความตื่นตัว เปิดใจยอมรับ สิ่งใหม่ กิจกรรมต่างๆ เปิด

โอกาสให้นิสิตได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เปิดรับมุมมองใหม่ๆ ในการทำงาน ผลการพัฒนายจะสัมพันธ์กับงานที่ปฏิบัติโดยตรง ทำให้ความรู้ที่เกิดขึ้นเกิดความคงทนและติดตัวผู้เรียนนานขึ้น

1.1.3 การดำเนินการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย เพื่อให้ครูเกิดการตระหนักรู้เกี่ยวกับตนเอง ไปพร้อมๆ กับการตระหนักรู้เกี่ยวกับเด็ก และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็ก เป็นการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนานิสิต และพัฒนาการศึกษาอย่างมาก ดังการศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการเติบโตทางวิชาชีพของครูอนุบาลที่มีวุฒิภาวะทางวิชาชีพ: การศึกษาโดยวิธีการสร้างทฤษฎีพื้นฐานเชิงอุปมาน ของ ศิริประภา พงศ์ไทย (2549) ที่สรุปไว้ว่า การพัฒนาครูต้องอาศัยหลักการอิงอาศัยซึ่งกันและกันทั้งหมด การทำงานกับเด็กเล็กเป็นโอกาสให้ครูได้ดูแลใจตนเอง มีความเข้าใจตนเองและผู้อื่น ยกระดับจิตใจให้เป็นคนดี มีความเมตตาอ่อนโยน รู้สึกว่ามีคุณค่า เรียนรู้ได้จากทุกสิ่งทุกอย่างเข้ามาในทางกลับกัน เมื่อครูได้พัฒนาตนเองในแง่การดำเนินชีวิต เช่น การพัฒนาสายตาในการสังเกตที่ละเอียดอ่อน มองอย่างชัดเจนถูกต้องตามจริง ทำให้สามารถรักษาจังหวะในกิจวัตรการดูแลเด็กได้ดีมากขึ้น

1.2 เวลาที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรม

1.2.1 ช่วงเวลาที่ใช้ในการดำเนินการ: การทดลองใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยนี้ ใช้เวลาในช่วงเปิดภาคเรียน โดยเริ่มในภาคเรียนที่ 1 และดำเนินไปจนถึงสิ้นสุดเมื่อภาคเรียนที่ 2 ทำให้ได้สังเกตความเปลี่ยนแปลงของนิสิตผู้เข้าร่วม ทั้งในช่วงที่ต้องเรียนเต็มเวลา และในช่วงที่ผ่อนคลายจากการเรียนปกติ พบว่า นิสิตสามารถใคร่ครวญถึงความคิด และความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองได้ค่อนข้างชัดเจน ในขณะที่ว่างจากการทำงาน แต่ในขณะที่ต้องรับผิดชอบงานสอน นิสิตจะสามารถใคร่ครวญถึงความคิดและความรู้สึกเกี่ยวกับเด็ก และเพื่อนร่วมงานได้ชัดเจนกว่า นอกจากนั้น การสลับไปมาระหว่างช่วงเวลาเรียนปกติและนอกเวลาเรียนตามตารางปกติ ยังเป็นการช่วยให้สามารถนำพาบุคคลไปสู่การสำรวจตนเองได้อย่างลึกซึ้ง ด้วยการชี้ให้เห็นปัญหาในชีวิต ออกจากปัญหา และย้อนคิดใคร่ครวญ ซึ่งสอดคล้องกับที่ ธนา นิลชัยโกวิท และ อติสร จันทรสุข (2552) ได้อธิบายถึงเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าร่วมได้ย้อนมาสำรวจตัวเองในมุมต่างๆ โดยแบ่งการสำรวจออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ 1) การออกจากศูนย์กลางของตนเอง (decentering) คือ การเคลื่อนออกจากความคิดเกี่ยวกับตนเอง รวมทั้งสถานการณ์หรือปัญหาที่กำลังเผชิญ เข้าสู่ประสบการณ์ใหม่ที่มีองค์ประกอบของการเล่นหรือการหลุดออกจากชีวิตประจำวัน และ 2) การกลับเข้าสู่ศูนย์กลางของตนเอง (centering) คือ การเคลื่อนเข้าสู่การย้อนคิด ใคร่ครวญเกี่ยวกับแบบแผนพฤติกรรมของตนเอง ที่บุคคลมักนำมาใช้ในการแก้ไขสถานการณ์หรือปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งต้องอาศัยการเชื่อมโยง

ประสบการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้น ณ ปัจจุบัน กับประสบการณ์ในอดีตที่สอดคล้องกัน โดยการเคลื่อนเข้า-ออก จากศูนย์กลางนี้ต้องจัดวางช่วงเวลาอย่างเหมาะสม ไม่เน้นหนักไปในทางใดทางหนึ่ง

1.2.2 ระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรม: จากการทดลองใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย โดยกำหนดระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมที่แน่นอน กระชับ ตรงต่อเวลา ทำให้นิสิตมีทัศนคติที่ดีต่อการเข้าร่วมกิจกรรม และเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่าการดำเนินกิจกรรมจำเป็นต้องอาศัยช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลง หากแต่การใช้ระยะเวลาที่แน่นอน ในช่วงเวลาที่เหมาะสมเป็นสิ่งที่สำคัญในการจัดการเรียนรู้ ในช่วงเวลาที่นิสิตต้องมีตารางเรียน หรือมีภาระงานที่ต้องรับผิดชอบในวันรุ่งขึ้น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดให้กับนิสิตต้องกระชับ และตรงต่อเวลามากที่สุด เพื่อให้นิสิตรู้สึกสบายใจในการเข้าร่วมกิจกรรม และรู้สึกว่าการกิจกรรมไม่ได้คุกคาม หรืออันตรายต่อการเรียนรู้มากเกินไป ดังนั้นในการจัดกิจกรรมให้แก่นิสิตในช่วงวันเวลาที่มีการเรียนการสอนปกติ จึงควรคำนึงถึงเวลามากกว่ากิจกรรม แต่เมื่อพานิสิตออกสู่พื้นที่เสี่ยงหรือหลุดออกจากวงจรชีวิตประจำวันแล้ว การพาครูเข้าสู่พื้นที่เสี่ยง หรือความไม่คุ้นชินสามารถยืดหยุ่นเรื่องเวลาได้มากขึ้น เพราะปัจจัยทางด้านเวลาไม่ส่งผลกระทบต่อภาระงานซึ่งทำให้นิสิตเป็นกังวลจนกระทั่งพื้นที่เสี่ยงนั้นกลายเป็นพื้นที่อันตราย ดังที่ ธนา นิลชัยโกวิทย์ และ อติสร จันทรสุข (2552) ได้กล่าวไว้ว่า ในการจัดกระบวนการเรียนรู้นั้น ผู้จัดต้องระมัดระวังเสมอว่ากิจกรรมหรือกระบวนการนั้นๆ จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายทั้งต่อร่างกายและจิตใจของผู้เข้าร่วมจนกลายเป็นพื้นที่อันตราย (danger zone) ซึ่งนอกจากจะก่อให้เกิดการเรียนรู้เพียงเล็กน้อยหรือไม่เกิดขึ้นเลย ยังอาจส่งผลกระทบกลายเป็นบาดแผลทางใจในระยะยาวกับผู้เข้าร่วมอีกด้วย

2. ผลของการใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีต่อนิสิตผู้เข้าร่วมการวิจัย

2.1 การเปลี่ยนแปลงของนิสิตผู้เข้าร่วมการวิจัย

2.1.1 ผลการวิจัยพบว่านิสิตสามารถพัฒนาตนเองในด้าน การมีสติรู้ตัว ความเข้าใจ และยอมรับตนเอง รวมถึงการเข้าใจถึงบุคคลอื่นๆ ดังนี้ 1) การมีสติรู้ตัว คือนิสิตมีสติในการทำงานกับเด็กมากขึ้น โดยกล่าวถึงการรับรู้อารมณ์ตนเอง และความสามารถในการควบคุมอารมณ์ระหว่างการทำงาน 2) นิสิตเข้าใจและยอมรับตนเองมากขึ้นโดยกล่าวถึงลักษณะต่าง ๆ ของตนเอง กล่าวถึงการมองเห็นตนเองในมุมที่แตกต่างออกไปจากเดิม และ เท่าทันในอารมณ์ ความคิด และการกระทำของตนเองมากขึ้น และ 3) ความเข้าใจ ความรัก และความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งนิสิตส่วนใหญ่ได้สะท้อนถึงความเข้าใจในการจัดการศึกษาและการมองเด็กในมุมมองแห่งความเท่าเทียม คือ ความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในการเปลี่ยนแปลงที่ว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในตัวแต่ละคน และสามารถสังเกตได้ ซึ่งมีส่วนที่เป็นการเปลี่ยนแปลงภายใน และส่วนที่แสดง

ออกมาเป็นรูปธรรมในการปฏิบัติมี 5 ประการ คือ 1) สติในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงในข้ออื่น ๆ 2) การเข้าใจและยอมรับตนเอง ทั้งในด้านบวกและด้านลบทำให้กล้าเผชิญหน้ากับตัวเองซึ่งเป็นพื้นฐานในการเริ่มเปลี่ยนแปลงตนเอง 3) ความเข้าใจ ความรัก และความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ด้วยการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน แบ่งปันประสบการณ์ เป็นความรักและเมตตาบนพื้นฐานของความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง การยอมรับ และความเชื่อมั่น 4) การเข้าใจและยอมรับความจริงตามธรรมชาติ กลับมามองเห็นตัวเองได้อย่างชัดเจน ยอมรับความเป็นจริงเกี่ยวกับตนเอง นำไปสู่การทำให้เกิดมุมมองที่เปลี่ยนไปของตนเอง ต่อชีวิต ความสัมพันธ์และบทบาทตนเองต่อสังคม 5) การเกิดสมดุลในตนเอง ด้วยการพัฒนาปัญญาทั้ง 3 ด้าน คือ กาย ใจ และความคิด อย่างเหมาะสมกับความถนัดของตนเอง (ธนา นิลชัยโกวิท, 2551) อย่างไรก็ตามในส่วนที่ 4 คือ การแสดงออกในด้านของการเข้าใจและยอมรับความจริงตามธรรมชาติ และส่วนที่ 5 คือ การเกิดสมดุลในตนเองของนิสิตยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัดเป็นรูปธรรมมากนัก ทั้งนี้การจัดการเรียนรู้ให้นิสิตสามารถพัฒนาตนไปถึงขั้นที่ 4 และ 5 อย่างถาวรจำเป็นต้องใช้เวลาในการดำเนินงานให้มากขึ้น อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับระดับการตระหนักรู้ตามช่วงวัยของนิสิตผู้เข้าร่วมการวิจัยด้วย จึงยังไม่สามารถพัฒนาตนให้ถึงระดับของการยอมรับความจริงตามธรรมชาติ และปรับสมดุลในตนเองให้เหมาะสมกับงานที่ทำอยู่ได้

2.1.2 ลักษณะเดิมของผู้เรียนเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดระยะเวลาของการพัฒนาตน โดยนิสิตแต่ละคนมีลักษณะพื้นฐานไม่เหมือนกัน

2.1.3 การเปลี่ยนแปลงการตระหนักรู้เกี่ยวกับความสำคัญของเด็ก พบว่าก่อนเริ่มการจัดการเรียนรู้ นิสิตผู้เข้าร่วม มีระดับการตระหนักรู้เกี่ยวกับความสำคัญของเด็กอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ แต่เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการมีการเปลี่ยนแปลงการตระหนักรู้ในทางที่ดีขึ้น เนื่องจากนิสิตทุกคนมีพื้นฐานด้านการศึกษาอยู่บ้างแล้ว ขาดเพียงแต่ประสบการณ์ในการทำงาน เมื่อจัดประสบการณ์ให้นิสิตได้ใกล้ชิดกับเด็กมากขึ้น ได้ศึกษาสังเกตอย่างใคร่ครวญมากขึ้น นิสิตจึงมีความมั่นใจ ผ่อนคลาย และยอมรับได้มากขึ้น การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลที่ทำงานร่วมกันเป็นสิ่งที่ซับซ้อนยากต่อการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากในการที่บุคคลจะสามารถยอมรับตัวตนของบุคคลอื่นได้จะต้องสามารถยอมรับและเข้าใจในตัวตนของตนเองได้อย่างชัดเจนเสียก่อน ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะการพัฒนารับรู้ตัวตน (sense of self) ตามทฤษฎีมนุษยปรัชญาที่ว่า การรับรู้ตัวตนเป็นการรับรู้ตัวตนของบุคคลอื่น ซึ่งบุคคลจำเป็นต้องพัฒนาการรับรู้ตัวตนก่อน จึงจะสามารถพัฒนาไปสู่การรับรู้ตัวตนของบุคคลอื่น ซึ่งต้องใช้เวลาตลอดชีวิตของเราในการพัฒนาการรับรู้นี้ให้แหลมคมขึ้น การรับรู้เกี่ยวกับตัวตนเป็นการพัฒนาการเป็นปัจเจก การเป็นอิสระภาพการรู้จักคนอื่น เป็นเสมือนการวิ่งเข้าชนกันของบุคคลคือ เมื่อมนุษย์เริ่มรู้จักมีปฏิสัมพันธ์ รู้สึก และเข้าใจกันมากขึ้น จะรู้สึกถึงตัวตนของแต่ละคนเกิดแรงปะทะทำให้ถอยออกมา ในช่วงนี้การทบทวนจะเกิดขึ้น แล้วจึงเข้าใจกันอีกครั้ง เป็นจังหวะ

การให้-รับ, เข้า-ออก สลับกันไป (โรงเรียนแสนสนุกไตรทักษะ, 2552) ทั้งนี้หากมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องนิสิตผู้เข้าร่วมการวิจัยมีแนวโน้มที่จะสามารถยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลได้จากแนวโน้มการตระหนักรู้ในตนเอง

2.2 การจัดพื้นที่การเรียนรู้

ประสิทธิภาพของรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ที่ทำให้นิสิตเกิดการเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงการตระหนักรู้เกี่ยวกับตนเองและบุคคลอื่นได้นั้น เกิดจากการที่รูปแบบฯ มีกิจกรรมที่ตอบสนองลักษณะการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของแต่ละคน ดังเห็นได้จากการที่นิสิตแต่ละคนเกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยกิจกรรมที่แตกต่างกัน ทั้งการคิดผ่านสุนทรียสนทนา การใคร่ครวญผ่านการจัดดอกไม้ และการค้นพบผ่านการลงมือปฏิบัติงานจริง นอกจากนั้นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ฯ ยังมีกิจกรรมการทำโครงการเป็นทีมนอกสถานที่ ซึ่งตอบสนองต่อการเรียนรู้ของนิสิตที่จะเกิดขึ้นในสภาวะที่ต้องออกจากพื้นที่ปลอดภัย หรือการดำเนินชีวิตตามปกติ ไปสู่พื้นที่เสี่ยง คือการคิดต่างทำต่าง กิจกรรมเหล่านี้สร้างความสั่นสะเทือนให้กับกรอบการดำเนินชีวิตของนิสิต และช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังที่นิสิตได้กล่าวไว้ว่า

“การจัดโครงการทำให้ได้รับประสบการณ์ในเรื่องการติดต่อประสานงานกับทางโรงเรียน การจัดโครงการกับทางโรงเรียนต้องมีการดำเนินการอย่างมีระบบ มีขั้นตอน การแบ่งหน้าที่ภายในทีม เพื่อให้การทำงานดำเนินไปอย่างราบรื่น ได้รับความร่วมมือจากครูและผู้ปกครองในการทำกิจกรรม และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น พูดคุยเรื่องพฤติกรรมของเด็ก ได้เห็นรอยยิ้มของเด็กๆ ทุกคนที่ได้เล่น และเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อม”

(นิสิตกลุ่มโครงการจัดห้องเรียนฯ รหัส 098)

การเรียนรู้ของนิสิตข้างต้นสอดคล้องกับการเรียนรู้ตามปัญญา 3 ฐาน คือ ฐานกาย ฐานใจ และฐานหัว ดังนี้ ฐานกาย คือ พลังขับเคลื่อนพื้นฐานของชีวิต การเรียนรู้ต้องกระทำผ่านกิจกรรมที่ได้ใช้พลังทางร่างกาย เช่น ออกกำลังกาย การทำงานของสมอง ในฐานกายนี้จะอยู่ที่โหมดความกล้า และความกลัว ฐานใจ คือ อารมณ์ ความรู้สึก การเรียนรู้ต้องกระทำผ่านกิจกรรมที่ได้สัมผัสกับอารมณ์ เช่น ศิลปะ จัดดอกไม้ ฐานหัว คือ ความคิด การเรียนรู้ต้องกระทำผ่านการวิเคราะห์ ใคร่ครวญ เช่น การสนทนา การทำงานของสมองในฐานหัวนี้จะอยู่ที่โหมดความคิด (วนเวียนไม่พัฒนา) และการคิด (พัฒนาสิ่งใหม่ตลอดเวลา) (วิศิษฐ์ วังวิญญู, วิธาน สุานะวุฒม์ และณัฐพัชร์ วังวิญญู, 2550)

2.3 การสร้างความสัมพันธ์กับผู้เข้าร่วมเรียนรู้

จากการทดลองใช้รูปแบบการฝึกอบรม พบว่าการเปลี่ยนแปลงของนิสิตเริ่มแสดงออกอย่างเด่นชัดเมื่อผู้วิจัยสามารถเข้าถึงใจของผู้เข้าร่วมได้ในระดับหนึ่ง โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มในฐานะเพื่อนร่วมงาน เข้าร่วมกระบวนการต่างๆ ในฐานะผู้เข้าร่วม มิใช่ผู้นำ หรือผู้สังเกตการณ์ รวมถึงการเปิดใจของผู้วิจัย เล่าและรับฟังเรื่องราวประสบการณ์ต่างๆ ทั้งประสบการณ์เชิงบวก และประสบการณ์เชิงลบ เพื่อแสดงความเป็นหนึ่งเดียวกันกับนิสิตผู้ร่วมการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับฐานคิดในการดำเนินการวิจัยเชิงจิตปัญญาที่ว่าจิตปัญญาต้องเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง การมีความสัมพันธ์ต่อกันในแนวราบ การเปิดใจเรียนรู้ และการรับฟังอย่างลึกซึ้ง (สรยุทธ์ รัตนพจนารถ และคณะ, 2551)

2.4 การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง

การดำเนินการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ด้วยการรับฟังเรื่องราวต่างๆ ของนิสิต และหยิบยกเรื่องราวในชีวิตจริงของนิสิต เช่น บัณฑิตแทรกซ้อนในเลือกเรียนครูสาขาการศึกษาปฐมวัย เรื่องบ้านเช่าอันอบอุ่นที่เคยอาศัยกับครอบครัว หรือเรื่องความรักความผูกพันของครูกับศิษย์ มาเป็นประเด็นให้นิสิตผู้เข้าร่วมการวิจัยได้คิด และใคร่ครวญกับตนเอง ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมการวิจัยเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม เนื้อหาและประสบการณ์ที่ได้รับมีความหมายต่อการดำเนินชีวิต และการเรียนรู้อย่างมีความเป็นจริง ส่งผลให้รูปแบบการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดหลักของจิตปัญญาศึกษาที่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ตรง ความสดของปัจจุบันขณะ และการให้คุณค่าแก่รากฐานทางภูมิปัญญาอันหลากหลายของท้องถิ่นและวัฒนธรรม ผ่านการรับฟังอย่างลึกซึ้ง และการเฝ้าดูธรรมชาติที่แท้จริงของจิต เพื่อค้นหาศักยภาพภายในตนเอง (ชลลดา ทองทวี และคณะ, 2551)

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรมีการขยายขอบเขตของการศึกษาให้กว้างขวางครอบคลุมมิติทางด้านต่างๆ ดังนี้

1. การวิจัยนี้มุ่งนำเสนอรูปแบบการฝึกอบรมฯ ที่พัฒนาขึ้นสำหรับนิสิตผู้เข้าร่วมที่เป็นผู้ที่กำลังศึกษา ยังมีประสบการณ์ในการทำงานไม่มากนัก ในการทำวิจัยครั้งต่อไป สามารถเพิ่มขอบเขตในการวิจัยโดยทดลองกับครูที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาและนิสิต/นักศึกษาครูที่ปฏิบัติงานฝึกประสบการณ์วิชาชีพในสถานศึกษาด้วย

2. การวิจัยนี้จัดทำขึ้นโดยมุ่งให้นิสิตได้พัฒนาการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การทำงานเป็นทีม เป็นกลุ่ม และการมีทักษะทางสังคม โดยมุ่งจัดกิจกรรมต่างๆ ให้กับนิสิตโดยเฉพาะ ซึ่งในบางครั้ง อาจจะขัดกับบริบทเรียนรู้ของนิสิตตามปกติ ซึ่งการดำเนินการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการออกแบบการวิจัยให้สามารถนำบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เข้าสู่กระบวนการการพัฒนาตนของนิสิตด้วย

3. การวิจัยนี้มุ่งเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงจากการสังเกตพฤติกรรม และการรายงาน ตนเองด้วยการจดบันทึก และการให้สัมภาษณ์ ดังนั้นข้อมูลที่ได้จึงเป็นข้อมูลเชิงคุณลักษณะ ซึ่งมีความเป็นอัตนัยสูง ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรพัฒนาวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ครอบคลุมมากขึ้น โดยพัฒนาตัวชี้วัดการเปลี่ยนแปลง หรือดำเนินการตรวจสอบเชิงวิทยาศาสตร์ เช่น การตรวจคลื่น สมอง การวัดชีพจรขณะทำกิจกรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นปรนัยมากขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กามาร์ อูระ. (2553). *ระบบการศึกษาเปี่ยมสุข ตามแนวความสุขมวลรวมประชาชาติ*. แปลโดย ศรชัย ฉัตรวิริยะชัย. โครงการเอกสารวิชาการการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ลำดับที่ 6. กรุงเทพฯ: เอมี่ อินเตอร์ไพรส์.
- การ์ดเนอร์, ฮาวเวิร์ด. (2551). *จิต 5 ป็นยอดมนุษย์*. แปลโดย เสาวลักษณ์ อัครเทววิธ และ วีรุธ มาษะศิริานนท์. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เนท.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2549). *การคิดเชิงวิเคราะห์*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมีเดีย.
- _____. (2549). *การคิดเชิงสร้างสรรค์*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมีเดีย.
- _____. (2549). *การคิดเชิงบูรณาการ*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมีเดีย.
- _____. (2549). *การคิดเชิงเปรียบเทียบ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมีเดีย.
- _____. (2549). *ลายแทงนักคิด*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมีเดีย.
- _____. (2549). *การคิดเชิงประยุกต์*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมีเดีย.
- ขวัญตา บุญวาศ. (2547). *การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางการพยาบาลด้วยการสร้างความรู้แบบร่วมมือ*. ปรินทิพนิพนธ์ กศ.ด. (การอุดมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, สำนักงาน. (2552). *ธรรมนูญชีวิต 9 ประการตามรอยพระยุคลบาท*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2544). *ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช สำราญราษฎร์.
- _____. (2545). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- คณะกรรมการการอุดมศึกษา, สำนักงาน. (2552). *กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- คมธัช รัตนคง; และ ดนุพล คลอวุฒินันท์. (2553). *การจัดการความรู้*. สืบค้นเมื่อ 14 พฤษภาคม 2554, จาก <http://home.dsd.go.th/techno/trainingsystem/index.pdfm?option>
- คมเพชร ฉัตรศุภกุล. (2546). *จิตวิทยาการทำงานร่วมกัน*. กรุงเทพฯ: ธนัชการพิมพ์.
- โครงการระพีเสวนา: การเรียนรู้เพื่อความเป็นไทย. (2551). *หลอมรวมการเรียนรู้เพื่อความเป็นไทย เล่ม 1: เครือข่ายโรงเรียนไทยไทย*. กรุงเทพฯ: แพลน ฟรันทิ่ง.

- _____. (2553). *หลอมรวมการเรียนรู้เพื่อความเป็นไทย เล่ม 2: ศิลปะหลอมรวมใจ*. กรุงเทพฯ: แพลนพรีนติ้ง.
- ฉันท ชาติทอง. (2552). *การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางปัญญาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย*. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- จอห์น เลน. (2551). *ความเรียบง่ายไร้กาลเวลา การมีชีวิตอย่างสร้างสรรค์ในสังคมบริโภคนิยม*. แปลโดย สดใส ชันติวรรณพงศ์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: แพลนพรีนติ้ง.
- จรรุวรรณ ศิลปรัตน์. (2548). *การพัฒนารูปแบบเสริมพลังการทำงานเพื่อพัฒนาศักยภาพการเป็นนักวิจัยของครูอนุบาล*. ปริญญาโท. กศ.ด. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- จิตวิวัฒน์, กลุ่ม. (2551). *ใจแจ่มปัญญา*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- จิรภรณ์ มั่นเศรษฐวิทย์. (2544). *งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาแบบการสอนเพื่อเสริมสร้างพหุปัญญาให้กับเด็กวัยอนุบาลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามแนวคิดพหุวัฒนธรรม*. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร. (2550). *การวิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย*. วิทยานิพนธ์ ค.ด. (พัฒนศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- _____. (2553). *จิตตปัญญาศึกษา: การเรียนรู้สู่จิตสำนึกใหม่*. กรุงเทพฯ: แพลนพรีนติ้ง.
- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2551). *จิตวิทยาสังคม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: แอคทีฟ พรีนติ้ง.
- ชนินทร์ชัย อินทราภรณ์ และ สุวิทย์ หิรัญยกานนท์. (2548). *ปทานุกรมศัพท์การศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ร้าไทยเพรส.
- ชลลดา ทองทวี และคณะ. (2551). *รายงานผลการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยและจัดการความรู้จิตตปัญญาศึกษา*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์. (2546). *ความคิดสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เชียงใหม่, มหาวิทยาลัย. (2552). *การวิจัยปฏิบัติการแบบร่วมมือเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนที่ส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา*. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ดุขฎี บริพัตร ณ อยุธยา (แปล). (2549). *รู้เรียนเพื่อเรียนรู้สู่ความเป็นเลิศ*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.

ทศพร ประเสริฐสุข. (2542-2543, กรกฎาคม-มิถุนายน). ความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์กับ

การศึกษา. วารสารการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา. 2(3-4): 8-19.

ทศนา แชนมณี. (2550). ศาสตร์การสอน. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.

_____. (2548). การจัดการเรียนรู้โดยผู้เรียนใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2551). รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: แอคทีฟ พรินท์.

_____. (2551). สื่การเรียนรู สื่การสอน. กรุงเทพฯ :แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทศนา แชนมณี; และคณะ. (2545). กระบวนการเรียนรู้: ความหมาย แนวทางการพัฒนา และปัญหาข้อใจ. กรุงเทพฯ: พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.).

ธงทอง จันทรางศุ. (2553). การเรียนรู้ตลอดชีวิต: แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประเทศไทย.

ในการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง. สุดาพร ลักษณะนิยานวิน, บรรณาธิการ. หน้า 31-45.

กรุงเทพฯ: สมาคมเครือข่ายการพัฒนาวิชาชีพอาจารย์และองค์กรระดับอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย.

ธนา นิลชัยโกวิท. (2551). วิธีคิดกระบวนการระบบ (System Thinking): ชุดความรู้การอบรมกระบวนการแนวคิดตปัญญาศึกษา. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

_____. (2551). การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและจิตตปัญญาศึกษา. ในหนังสือรวมบทความการประชุมวิชาการประจำปี 2551 เรื่องจิตตปัญญาศึกษา: การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์.

โครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล. หน้า 3-32. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.

ธนา นิลชัยโกวิท; และ อติสร จันทรส. (2552). ศิลปะการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง: คู่มือกระบวนการจิตตปัญญา. กรุงเทพฯ: เอส.พี.เอ็น.การพิมพ์.

นาฏยา กำแหงฤทธิ์. (2548). ปัจจัยจูงใจในการเลือกเรียนโปรแกรมวิชาการศึกษาปฐมวัยของ

นักศึกษาชั้นปีที่ 1 สถาบันราชภัฏ ปรินญานิพนธ์ กศ.ด. (วิทยาศาสตร์ศึกษา). กรุงเทพฯ:

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

นัตตา อังสุไวทย์. (2550). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนวิชาเคมีที่เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบนำตนเองของนักศึกษา ระดับปริญญาตรี. ปรินญานิพนธ์ กศ.ด. (วิทยาศาสตร์ศึกษา).

กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

นันทนา วงษ์อินทร์. (2543). การพัฒนาอารมณ์. รวมบทความ EQ. กรุงเทพฯ: เสด็จที่อป.

- นัยนา ขนนอนเวช. (2540). *คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูอนุบาลในทัศนะของผู้บริหารโรงเรียน ครูโรงเรียนอนุบาลและผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนอนุบาลสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เขตการศึกษา 1*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นฤมล เนียมหอม. (2549). *การพัฒนากระบวนการส่งเสริมพฤติกรรมของครูในการสร้างวินัยในตนเองให้แก่เด็กปฐมวัย โดยใช้แนวความคิดสะท้อนความคิดและการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน*. วิทยานิพนธ์ ค.ด. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- นิรันดร์ จุลทรัพย์. (2544). *กลุ่มสัมพันธ์สำหรับการฝึกอบรม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. สงขลา: งานส่งเสริมการผลิตตำรา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- เนตรนภา ชื่นสุข. (2547). *การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมสิ่งแวดล้อมศึกษา เรื่อง การอนุรักษ์ป่าชายเลน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- น้ำผึ้ง ทวีพรปฐมกุล. (2551). *คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูอนุบาลตามการรับรู้ของผู้บริหาร และผู้ปกครองในกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- บุญสิทธิ์ ไชยชนะ. (2552). *ผลการใช้โปรแกรมส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองด้านบทบาทครูวิจัยและสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนที่มีต่อนักศึกษาครูในชั้นการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูแบบเต็มรูป*. ปรินญานิพนธ์ วท.ด. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- บุรชัย ศิริมหาสาคร. (2548, กรกฎาคม-สิงหาคม). *การจัดการความรู้สู่องค์กรอัจฉริยะ*. วารสารข้าราชการ. 50(4): 28-34.
- ปี. อลัน วอลเลซ. (2552). *ศาสตร์แห่งการภาวนา*. แปลโดย เพชรรัตน์ พงษ์เจริญสุข. กรุงเทพฯ: แปลน พรินติ้ง.
- บริหารและพัฒนาองค์ความรู้, สำนักงาน. (2550). *คู่มือบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ : สร้างการเรียนรู้สู่ปัญญา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ธรรม.
- _____. (2551). *วิธีคิดกระบวนการระบบ: ชุดความรู้การอบรมกระบวนการแนวจิตตปัญญาศึกษา*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- _____. (2551). *การเจริญสติวิปัสสนา: ชุดความรู้การอบรมกระบวนการแนวจิตตปัญญาศึกษา*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

- ประสาธ สืบคำ. (2553). สารจากนายกสมาคม. ใน การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง. สุดาพร ลักษณะนิยนาวิน, บรรณาธิการ. หน้าคำนำ. กรุงเทพฯ: สมาคมเครือข่ายการพัฒนาวิชาชีพอาจารย์และองค์กรระดับอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย.
- ประเวศ วะสี. (2548). การจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์ สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- ประเวศ วะสี. (2549, มกราคม). คุณธรรม 8 ประการของการจัดการความรู้. วารสาร New School. 8(92): 30-32.
- ประเวศ วะสี. (2553). ระบบการศึกษาที่แก้ความทุกข์ยากของคนทั้งแผ่นดิน. ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล นครปฐม: เอส.พี.เอ็น. การพิมพ์.
- ประพนธ์ ผาสุยัด. (2550). การจัดการความรู้ ฉบับมือใหม่หัดขับ. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: ไยไหม.
- ปิยนฏ สิทธิฤทธิ์. (2549). ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการตระหนักรู้ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 2. ปรินทิพนิพนธ์ กศ.ม. (การวิจัยและสถิติทางการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ปิยะพงษ์ ไสยโสภณ. (2550). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมวดวิชาพัฒนาทักษะชีวิต 1 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตสำหรับนักเรียนนอกโรงเรียนในทัศนสถานวัยหนุ่มกลาง. วารสารวิจัยทางการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2(1). สืบค้นเมื่อ 17 มกราคม 2553, จาก <http://ejournals.swu.ac.th/index.php/JER/article/view/58>
- ฝ่ายวิชาการ สำนักพิมพ์เดอะบุ๊คส์. (2553). กฎหมายครู. กรุงเทพฯ: เดอะบุ๊คส์.
- พจนา ทรัพย์สมาน. (2549). การจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้และค้นพบความรู้ด้วยตนเอง. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรธิดา วิเชียรปัญญา. (2547). การจัดการความรู้พื้นฐานและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- พรธณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. (2553). มนุษย์สัมพันธ์. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2549). พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

- _____. (2548). *คู่มือชีวิต*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- _____. (2551). *รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระพรหมมงคลจารย์ (หลวงพ่อบัณฑิตนันทิกุญ). (มปป.). *รู้จักตนเอง*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พวงรัตน์ เกษรแพทย์. (2542). *การสร้างเครื่องมือประเมินความฉลาดทางอารมณ์*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา. (เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง อีคิวกับความสำเร็จในการทำงาน
- พอเพ็ญ ไกรนรา. (2545). *การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างพยาบาลกับผู้ใช้บริการ สำหรับนักศึกษาพยาบาล*. ปริญญาโท กศ.ด. (การอุดมศึกษา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พิชัย ญาณศิริ. (2544, มีนาคม). การส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนด้านคุณลักษณะทางอารมณ์. *วารสารวิชาการ*. 4(3): 51-55.
- พิสนุ พงศรี. (2554). *วิจัยทางการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: ด้านสุขภาพการพิมพ์.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. (2548, ธันวาคม). “อาจารย์ดีเด่นแห่งปี เน้น ครูศึกษา ต้องไม่ใช่แค่โรงงานผลิตครู” *วารสารวงการครู*. 2(24): 55-58.
- _____. (2549). *การศึกษาเชิงสร้างสรรค์และผลิตภาพ*. กรุงเทพฯ: แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. (2551). *อาจารย์มืออาชีพ แนวคิด เครื่องมือ และการพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2553). *กลยุทธ์การสอนตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, สมสุข ธีระพิจิตร และวัชณีย์ เชาว์ดำรงค์. (2552). *กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย: จากการวิจัยสู่การปฏิบัติ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ และคณะ. (2550). *สัตตศิลป์ หลักเจ็ดประการสำหรับ: การเปลี่ยนผ่านการศึกษาเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พาภิรต มิดัล. (2552). *ชีวิตและญาณทัศนะของตรงปะครุบ้าผู้ปรีชาญาณ*. แปลโดย พินทุสร ติวตานนท์. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา. (2552). *คำพ่อสอน : ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2543.

- มนตรี แยมกสิกร. (2546). *การพัฒนารูปแบบการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิดเชิงระบบของนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาเทคโนโลยีทางการศึกษา*. ปริญญาโท กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- มหิดล, มหาวิทยาลัย. (2552). *พรมแดนแห่งความรู้: การวิจัยเชิงพื้นที่ด้านกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพประชากร*. กรุงเทพฯ: พี เอ ลีฟวิ่ง .
- _____. (2551). *จิตตปัญญาศึกษา: การศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์*. หนังสือรวมบทความการประชุมวิชาการประจำปี 2551. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มหิดล, มหาวิทยาลัย. (2552). *จิตตปัญญาศึกษา: ทางเลือกหรือทางรอดของสังคม? หนังสือรวมบทความการประชุมวิชาการประจำปีจิตตปัญญาศึกษา ครั้งที่ 2*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- _____. (2552). *หยั่งราก: ก้าวแรกของจิตตปัญญาศึกษาในสังคมไทย. โครงการเอกสารวิชาการการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ลำดับที่ 1*. นครปฐม: 21 CENTURY CO.,LTD.
- มหิดล, มหาวิทยาลัย. (2552). *จิตตปัญญาศึกษาคืออะไร. โครงการเอกสารวิชาการการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ลำดับที่ 2*. นครปฐม: 21 CENTURY CO.,LTD.
- มหิดล, มหาวิทยาลัย. (2552). *สายธารทฤษฎีและแนวปฏิบัติการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง บรรณนิทัศน์ บทความวิชาการต่างประเทศ ระหว่างปี 1996-2008. โครงการเอกสารวิชาการการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ลำดับที่ 3*. นครปฐม: 21 CENTURY CO.,LTD.
- _____. (2552). *รวมคำสอนแนวทางการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา: โครงการเอกสารวิชาการการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ลำดับที่ 5*. นครปฐม: 21 CENTURY CO.,LTD.
- มาติเยอ ริการ์. (2552). *ความสุข คู่มือพัฒนาทักษะชีวิตที่สำคัญที่สุด*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- มานะ พวงความสุข. (2536). *ผลของการฝึกความรู้สึกไวที่มีต่อความเชื่อมั่นในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนหาดอมราอักษรลักษณ์ จังหวัดสมุทรปราการ*. ปริญญาโท กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ยนต์ ชุ่มจิต. (2553). *ความเป็นครู*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ยุทธนา ไชยจุล. (2545). *การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์. รวมบทความทางวิชาการ อธิวบรรณานิการ อัจฉรา สุขารมย์, วิลาสลักษณ์ ชั่ววัลลี และอรพินทร์ ชูชม*. กรุงเทพฯ: เดสค์ท็อป.
- เยาวพา เดชะคุปต์. (2542). *การศึกษาปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: เอพี กราฟฟิกส์ ดีไซน์.

- _____. (2551). การพัฒนารูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้สำหรับการจัดการศึกษาในบริบทของสังคมไทย. รายงานการวิจัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- ราชันพร สายแวว. (2549). ความคิดเห็นของนักศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่ปฏิบัติจริงและความคาดหวังในการจัดโปรแกรมการศึกษาปฐมวัย. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- รัตน จิวแหลม. (2546). คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูปฐมวัยตามแนวทางการปฏิรูปครู ในทัศนะของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนสาธิต สังกัดสถาบันราชภัฏ กลุ่มรัตนโกสินทร์. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- รัศมี ตันเจริญ. (2553). พัฒนาการและแนวโน้มของหลักสูตรครุศึกษาศาสตร์ระดับปริญญาตรีในประเทศไทย. ปรินญานิพนธ์ กศ.ด. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ราชภัฏสวนดุสิต, มหาวิทยาลัย. (2547). เอกสารชุดวิชา: การพัฒนาความเป็นครูวิชาชีพ. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- ราหิมา บาลดีวิน แดนซี. (2551). คุณคือครูคนแรกของลูก. พิมพ์ครั้งที่ 5. สมุทรปราการ: บ้านภายใน.
- เรจินัลด์ เรย์. (2551). บนเส้นทางแห่งการฝึกตน สู่สายธารแห่งพุทธธรรมในโลกสมัยใหม่. เรียบเรียงโดย วิจักขณ์ พานิช. กรุงเทพฯ: แปลน ฟรันท์ติ้ง.
- เลขาธิการคุรุสภา, สำนักงาน. (2548). มาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: คุรุสภา ลาดพร้าว.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2548). มาตรฐานการศึกษาของชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สหายบล็อก.
- _____. (2550). นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับปฐมวัย (0-5 ปี) ระยะยาว พ.ศ. 2550-2559. กรุงเทพฯ: วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น.
- _____. (2549). การเรียนการสอนโดยผู้เรียนใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2551). รายงานการติดตามและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ ระดับปฐมวัย. กรุงเทพฯ: เพลิน สตูดิโอ.
- _____. (2552). สรุปผลการดำเนินงาน 9 ปี ของการปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ.2542-2551). กรุงเทพฯ: วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น.

- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2552). ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561). กรุงเทพฯ: พรินทวาทกราฟฟิค.
- _____. (2552). รายงานความก้าวหน้าการจัดการเรียนรู้ ระดับปฐมวัย ปี2551-2552. กรุงเทพฯ: เพลิน สตูดิโอ.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2552). การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์: เข้าวางปัญญา. กรุงเทพฯ: พรินทวาทกราฟฟิค.
- เลขาธิการคุรุสภา, สำนักงาน. (2549). คู่มือการดำเนินงานรับรองปริญญาและประกาศนียบัตรทางการศึกษาเพื่อประกอบวิชาชีพ. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.
- เลอมาญ. (2555). มนุษย์สัมพันธ์ที่ไม่ควรละเว้น. กรุงเทพฯ: Good Choice Publishing.
- ว.วชิรเมธี. (2553). Love Analysis มหัศจรรย์แห่งรัก Vol.2. กรุงเทพฯ: เทน้ำเทท่า.
- วนิษา เรช. (2550). อัจฉริยะสร้างได้. กรุงเทพฯ: อัจฉริยะสร้างได้.
- วรภัทร ภูเจริญ. (2551). Learn How to Learn ให้ความรักก่อนให้ความรู้. กรุงเทพฯ: อริยชน.
- วัชณีย์ เขียวดำรงค์. (2542). รูปแบบการพัฒนาลักษณะความเป็นครูวิชาชีพของนิสิตนักศึกษาครู ศาสตร ศึกษาศาสตร์. วิทยานิพนธ์ ค.ด. (การอุดมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- วิจักขณ์ พานิช. (2548, กุมภาพันธ์). “การเรียนรู้ด้วยใจใคร่ครวญ” สานปฏิรูป. 7(82): 88-89.
- _____. (2551). เรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- วิมลศรี ศุภิลวรรณ, เขียน. (2553). อนาคต พวงสำลี, บรรณาธิการ. เส้นทางครูเพื่อศิษย์: โครงการเอกสารทางวิชาการการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ลำดับที่ 7. กรุงเทพฯ: เอมี เอ็นเตอร์ไพรส์.
- วิไล ตั้งจิตสมคิด. (2554). ความเป็นครู. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วิศิษฐ์ วังวิญญู. (2552). สุนทรียสนทนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ออฟเซ็ท ครีเอชั่น.
- ศศิลักษณ์ ขยันกิจ. (2549). รายงานการวิจัยเรื่อง ศิลปะเพื่อการพัฒนาภายในตน: การศึกษาเชิงคุณภาพประสบการณ์การเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ ปฐมวัย. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2553). รายงานการวิจัยเรื่อง กระบวนการนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามาใช้ในการจัดการเรียนการสอนและประสบการณ์เรียนรู้ของนิสิตวิชาการวัดผลและประเมินพัฒนาการเด็ก ปฐมวัย. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ศิริประภา พงศ์ไทย. (2549). *กระบวนการเติบโตทางวิชาชีพของครูอนุบาลที่มีวุฒิภาวะทางวิชาชีพ: การศึกษาโดยใช้วิธีการสร้างทฤษฎีพื้นฐานเชิงอุปมาน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาหลักสูตรและการสอนและเทคโนโลยีการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. (2548). *คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (สำหรับเด็กอายุ 3 – 5 ปี)*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศูนย์กลางดพรว้า.
- _____. (2550). *แนวทางการนำมาตรฐานการศึกษาปฐมวัยสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สุภาพจิต, กรม. (2544). *คู่มือฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: วงศ์กมล โปรดักชั่น.
- สมคิด บางโม. (2539). *เทคนิคการฝึกอบรมและการประชุม*. กรุงเทพฯ: วิพัฒน์.
- สม สุจิรา. (2551). *เดอะท็อปซีเคร็ต*. พิมพ์ครั้งที่ 63. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์ธรรมะ.
- _____. (2552). *เดอะท็อปซีเคร็ต II*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์ธรรมะ.
- สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. (2550). *ECED 901 การวิจัยการศึกษาด้านปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- สุภาพจิต, กรม. (2551). *ค้นหาเข้าใจตนเอง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การ สงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- แสนสนุกไตรทักษะ, โรงเรียน. (2552). *12 senses*. สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2553 จาก <http://www.tridhaksa.ac.th/multimedia/augsep2009.pdf>
- สุชาดา สุธรรมรักษ์. (2553). *การพัฒนาการศึกษา: แนวคิดและหลักการ*. ใน การเรียนรู้สู่การ เปลี่ยนแปลง. สุดาพร ลักษณะนิยานวิน, บรรณาธิการ. หน้า 93-103. กรุงเทพฯ: สมาคม เครือข่ายการพัฒนามหาวิทยาลัยอาจารย์และองค์กรระดับอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย.
- สุดาพร ลักษณะนิยานวิน. (2553). *การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง*. ใน การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง. สุดาพร ลักษณะนิยานวิน, บรรณาธิการ. หน้า 1-6. กรุงเทพฯ: สมาคมเครือข่ายการพัฒนามหาวิทยาลัย อาจารย์และองค์กรระดับอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย.
- สิทธิโชค วรานุสันติกุล และสุทธิศักดิ์ คณาประชาญ. (2554). *รู้จักเขา เข้าใจเขา ทำอะไรก็ราบรื่น*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- สุทธิพร จิตต์มิตรภาพ. (2553). *การเปลี่ยนแปลงของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และการพัฒนาสู่ “ครู มืออาชีพ”*. ใน การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง. สุดาพร ลักษณะนิยานวิน, บรรณาธิการ. หน้า 7-12. กรุงเทพฯ: สมาคมเครือข่ายการพัฒนามหาวิทยาลัยอาจารย์และองค์กรระดับอุดมศึกษา แห่งประเทศไทย.

- สุพัตรา ตันประเสริฐ. (2547). ผลของการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามโปรแกรมการฝึกของคุณแม่ สิริ กรินชัย ที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ด้านตระหนักรู้ตนเอง ของนักศึกษาพยาบาลที่มี ลักษณะเก็บตัวและแสดงตัว. ปรินูญนิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สุภณิดา ปุสุรินทร์คำ. (2551). หลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. สืบค้นเมื่อ 17 มกราคม 2553, จาก http://opalnida.blogspot.com/2008/06/blog-post_13.html
- สรยุทธ รัตนพจนารถ, พงษธร ตันติฤทธิศักดิ์, จิรัฐกาล พงศ์ภคเธิย, ธีระพล เต็มอุดม และชลลดา ทองทวี. (2551). ริเริ่มสำรวจความรู้ น้อมนำเข้ามาสู่ใจ ใคร่ครวญประยุกต์ใช้ปฏิบัติการ. ใน จิตตปัญญาศึกษา: การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์. หน้า 77-107.
- สุภัทรา คงเรือง. (2549). การเรียนรู้ของครูและเด็กวัยอนุบาล: กรณีศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธ. วิทยานิพนธ์ ค.ด. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สมพร สุทัศน์ย์. (2554). มนุษย์สัมพันธ์. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมน อมรวิวัฒน์. (2544). หลักบูรณาการทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- _____. (2542). การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ : ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- _____. (2542). การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- _____. (2550). บทบาทของสถาบันการศึกษาต่อการพัฒนาจิตใจ. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: เจริญผล.
- สุรางค์ คุ้มตระกูล. (2548). จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนัย ภรณ์วลัย. (2552). ยอดคนปฎิบัติการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: ออฟเซ็ท ครีเอชั่น.
- สุวิทย์ มูลคำ. (2546). ครบเครื่องเรื่องการคิด. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- หลุย จำปาเทศ. (2552). จิตวิทยาสัมพันธ์. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สายฤดี วรภิโจภา; และคณะ. (2549). การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเยาวชนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจต่อการมีพฤติกรรมเสี่ยง. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

- หฤทัย อนุสสรราชกิจ. (2549). *การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการศึกษาได้ก้อย่าง
ใคร่ครวญเพื่อปรับเปลี่ยนมุมมองและการปฏิบัติของครูการศึกษาปฐมวัย*. วิทยานิพนธ์
ค.ด. (หลักสูตรและการสอน). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่าย
เอกสาร.
- อัจฉรา วัฒนางรงค์. (2551). *การสอนที่มีประสิทธิภาพระดับอุดมศึกษา*. กรุงเทพฯ: สันทนาการพิมพ์.
- อารี พันธุ์มณี. (2543). *คิดอย่างสร้างสรรค์*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ.
- _____. (2545). *ฝึกให้คิดเป็นคิดให้สร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: โยใหม่ เอ็ดดูเคชั่น.
- อารี สันทนต์. (2543). *พหุปัญญาและการเรียนแบบร่วมมือ*. กรุงเทพฯ: ราไทย เพรส.
- อรรถพรณ บุตรกตัญญู. (2549). *การพัฒนากระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติสถานการณ์ชี้แนะเพื่อ
เสริมสร้างการรับรู้ความสามารถของตนเองของครูอนุบาล*. วิทยานิพนธ์ ค.ด. (การศึกษา
ปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อุทุมพร จามรมา. (2533). *การเขียนโครงการวิจัย*. กรุงเทพฯ: ฟันนี้พับบลิชชิง.
- ฮิลล์, นโปเลียน และ ริตต์, ไมเคิล เจ. เฉลิมชัย เลิศทวีพรกุล (แปล). (2551). *พลิกชีวิตคิดเชิงบวก*.
กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- เอ็ดเวิร์ด เดอ โบโน. (2551). *วิธีเสริมสร้างทักษะการคิด ของ เอ็ดเวิร์ด เดอ โบโน*. แปลโดย มัทนี
พลังเทพินทร์. กรุงเทพฯ: เดอะนิวกู๊ป.
- แอล รอน ฮับบาร์ด. (2545). *เรียนอย่างไรให้รู้จริง*. แปลโดย มานินี ประมวลรัตน์. กรุงเทพฯ: นาน
มีบุ๊กส์พับลิเคชั่น.
- สเตอร์นเบิร์ก, โรเบิร์ต. (2545). *การสอนเพื่อปัญญาแห่งความสำเร็จ*. แปลโดย อารี สันทนต์.
กรุงเทพฯ: เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่น อินโดไชน่า.
- ณัฐพรหม อินทุยศ. (2553). *จิตวิทยาการศึกษา*. เพชรบูรณ์: สถาบันการศึกษา วิทยาเขตเพชรบูรณ์.
- นิตยา เพ็ญศิริภา. (2542). *การสร้างพลังฯ. สารานุกรมศึกษาศาสตร์ฉบับเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ*. กรุงเทพฯ:
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นิรันดร์ จุลทรัพย์. (2544). *กลุ่มสัมพันธ์สำหรับการฝึกอบรม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. สงขลา: งานส่งเสริมการ
ผลิตตำรา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- เนตรนภา ชื่นสุข. (2547). *การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมสิ่งแวดล้อม เรื่อง การอนุรักษ์ป่าชายเลน
สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- บุญสิทธิ์ ไชยชนะ. (2552). ผลการใช้โปรแกรมส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองด้านบทบาทครูวิจัย และสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนที่มีต่อนักศึกษาครูในชั้นการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูแบบ เต็มรูปแบบ. ปรินญานิพนธ์ วท.ด. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ปิยะพงษ์ ไสยโสภณ. (2550). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมวดวิชาพัฒนา ทักษะชีวิต 1 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต สำหรับนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียนในทัศนสถานวัยหนุ่มกลาง. ปรินญานิพนธ์ กศ.ด. (การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ยงยุทธ เกษสาคร. (2543). การพัฒนาบุคคลและการฝึกอบรม. กรุงเทพฯ: วิเจ พรีนติ้ง.
- สมคิด บางโม. (2539). เทคนิคการฝึกอบรมและการประชุม. กรุงเทพฯ: วิพัฒน์.
- สายฤดี วรกิจโกศา; และคณะ. (2549). การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเยาวชนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน ทางจิตใจต่อการมีพฤติกรรมเสี่ยง. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.).
- สุภัทรา คงเรือง. (2549). การเรียนรู้ของครูและเด็กวัยอนุบาล: กรณีศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธ. วิทยานิพนธ์ ค.ด. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- Bernet, M. (1996, August 9-13). *Emotional Intelligence: Competence and Correlates*, Annual Meeting of the American Psychological Association. 104th
- Bivona, Jenny M. (2007). *Effect of early childhood teacher characteristics on classroom and child abilities*. Retrieved April 28, 2011, from <http://gradworks.umi.com/14/30/1430110.html>
- Caine, R. N.; Caine, G.; McClintic, C.; and Klimek K. (2005). *12 Brain/Mind Learning Principles in Action: The Fieldbook for Making Connections, Teaching, and the Human Brain*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Christine Ward and Jan Daley. (1998). *Learning to Learn*. 2nd. New Zealand: The Caxton Press.
- Colker, Laura J. (2008, March). *Twelve Characteristics of Effective Early Childhood Teachers*. *Young Children*. 63(2): 68-73. Retrieved April 28, 2011, from http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/search/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERIC

- Colker, Laura J. (2008, March). Twelve Characteristics of Effective Early Childhood Teachers. *Beyond the Journal Young Children on the Web*. Retrieved April 28, 2011, from http://www.naeyc.org/files/yc/file/200803/BTJ_Colker.pdf
- Fisher, Julie. (2002). *The Foundation of Learning*. Buckingham: Open University Press.
- Gardner, H. (1993). *Multiple Intelligence: The Theory in Practice*. New York: Basic Book.
- Goleman, D. (1998). *Working with Emotion Intelligence*. New York: Bantam Book.
- Meyers, Chet and Jones, Thomas B. (1993). *Promoting Active Learning: Strategies for the Collage Classroom*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Pat Petrie. (1998). *Communicating with children and adults: Interpersonal Skills for Early Years and Play Work*. London: Arnold.
- Silberman, Melvin L. (1996). *Active Learning: 101 Strategies to Teach any Subject*. Boston: Allyn and Bacon.
- Watson, Louise and Axford, Beverly. (2008). *Charecteristics and Delivery of Childhood Education Degree in Australia*. Retrieved April 28, 2011, from http://www.deewr.gov.au/Earlychildhood/Policy_Agenda/EarlychildhoodWorkforce/DocumentFinal_Part_A.pdf

ภาคผนวก ก
คู่มือการใช้และรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

หลักการและเหตุผล

ครูเป็นบุคคลที่สำคัญยิ่งต่อเด็กปฐมวัย เป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างมาก ในการที่ครูจะปฏิบัติต่อเด็กได้ผลสำเร็จเพียงไรนั้น จะต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก รู้ความต้องการของเด็ก ให้ความอบอุ่นแก่เด็ก จัดกิจกรรมให้เหมาะสมและประเมินความพร้อมในการเรียนรู้ ครูยังเปรียบเสมือนตัวแทนพ่อแม่ของเด็กขณะที่อยู่ในโรงเรียน เป็นต้นแบบที่ดีให้แก่เด็กในการถ่ายทอดแบบพฤติกรรมต่างๆ เด็กที่ขาดความอบอุ่นในครอบครัว หากได้รับความเข้าใจ เห็นใจ ทักทายปราศรัยจากครูบ้างก็จะช่วยทดแทนสิ่งที่ขาดได้ ครูจึงต้องทำหน้าที่เชื่อมโยงชีวิตเด็กกระหว่างบ้านกับโรงเรียน (เยาวพา เดชะคุปต์. 2545: 108)

บุคคลที่จะมาเป็นครูนั้นจะต้องมีแรงจูงใจหรือศรัทธาที่จะสอนเด็กๆ เพราะความปรารถนาที่จะทำงานร่วมกับเด็กๆ เป็นความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นมากกว่าสิ่งอื่นๆ สำหรับบุคคลที่จะมาเป็นครูในอนาคตจะต้องมีความรู้ลึกปรารถนาที่จะสอน มีความรักในตัวเด็ก มีความอดทนต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล ยอมรับในวัฒนธรรมเชื้อชาติ และความแตกต่างในความเชื่อของเด็ก การยอมรับในตัวเด็กนั้นมีใช่หมายความว่าครูจะต้องรักเด็กทุกคนเสมอเหมือนกันหมด เพราะตามธรรมชาติของมนุษย์แล้วจะให้ใครคนใดคนหนึ่งรักทุกๆ คนเหมือนกันหมดย่อมทำได้ยาก อย่างไรก็ตาม การยอมรับนับถือในตัวเด็กย่อมทำให้ครูมีอัธยาศัยอันงดงาม มีความยุติธรรม และมีความเชื่อว่าเด็กทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการเรียนรู้ การทำงานกับเด็กๆ นั้นครูต้องใช้ความอดทนอย่างยิ่ง ต้องใช้ความอดทนมากกว่าผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ ทั้งนี้ เพราะครูอาจได้รับความรำคาญหรือการได้รับความขุ่นเคืองจากเด็กๆ ได้ตลอดเวลา วิธีการที่ครูในอนาคตหรือนักศึกษาวิชาชีพครูในปัจจุบันจะเพิ่มพูนศักยภาพเพื่อความเป็นครูที่ดีมีอยู่ 2 ประการ ประการแรก คือ จะต้องพยายามพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยความรู้ การเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความค่า การอ่านเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตทั้งในและนอกห้องเรียน ผู้ที่จะเป็นครูจะต้องคิดอยู่เสมอว่า ความเป็นผู้คงแก่เรียนนั้นเป็นสิ่งที่ตนจะต้องกระทำให้เกิดขึ้นในตนให้จงได้ ประการที่สอง ครูในอนาคตจะต้องแสวงหาโอกาสเพื่อทำงานกับเด็กๆ ทั้งเป็นการเฉพาะตัวและส่วนรวม เช่น หาโอกาสสอนเด็กๆ และการมีส่วนร่วมกับเด็กๆ ในชุมชน เป็นต้น ช่วงระยะเวลาของการเป็นนักศึกษาครูเป็นช่วงเวลาที่นักศึกษาครูทุกคนต้องใช้ความวิริยะอุตสาหะ ศึกษาเล่าเรียนฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีความรู้ความเข้าใจเนื้อหาที่จะนำไปสอนนักเรียนอย่างแตกฉาน เข้าใจจิตวิทยาการเรียนการสอน ศึกษาหลักสูตรต่างๆ เรียนรู้เทคนิคการสอนต่างๆ และที่สำคัญต้องมีการฝึกปฏิบัติการสอน หรือฝึกปฏิบัติวิชาชีพการสอนในสถานศึกษาช่วงเวลาหนึ่ง ทั้งนี้

เพื่อให้เกิดทักษะและประสบการณ์ทางการสอน เมื่อนำไปปฏิบัติจริงในสถานศึกษาที่เริ่มเข้าประจำการ หากพบปัญหาใดๆ จะได้แก้ไขได้โดยไม่ต้องวิตกกังวลมากนัก (ยงค์ ชุ่มจิต. 2553: 11-12; 34-35)

มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันอุดมศึกษาภาคส่วนหนึ่ง ในการทำหน้าที่ผลิตครูการศึกษาปฐมวัย คัดเลือกผู้ที่มีความตั้งใจที่จะประกอบวิชาชีพครู รวมถึงพัฒนาระบบการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวจนเป็นครูที่มีคุณภาพดี โดยเป็นผู้ที่มีศรัทธาในวิชาชีพครู รักการเป็นครูอย่างแท้จริง เป็นคนดีและเป็นครูดี เมื่อก้าวไปสู่โลกของการทำงานอาชีพ มีโลกทัศน์กว้างไกลและมีจิตใจที่ต้องการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ มีเหตุผล สามารถคิดวิเคราะห์ และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบได้ มีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างสม่ำเสมอ มีความตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคม สามารถปรับตัวและดำรงตนให้อยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างมีความสุข เป็นคนที่มีเมตตาจิตต้องการให้ผู้อื่นได้ดีมีความรู้

ครูสภาในฐานะองค์กรวิชาชีพได้พยายามปรับตัวเองให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในด้านการส่งเสริมพัฒนาครู และวิชาชีพครู รวมทั้งการช่วยเหลือครูในด้านสวัสดิการต่างๆ นอกจากนี้ในการผลิตครูได้มีการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน ของวิชาชีพครูให้สอดคล้องกับสังคม เมื่อ พ.ศ. 2547 ได้ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลักสูตรสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาเพื่อไปสู่การประกอบวิชาชีพครูจากหลักสูตร 4 ปี เป็นหลักสูตร 5 ปี โดยมีความเชื่อว่าการขยายเวลาเรียนและปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะช่วยให้ได้ครูวิชาชีพที่มีความสามารถสูง มีอุดมการณ์ และวิญญานของความเป็นครูอย่างแท้จริง สังคมคาดหวังว่าบัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาจากสถาบันผลิตครูควรจะเป็นคนดี เป็นครูดี ตลอดจนใช้ปัญญาและความสามารถได้ การได้มาซึ่งครูที่มีคุณลักษณะดังกล่าว ต้องเริ่มจากผู้ที่กำลังก้าวเข้ามาสู่วิชาชีพครู (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. 2547: 6 -7)

จากรายงานผลการปฏิรูปการศึกษาในช่วง พ.ศ. 2542-2551 โดย สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2552: 2-16) ดำเนินการสังเคราะห์จากเอกสารการประเมินที่ผ่านมา และจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่า การพัฒนาคุณภาพการศึกษา/ผู้เรียน ระดับอุดมศึกษาคุณภาพโดยรวมยังไม่น่าพึงพอใจมากนัก ไม่ว่าจะเป็นพิจารณาในเรื่องของงานวิจัย การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมทั้งการเปรียบเทียบในระดับนานาชาติ การผลิตกำลังแรงงานระดับอุดมศึกษาไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีในสถานประกอบการ สถาบันการศึกษามีคุณภาพแตกต่างกันมาก และเน้นการผลิตบัณฑิตเชิงปริมาณ การจัดหลักสูตร การเรียนการสอนขาดการเน้นฝึกภาคปฏิบัติ และการเชื่อมโยงกับการทำงาน ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษา ขาดคุณลักษณะที่ผู้ใช้ต้องการ หลักสูตรการผลิตครูไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติจริง ขาดการประสานระหว่างหน่วยผลิตและหน่วยใช้ครู คุณภาพบัณฑิตยังไม่

เป็นที่พึงพอใจ ความศรัทธาต่อวิชาชีพครูมีน้อยทำให้คนดี คนเก่งไม่ต้องการเป็นครู ทำให้ขาดครูที่มีคุณภาพ ครูบางส่วนยังขาดจิตสำนึก จิตวิญญาณความเป็นครู

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และสถาบันอุดมศึกษาได้นำเรื่องของบัณฑิตที่พึงประสงค์ บัณฑิตในอุดมคติ มาพิจารณาอย่างจริงจัง หลายสถาบันได้พยายามกำหนดคุณลักษณะบัณฑิตที่สำเร็จจากสถาบันไว้แตกต่างกันไปเพื่อรับรองคุณภาพบัณฑิต แต่ในสายตาของสังคมยังคงเหมือนว่าบัณฑิตยังเป็นบุคลากรประเภทวัตถุนิยม บริโภคนิยม เห็นแก่ตัว ขาดความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ บ้านเมืองจึงยังคงมีปัญหาลักษณะที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ครู อาจารย์มีอาชีพจึงมีความจำเป็นที่จะต้องนำปัญหาของประเทศและปัญหาของสังคมมาเป็นโจทย์วิจัย ได้ผลอย่างไรก็นำมาเสนอแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ปัจจุบันกระบวนการทัศน์ของการจัดการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษาในลักษณะการเรียนการสอนสู่การเปลี่ยนแปลง (transformative learning teaching) ซึ่งผนวกเอาจิตตปัญญาศึกษา (contemplative education) ไว้ด้วยนั้น กำลังได้รับความสนใจอย่างยิ่งที่จะสามารถแก้ไขหรือลดปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น (ประสาธน์ สืบคำ, 2553: คำนำ)

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2552: 1 - 6) ได้จัดทำกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย (Thai Qualification Framework for Higher Education; TQF:HED) เพื่อเป็นเครื่องมือในการนํานโยบายที่ปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเกี่ยวกับมาตรฐานการศึกษาของชาติในส่วนของมาตรฐานการอุดมศึกษา ไปสู่การปฏิบัติในสถาบันอุดมศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม มุ่งเน้นเป้าหมายการจัดการศึกษาที่ผลการเรียนรู้ (Learning Outcomes) ของนักศึกษา ซึ่งกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังให้บัณฑิตมี อย่างน้อย 5 ด้าน ดังนี้ (1) ด้านคุณธรรม จริยธรรม (Ethics and Moral) หมายถึง การพัฒนานิสัยในการประพฤติอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม และด้วยความรับผิดชอบทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม ความสามารถในการปรับตัวชีวิตในความขัดแย้งทางค่านิยม การพัฒนานิสัยและการปฏิบัติตนตามศีลธรรม ทั้งในเรื่องส่วนตัวและสังคม (2) ด้านความรู้ (Knowledge) หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจ การนึกคิด และการนำเสนอข้อมูล การวิเคราะห์และจำแนกข้อเท็จจริงในหลักการ ทฤษฎี ตลอดจนกระบวนการต่างๆ และสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ (3) ด้านทักษะทางปัญญา (Cognitive Skills) หมายถึง ความสามารถในการวิเคราะห์ สถานการณ์และใช้ความรู้ ความเข้าใจในแนวคิด หลักการ ทฤษฎี และกระบวนการต่างๆ ในการคิด วิเคราะห์และการแก้ปัญหา เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ๆ ที่ไม่ได้คาดคิดมาก่อน (4) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (Interpersonal Skills and Responsibility) หมายถึง ความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่ม การแสดงถึงภาวะผู้นำ ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ความสามารถในการวางแผนและรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเอง (5) ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (Numerical Analysis,

Communication and Information Technology Skills) ทั้งนี้มาตรฐานผลการเรียนรู้ซึ่งมีอย่างน้อย 5 ด้าน ดังกล่าวข้างต้น เป็นมาตรฐานผลการเรียนรู้ของบัณฑิตทุกคนในทุกระดับคุณวุฒิ

การดำรงชีวิตอยู่ในปัจจุบันต้องแข่งขันกันทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพการเริ่มต้นด้วยการกำหนดคุณลักษณะของบุคคลที่พึงประสงค์ย่อมเท่ากับการมุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพเพื่อสนองตอบความต้องการของสังคมแบบเศรษฐกิจฐานความรู้ ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และคณะ (2550 : 2-9) ในโครงการบูรณาการการเปลี่ยนผ่านการศึกษาสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ ได้ระดมสมองศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เพื่อกำหนดคุณลักษณะของบุคคลที่พึงประสงค์เป็นเป้าหมายหลักร่วมกันในการพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาด้านต่างๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพจนได้สรุปว่า สังคมไทยต้องการบุคคลที่มีลักษณะสำคัญ คือ 1) รู้ทันรู้ทันโลก โดยมีคุณลักษณะในการแสวงหาความรู้ควบคู่กับความสามารถในการแยกแยะการรับรู้ได้อย่างละเอียดรอบคอบ สังเกตสิ่งต่างๆ และมองเห็นปัญหา เพื่อป้องกันข้อผิดพลาดและหาแนวทางแก้ไข มีความใจกว้างรับรู้สิ่งใหม่ รวมถึงการตระหนักรู้ถึงความสำคัญ คุณค่าและประโยชน์ของการเรียนรู้ นำสิ่งที่เรียนรู้มาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม โดยใช้ไหวพริบ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ไตร่ตรอง และประมวลความรู้อย่างรอบคอบถึงผลดีและผลเสียก่อนที่จะตัดสินใจเชื่อหรือกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตลอดจนมีความสามารถในการปฏิบัติได้ถูกต้องเหมาะสมตามกาลเทศะ มีทักษะในการฟัง พูด อ่าน และเขียน 2) เรียนรู้ชำนาญ เชี่ยวชาญปฏิบัติ คุณลักษณะสำคัญ คือ เป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์และสามารถคิดแย้งแทงตลอด มาจากการนำความรู้เดิมมาปรับเข้ากับความรู้ใหม่ หรือผสมผสานกับความคิดวิเคราะห์ และประยุกต์จนเกิดความรู้ใหม่ จนได้ผลผลิตที่เป็นนวัตกรรมที่มีประโยชน์ต่อการนำไปใช้ 3) รวมพลังสร้างสรรค์สังคม คือ เป็นผู้ทำงานเป็นทีม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ยืดหยุ่น และอดทนเพื่อให้งานสำเร็จลุล่วง รู้ถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน

ศักยภาพแห่งวิชาชีพครู หมายถึง แนวคิด หลักการ หรือวิธีการใดๆ ที่ช่วยพัฒนาความสามารถของผู้ที่จะก้าวสู่วิชาชีพให้ได้ปฏิบัติวิชาชีพครูอย่างสมบูรณ์สมเป็น “วิชาชีพชั้นสูง” สามารถแบ่งกว้างๆ ได้ 2 ด้าน คือ สมรรถภาพแห่งตนและสมรรถภาพแห่งงาน ซึ่งผู้ที่ก้าวเข้าสู่วิชาชีพครูนั้นคือ นิสิตนักศึกษา ควรจะต้องได้รับการเสริมสร้างสมรรถภาพแห่งตนให้เป็นผู้ที่มีศักยภาพสมรรถภาพอย่างพร้อมสมบูรณ์ก่อนเข้าสู่ชีวิตการทำงาน ปัจจุบันมนุษย์วิกฤติ เพราะมนุษย์ไม่รู้จักตนเองนับเป็นความผิดพลาดอันยิ่งใหญ่ของการเรียนรู้ในปัจจุบัน มนุษย์ไม่เรียนรู้ตัวเอง เรียนแต่สิ่งภายนอกมากมาย จึงทำให้มนุษย์แก้ไขปัญหาของตัวเองไม่ได้และสิ่งที่ตามมาคือ แก้ปัญหานอกตัวไม่ได้เช่นกัน (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. 2547: 53 -55) ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่มนุษย์จะต้องรู้จักเข้าใจตนเองเป็นเบื้องต้นของการดำเนินชีวิต

แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีพหุปัญญา เชื่อในเรื่องศักยภาพและความสามารถของมนุษย์ที่มีอย่างหลากหลาย อันเกิดจากสมองที่แบ่งเป็นส่วนๆ ซึ่งแต่ละส่วน กำหนดความสามารถเป็นเรื่องราวๆ ไว้ จึงทำให้มนุษย์มีปัญหาหลายๆ อย่าง ในคนๆ เดียวกัน แนวคิดของการ์ดเนอร์ ได้แบ่งลักษณะความสามารถทางพหุปัญญา ไว้ 9 ด้าน ซึ่งปัญญาส່วนตนของบุคคล (Personal Intelligence) นั้น ประกอบด้วย ปัญญาสองด้าน คือ ด้านความเข้าใจระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligence) และด้านความเข้าใจตนเอง (Intrapersonal Intelligence) (เยาเวพา เดชะคุปต์. 2551: 101-110) ซึ่งผู้ที่ประกอบวิชาชีพครูทุกคนควรต้องมีความสามารถในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และก่อนที่จะเข้าใจผู้อื่น ต้องมีความเข้าใจตนเองด้วย ทั้งนี้กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย ได้กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังให้บัณฑิตไว้ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (Interpersonal Skills and Responsibility) เป็นด้านหนึ่งของมาตรฐานของผลการเรียนรู้ของทุกระดับคุณวุฒิ ดังได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญว่าควรเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้เกิดขึ้นภายในตัวนิสิตที่จะเป็นบัณฑิต และก้าวเข้าสู่วิชาชีพครูปฐมวัยในอนาคต

จากการศึกษาทบทวน ทฤษฎี หลักการและแนวคิดต่างๆ ที่จะนำมาพัฒนารูปแบบการฝึกอบรม พบว่าทฤษฎีพหุปัญญา ทฤษฎีมนุษยนิยม แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ตลอดจนหลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ และหลักการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ต่างมุ่งสู่การเรียนรู้เพื่อสร้างปัญญาให้แก่ผู้ปฏิบัติ จุดร่วมที่สำคัญคือ หลักคิดเหล่านี้ต่างเชื่อมั่นและศรัทธาในศักยภาพของมนุษย์ และเชื่อว่าการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับทุกคนเป็นปรากฏการณ์ของความงดงามที่น่าเข้าไปสัมผัสรับรู้ และเป็นบทเรียนจากชีวิตที่เชื่อเชิญให้เรียนรู้ไปด้วยกันทั้งการจัดการความรู้ และการจัดการกับความรู้สึก ช่วยให้เราสามารถแปลงชีวิตให้เป็นการค้นพบความงดงามทางปัญญา

จากความสำคัญและสภาพปัญหาดังกล่าวนั้น ผู้วิจัยจึงพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1 กระตุ้นเปิดใจ (Stimulating) เป็นการสร้างแรงจูงใจให้นิสิตพร้อมที่จะเรียนรู้ อย่างมีความกระตือรือร้น โดยการปรับฐานกายให้พร้อม รู้ตัวตนในปัจจุบันขณะ ผ่านกิจกรรมการเจริญสติ และเรื่องเล่าเร้าพลัง ขั้นที่ 2 เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ (Experiencing) เป็นการปฏิบัติกิจกรรมโดยนิสิตมีส่วนร่วมผ่านฐานกาย และปรับฐานใจให้มีสติจดจ่อกับตนเองและสิ่งที่กำลังทำ เป็นการขยายประสบการณ์เดิม และรับประสบการณ์ใหม่ จุดประกายในการแสวงหาความรู้ที่กว้างขวาง อีกทั้งขยายมุมมองและการปฏิบัติที่ได้เรียนรู้ภายในตนและเรียนรู้เข้าใจผู้อื่น ผ่านกิจกรรมต่างๆ ขั้นที่ 3 ไคร่ครวญไตร่ตรอง (Contemplation) เป็นการพิจารณาไตร่ตรองถึงคุณค่า ประโยชน์ของสิ่งที่ได้เรียนรู้ผ่านฐานใจและฐานคิด ใช้วิจารณ์ญาณ ปรับมุมมองที่เห็นตามที่เป็นจริง ผู้เรียนร่วมนำเสนอผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ที่เกิดขึ้นต่อกลุ่ม แลกเปลี่ยนแบ่งปันการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รับฟัง

ความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยใจที่เปิดรับ ไม่ด่วนตัดสินใจ และสื่อสารอย่างกรุณา มองหาจุดร่วมในการปฏิบัติที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติให้เกิดผล อย่างมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ขั้นที่ 4 ประยุกต์ใช้ (Application) หมายถึง การนำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติและการใคร่ครวญไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์หรือแก้ปัญหาประโยชน์ ต่อตนเองและผู้อื่นอย่างมีเมตตาเกื้อกูลต่อกัน เป็นขั้นของการบูรณาการทั้งฐานกาย ฐานคิดและฐานใจ มีส่วนร่วมเป็นกระบวนการกลุ่ม ขั้นที่ 5 สะท้อนการเรียนรู้ (Reflective learning) เป็นขั้นการนำประสบการณ์และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นมาสะท้อนจากภายในตน และจากได้ร่วมเรียนรู้กับผู้อื่น ถึงส่วนดีที่เกิดการเรียนรู้ และส่วนที่ต้องปรับปรุง ให้เห็นตัวตนตามที่เป็นจริงและการเรียนรู้ที่จะสร้างสรรค์สัมพันธภาพและเข้าใจผู้อื่น อย่างมีเมตตา กรุณาต่อกัน ไม่ตัดสิน ไม่อคติ ผ่านกิจกรรมสุนทรียสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และการเขียนบันทึกการเรียนรู้

การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเป็นการค้นหารูปแบบที่เหมาะสมในการนำไปใช้เสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ด้านการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การทำงานกลุ่ม และทักษะทางสังคม ซึ่งผลที่ได้จะเป็นทางเลือกอีกรูปแบบหนึ่งที่ใช้จัดการฝึกอบรมสำหรับนิสิตปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ผู้ที่จะก้าวเข้าสู่การเป็นครูการศึกษาปฐมวัยในอนาคต และเป็นการวิจัยที่สนองตอบต่อแนวคิดการจัดการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ คิดเป็น ทำเป็น เข้าใจผู้อื่นที่เกี่ยวข้องแวดล้อมสามารถทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี การประเมินเป็นการประเมินตามสภาพจริง ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และช่วยส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนการสอนให้มีทางเลือกในการจัดกิจกรรมและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ส่งผลต่อการเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่พึงประสงค์ของบัณฑิตในอนาคต ให้เป็นผู้ที่ทำงานในการจัดการศึกษาปฐมวัยอย่างมีคุณภาพ เป็นทั้งคนดี คนเก่ง และมีความสุข ใช้ชีวิตในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดีท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลก

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ศึกษาหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของ การ์ดเนอร์ (Gardner. 1983) โกลแมน (Goleman. 1998a, 1998b) กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย (Thai Qualification Framework for Higher Education; TQF:HED) และวิเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามทฤษฎีพหุปัญญา

การ์ดเนอร์ (Gardner. 1983) มีความเชื่อพื้นฐานว่า คนแต่ละคนจะมีความสามารถเฉพาะด้านที่แตกต่างไปจากคนอื่น และมีความสามารถในด้านต่างๆ ไม่เท่ากัน ความสามารถที่ผสมผสานกันออกมา ทำให้บุคคลแต่ละคนมีแบบแผนซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน และเชาวน์ปัญญาของแต่ละคนจะไม่อยู่คงที่ระดับที่ตนมีตอนเกิด แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากได้รับการส่งเสริมที่เหมาะสม

ตามแนวคิดของการ์ดเนอร์ ลักษณะความสามารถทางพหุปัญญา มี 9 ด้าน

ประกอบด้วย

ปัญญาชุดที่ 1 คือ ปัญญาที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ ได้แก่ ปัญญาด้านภาษา (Linguistic Intelligence) ด้านตรรกะ-คณิตศาสตร์ (Logical-Mathematical Intelligence) ด้านดนตรี (Musical Intelligence) ด้านร่างกาย-การเคลื่อนไหว (Bodily-Kinesthetic Intelligence) ด้านมิติ (Spatial Intelligence)

ปัญญาชุดที่ 2 คือ ปัญญาส่วนตัว (Personal Intelligence) ประกอบด้วย ปัญญาสองด้าน คือ ด้านความเข้าใจระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligence) และด้านความเข้าใจตนเอง (Intrapersonal Intelligence)

ปัญญาชุดที่ 3 คือ ปัญญาชุดสุดท้าย ประกอบด้วยด้านธรรมชาติ (Naturalist Intelligence) และด้านอัตถภาวนิยม/จิตนิยม หรือการดำรงคงอยู่ของชีวิต (Existential Intelligence)

ดังนั้นทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามทฤษฎีพหุปัญญา เป็นปัญญาชุดที่ 2 คือ ปัญญาส่วนตัว (Personal Intelligence) ลักษณะปัญญาด้านความเข้าใจระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligence) แสดงไว้ดังตารางต่อไปนี้

ปัญญา	ลักษณะ	ประเภทของบุคคล
ด้านความเข้าใจระหว่างบุคคล (มนุษย์สัมพันธ์) (Interpersonal Intelligence)	- เข้าใจผู้อื่น นำผู้อื่น จัดกลุ่ม สื่อสาร ระบุข้อพิพาทได้ - ทำงานเป็นกลุ่มได้ - แยกแยะความแตกต่างระหว่างบุคคลได้ - สามารถสื่อความหมายโดยไม่ใช้ภาษาพูดได้ - ชอบมีเพื่อนมากๆ ชอบพูดกับคนและร่วมสังสรรค์กับคนอื่น - เรียนได้ดีถ้ามีโอกาสได้แบ่งปัน/ร่วมทำงาน - เปรียบเทียบสัมพันธ์ให้ความร่วมมือและมีโอกาสสัมภาษณ์ผู้อื่น	- ครู - นักสังคมสงเคราะห์ - นักแสดง - นักการเมือง - พนักงานขายของ

ตาราง แสดงปัญญส่วนตนตามทฤษฎีปัญญา (เยวพา เดชะคุปต์. 2551: 101-102)

คนที่มีอัจฉริยภาพด้านมนุษยสัมพันธ์และการเข้าใจผู้อื่น (Interpersonal) เป็นคนที่ชอบรับพลังงานจากคนอื่น รู้สึกสดชื่น สดใส เมื่อได้พบเจอผู้คน ไม่รู้สึกว่าถูกคุกคามพื้นที่ส่วนตัวเมื่อต้องใช้เวลาอยู่กับคนอื่นมากๆ อีกทั้งคนกลุ่มนี้ยังมีความสามารถในการพูดคุย โน้มน้าวจิตใจคนรอบข้างให้เข้าใจ ให้เห็นชอบตาม ให้ทำตามเป้าหมายที่ตนเป็นผู้กำหนดได้ด้วยความยินยอมและเต็มใจ บางคนบุคลิกน่ารัก สบายๆ ดูเหมือนเข้าได้กับคนทุกระดับ ทุกประเภท แต่บางคนมีบุคลิกหนักแน่น น่าเชื่อถือ น่าไว้วางใจ น่าคล้อยตาม ลักษณะเด่นพิเศษของคนกลุ่มนี้คือ ความเป็น “นักฟัง” หรือความเป็นผู้ฟังที่ดีสูง ถ้าอยากประสบความสำเร็จ ทั้งด้านการงานและชีวิตความสัมพันธ์ส่วนตัวในสังคมที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเกินสองคนขึ้นไป ความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์และการเข้าใจผู้อื่นมีความจำเป็นมาก เพราะเป็นตัวแปรสำคัญที่จะกำหนดว่า คนนั้นจะไปถึงจุดไหนในชีวิต และชีวิตจะมีความสุขได้ยากหรือได้ง่าย จะก้าวหน้าในด้านการงาน หรืออยู่กันอย่างระหองระแหง จะเป็นที่รักเอ็นดูของผู้ใหญ่หรือไม่มีใครอยากสนับสนุน สารพัดความสุขในโลกมนุษย์นั้นมักจะมีมาจากตัวแปรในด้านนี้ ซึ่งพฤติกรรมของผู้มีมนุษยสัมพันธ์และการเข้าใจผู้อื่น ได้แก่

1. มีเพื่อนหลายกลุ่ม กลุ่มละหลายคน
2. สนทนากับผู้อื่นได้เป็นเวลานานๆ
3. เพื่อนๆ วางใจ หรือมักมาขอความคิดเห็น
4. ชอบนั่งดูผู้คน
5. ทักทายผู้อื่นก่อน
6. เปิดโอกาสให้ผู้อื่นพูดคุยสบายใจได้
7. สังเกตอารมณ์ผู้อื่นได้รวดเร็ว
8. ชอบให้ความช่วยเหลือผู้อื่น
9. ทำให้ผู้อื่นคล้อยตามได้
10. เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ
11. ชอบทำงานกลุ่ม
12. เพื่อนๆ มักเข้ามาปรึกษาปัญหา
13. ชอบงานอาสาสมัคร
14. มักเป็นผู้วางแผนกิจกรรมสำหรับสมาชิกในกลุ่ม

(วนิษา เรช. 2550: 125-135)

ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ประกอบด้วย ความสามารถในการเข้าใจและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นอย่างดี สังเกตและแยกแยะ อารมณ์ ภาวะจิตใจ และความตั้งใจของผู้อื่นได้ มีทักษะในการสื่อสารด้วยวาจา ท่าทาง มีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะการจัดการความขัดแย้ง ทักษะในการหว่านล้อมให้เห็นพ้องต้องกัน และความสามารถในการสร้างความเชื่อใจ เคารพ เป็นผู้นำ และจูงใจผู้อื่นไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายอันยังประโยชน์ร่วมกัน การมีความเห็นอกเห็นใจ ในความรู้สึก ความหวาดกลัว ความกระวนกระวาย และความเชื่อของผู้อื่น ตลอดจนความเต็มใจในการรับฟังผู้อื่นโดยไม่มีการตัดสิน และความต้องการที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแสดงออกได้ถึงจุดสูงสุด

2. คุณลักษณะตามแนวคิดสมรรถนะด้านเชาวน์อารมณ์

โกลแมน (Goleman 1998a, 1998b) เสนอกรอบแนวคิดและโมเดล EQ เกี่ยวกับสมรรถนะด้านเชาวน์อารมณ์ (The Emotional Competence Framework) ไว้ 2 หมวด 5 องค์ประกอบ 2 ปัจจัยย่อย ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะการเข้าใจผู้อื่น (Interpersonal Characteristics) ในหมวดของสมรรถนะทางสังคม เป็นการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ ซึ่งมีองค์ประกอบ ความหมาย/ ปัจจัยบ่งชี้ ดังนี้

1. การเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีความหมาย/ ปัจจัยบ่งชี้ถึง การตระหนักรู้ถึงความรู้สึก ความต้องการและข้อห่วงใยของผู้อื่น ดังนี้

- 1.1 การเข้าใจผู้อื่น รู้ถึงความรู้สึก มุมมอง สนใจในข้อวิตกกังวลของเขา
- 1.2 การมีจิตใจมุ่งบริการ คาดคะเน รับรู้และตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการได้ดี
- 1.3 การพัฒนาผู้อื่น ทราบความต้องการเพื่อส่งเสริมความรู้ความสามารถได้ถูกทาง
- 1.4 การสร้างโอกาสในความหลากหลาย เล็งเห็นความเป็นไปได้จากความแตกต่างโดยไม่แตกแยก
- 1.5 ความตระหนักรู้ถึงทัศนคติ ความคิดเห็นของกลุ่ม ความสามารถอ่านสถานการณ์ปัจจุบัน และความสัมพันธ์ของกลุ่มได้

2. ทักษะทางสังคม มีความหมาย/ ปัจจัยบ่งชี้ ความคล่องแคล่วในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์โดยความร่วมมือของผู้อื่น ดังนี้

- 2.1 การโน้มน้าว แสดงกลวิธีโน้มน้าวต่างๆ อย่างได้ผล
- 2.2 การสื่อสาร ส่งสารที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือ
- 2.3 ความเป็นผู้นำ โน้มน้าวและผลักดันกลุ่มได้ดี

- 2.4 การกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงริเริ่ม และบริหารความเปลี่ยนแปลงได้ดี
- 2.5 การบริหารความขัดแย้ง เจรจา และแก้ไข หาทางยุติความไม่เข้าใจกัน
- 2.6 การสร้างสายสัมพันธ์ เสริมสร้างความร่วมมือร่วมใจกันเพื่อการปฏิบัติ
- 2.7 ร่วมมือร่วมใจกันทำงานกับผู้อื่นเพื่อมุ่งสู่เป้าหมาย
- 2.8 สมรรถนะของทีม สร้างพลังร่วมของกลุ่มในการมุ่งสู่เป้าหมาย

3. คุณลักษณะของบัณฑิตตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2552: 1 - 6) จัดทำกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย (Thai Qualification Framework for Higher Education; TQF:HED) เพื่อเป็นเครื่องมือในการนํานโยบายที่ปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเกี่ยวกับมาตรฐานการศึกษาของชาติในส่วนของมาตรฐานการอุดมศึกษา ไปสู่การปฏิบัติในสถาบันอุดมศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม มุ่งเน้นเป้าหมายการจัดการศึกษาที่ผลการเรียนรู้ (Learning Outcomes) ของนักศึกษา ซึ่งกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (Interpersonal Skills and Responsibility) หมายถึง ความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่ม การแสดงถึงภาวะผู้นำ ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ความสามารถในการวางแผนและรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเอง

ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจึงเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะการเข้าใจผู้อื่นที่จะต้องจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นแก่นิสิตในทุกสาขา โดยเฉพาะสาขาการศึกษา

4. คุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

การวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนจะเป็นแนวทางที่ทำให้เห็นภาพของการจัดการศึกษาตามแนวคิดจิตตปัญญาในระดับอุดมศึกษาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร (2550: 171-172) ได้ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาสี่แห่ง ซึ่งมีแนวทางการจัดการศึกษาที่แตกต่างจากสถาบันอุดมศึกษาทั่วไปอย่างชัดเจน และส่งผลถึงคุณสมบัติของบัณฑิตที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมที่จัดขึ้นเพื่อเอื้อให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ จากการศึกษาวิเคราะห์จึงได้นำเสนอคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของบัณฑิตไว้โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

1. ด้านโลกทัศน์หรือการมองโลกและชีวิต ผู้เรียนควรมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของชีวิต มีความเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เรียนรู้และตอบสนองต่อโลกอย่างสร้างสรรค์ รับรู้และวิเคราะห์โลก รวมถึงเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ได้อย่างเชื่อมโยง เข้าใจถึงความจริงของธรรมชาติ ชื่นชมในความหลากหลาย เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ รู้เท่าทันตนเอง ไม่ตัดสินสิ่งต่างๆ ด้วยอคติ และมีความพึงพอใจในชีวิตของตนเอง

2. ด้านพฤติกรรม เป็นผู้ที่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีสัมพันธภาพที่ดี ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมโลกได้อย่างเป็นประโยชน์ สร้างสรรค์ ตามวิถีของการเป็นมนุษย์ที่ดีงาม ตระหนักรู้ในการรับใช้สังคม สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นที่มีความแตกต่างหลากหลาย มีความเป็นกัลยาณมิตรให้แก่กันและกัน ให้ความสำคัญกับการฝึกปฏิบัติยกระดับจิตใจของตนในชีวิตประจำวัน ดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ได้ยั่งยืน

3. ด้านจิตใจ ผู้เรียนควรเป็นผู้ที่มีเมตตา เอื้ออาทรต่อผู้อื่น เปิดใจกว้าง มีขันติธรรม ความยืดหยุ่น และความสมดุลทางอารมณ์ รู้จักพอเพียง มีสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น มีความกล้าหาญทางจริยธรรมในการทำสิ่งที่ถูกต้องแม้ว่าจะเป็นการทวนกระแสสังคม ยอมรับสิ่งที่ตนเองเป็นได้อย่างมั่นคงไม่รู้สึกแปลกแยก

4. ด้านทักษะ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ในวิธีการที่หลากหลาย สามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ต่างๆ ทั้งในระดับปัญญา และจากการปฏิบัติ มีความสามารถในการสื่อสารแสดงออก มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ สามารถเชื่อมโยงเหตุปัจจัย รู้วิธีการแก้ปัญหาโดยมีทักษะของการคิดอย่างเป็นระบบ มีจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะในการประกอบอาชีพที่ได้เลือกเรียนในสาขาวิชาชีพของตน

จากการศึกษาและสังเคราะห์เอกสารแนวคิดของนักการศึกษาด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ผู้วิจัยได้สรุปเป็นองค์ประกอบของทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ดังนี้

ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย มีองค์ประกอบด้วยกัน 3 ด้าน คือ

1. ด้านการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นความสามารถในการเข้าใจและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นอย่างดี สังเกตและแยกแยะ อารมณ์ ภาวะจิตใจ และความตั้งใจของผู้อื่นได้ มีทักษะในการสื่อสารด้วยวาจา ท่าทาง

2. ด้านการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี มีทักษะการจัดการความขัดแย้ง ทักษะในการหว่านล้อมให้เห็นพ้องต้องกัน และความสามารถในการสร้างความเข้าใจ เคารพ

3. ด้านทักษะทางสังคม แสดงถึงภาวะเป็นผู้นำและจูงใจผู้อื่นไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายอันยังประโยชน์ร่วมกัน การมีความเห็นอกเห็นใจในความรู้สึก ความหวาดกลัว ความกระวนกระวาย และความเชื่อของผู้อื่น ตลอดจนความเต็มใจในการรับฟังผู้อื่นโดยไม่มีการตัดสิน และความต้องการที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแสดงออกได้ถึงจุดสูงสุด

ซึ่งผู้วิจัยสรุป ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิต สาขาการศึกษาปฐมวัย หมายถึง คุณสมบัติที่มีในตัวของนิสิตและแสดงออกมาเป็นลักษณะพฤติกรรมที่บ่งชี้ให้เห็นเกี่ยวกับ

การเข้าใจและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น สังเกตและแยกแยะ อารมณ์ ภาวะจิตใจ และความตั้งใจของผู้อื่นได้ มีทักษะในการสื่อสารด้วยวาจา ท่าทาง มีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะการจัดการความขัดแย้ง ทักษะในการหว่านล้อมให้เห็นพ้องต้องกัน และความสามารถในการสร้างความเชื่อใจ เคารพ เป็นผู้นำ และจูงใจผู้อื่นไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายอันยังประโยชน์ร่วมกัน การมีความเห็นอกเห็นใจ ในความรู้สึก ความหวาดกลัว ความกระวนกระวาย และความเชื่อของผู้อื่น ตลอดจนความเต็มใจในการรับฟังผู้อื่นโดยไม่มีการตัดสิน และความต้องการที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแสดงออกได้ถึงจุดสูงสุด

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้

1. ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม (Humanistic Theory)

นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญของความเป็นมนุษย์ และมองมนุษย์ว่ามีคุณค่า มีความดีงาม มีความสามารถ มีความต้องการ และมีแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพของตน หากบุคคลได้รับอิสรภาพและเสรีภาพ มนุษย์จะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทฤษฎีกลุ่มนี้ประกอบด้วยทฤษฎีย่อยๆ ที่สำคัญดังนี้

1.1 ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy Theory)

นักจิตวิทยามนุษยนิยมได้กระตุ้นให้นักจิตวิทยาทั้งหลายพิจารณาบุคคลในลักษณะที่เป็นตัวตนของเขาทั้งหมด และเชื่อว่าบุคคลทุกคนมีแรงจูงใจที่จะประกอบกิจกรรมอยู่เสมอ และถือว่าแรงจูงใจเป็นแรงขับที่ทำให้บุคคลเจริญเติบโตและพัฒนาไปสู่พัฒนาการขั้นสูงสุด คือการได้กระทำในสิ่งที่ตนมีศักยภาพอย่างเต็มที่ นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้เชื่อว่าแรงจูงใจภายในมีความสำคัญสูงสุด ความต้องการของแต่ละบุคคลเป็นศูนย์กลางของการจูงใจ นักจิตวิทยามนุษยนิยมที่สำคัญคือ อับราฮัม มาสโลว์ ซึ่งเป็นเจ้าของทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy Theory)

มาสโลว์ (Maslow) เป็นชาวรัสเซีย เกิดที่เมืองบรูกลินน์ มลรัฐนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อปี ค.ศ.1908 ได้รับปริญญาตรี โท และเอกจากมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน (Wisconsin University) สาขาจิตวิทยาการทดลอง เขาได้ศึกษาและพยายามรวบรวมความรู้จากจิตวิทยาหลายสาขาเข้าเป็นจิตวิทยาสาขา “Humanistic Psychology” และได้ชื่อว่าเป็นผู้ก่อตั้งจิตวิทยาสาขานี้

มาสโลว์เป็นผู้หนึ่งที่ได้ศึกษาค้นคว้าถึงความต้องการของบุคคลโดยที่มองเห็นว่าบุคคลทุกคนล้วนแต่มีความต้องการที่จะสนองความต้องการให้กับตนเองทั้งสิ้น ซึ่งความต้องการของบุคคลนี้มีมากมายหลายอย่างด้วยกัน โดยความต้องการของบุคคลจะเรียงกันเป็นลำดับขั้นตามความสำคัญ เมื่อความต้องการเบื้องต้นได้รับการตอบสนองแล้ว บุคคลจะให้ความสนใจและมีความต้องการในระดับสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ อย่างไรก็ตาม การตอบสนองของความต้อการแต่ละขั้นไม่จำเป็นต้องถึง 100% ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล

1.1.1 ลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์

นอกจากนี้ ทฤษฎีนี้ยังเชื่อว่าบุคคลทุกคนมีแรงจูงใจที่จะประกอบกิจกรรมอยู่เสมอ และถือว่าแรงจูงใจเป็นแรงขับที่ทำให้มนุษย์เจริญเติบโตและพัฒนา ลำดับขั้นของความต้องการของมาสโลว์ เริ่มจากความต้องการขั้นพื้นฐานในอันดับที่ 1 จนถึงความต้องการขั้นสูงสุดในอันดับที่ 5 ความต้องการขั้นพื้นฐานจะมีความสำคัญมากกว่าความต้องการขั้นต่อไป ๆ ไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Need) หมายถึงความต้องการพื้นฐานของร่างกายที่มีแรงผลักดันรุนแรงและสำคัญที่สุด ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่บุคคลต้องการในการดำรงชีวิต ถ้าความต้องการนี้ขาด ความต้องการในลำดับขั้นต่อไปจะไม่เกิดขึ้น เช่น ความต้องการอาหาร น้ำ อากาศ เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ เป็นต้น

2. ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย หรือสวัสดิภาพ (Safety Need) หมายถึงความต้องการความมั่นคงปลอดภัยทั้งด้านร่างกายและจิตใจในการดำรงชีวิต เช่น บุคคลต้องการบ้านที่ปลูกสร้างอย่างแข็งแรง เพื่อป้องกันแสงแดด สายฝน และโจรผู้ร้ายที่จะมาทำอันตราย หรือบุคคลต้องการมีหน้าที่การงาน เพื่อมีรายได้มาใช้จ่ายในการยังชีพ เพราะบุคคลไม่ต้องการเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่มั่นคงในชีวิต ในกรณีที่เด็กมาโรงเรียน เด็กก็ต้องการห้องเรียนที่ปลอดภัย ซึ่งหมายถึงการมีบรรยากาศที่อบอุ่น ไม่มีการคุกคามขู่เข็ญ หรือลงโทษทั้งจากครูและเพื่อน แต่ถ้าเด็กเกิดมีความรู้สึกหวาดกลัวห้องเรียนมีไฟที่ปลอดภัย เด็กก็จะหนีไปอยู่ที่อื่นซึ่งเด็กคิดว่ามีความปลอดภัยมากกว่า ทั้งนี้เพราะบุคคลทุกคนล้วนแต่ต้องการความปลอดภัยทั้งสิ้น

3. ความต้องการความรักและเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม (Love and Belonging Need) หมายถึงความต้องการความรัก การยอมรับ และต้องการมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่นในสังคม เมื่อความต้องการในขั้นที่ 1 และ 2 ของบุคคลได้รับการตอบสนองเป็นที่พอใจแล้ว บุคคลจะเริ่มนึกถึงผู้อื่น และต้องการเข้าสังคม มีเพื่อน มีหมู่คณะหรือมีกลุ่มของตน ต้องการให้ตนเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ต้องการที่จะมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ และเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของกลุ่ม เพราะบุคคลทุกคนย่อมต้องการเพื่อน ไม่ต้องการอยู่คนเดียว ไม่มีใครพบได้ ถ้ารู้สึกไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่ม

4. ความต้องการชื่อเสียง เกียรติยศ และการยกย่อง (Esteem Need) หมายถึงความต้องการที่จะให้ผู้อื่นมองตนว่าเป็นบุคคลที่มีประโยชน์ มีความสามารถ มีคุณค่า มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และมีตำแหน่ง บุคคลที่มีความต้องการในขั้นนี้จะพยายามกระทำการต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จ เห็นประจักษ์แก่สายตาผู้อื่น หากความต้องการดังกล่าวถูกทำลายและไม่ได้รับการตอบสนอง บุคคลเหล่านี้ก็จะรู้สึกมีปมด้อย ท้อแท้ สิ้นหวัง และไม่ยอมมีชีวิตอยู่ในโลกนี้

5. ความต้องการที่จะรู้จักตนเองและพัฒนาตนเองตามศักยภาพอย่างแท้จริง (Self Actualization Need) หมายถึงความต้องการที่จะรู้จักและเข้าใจตนเองว่ามีความสามารถหรือศักยภาพที่แท้จริงเป็นอย่างไร และใช้ศักยภาพนั้นให้เกิดประโยชน์แก่สังคมอย่างแท้จริง กล่าวคือ บุคคลกล้าที่จะตัดสินใจเลือกทางเดินของชีวิต พิจารณาตนเองอย่างใจเป็นธรรม ยอมรับได้ทั้งส่วนที่เป็นข้อบกพร่องและข้อดีของตนเอง พร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่มีต่อตนเอง เป็นสภาพที่บุคคลพยายามใช้ความสามารถที่ตนเองมีอยู่ได้อย่างเต็มที่

1.1.2 การประยุกต์ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์สู่การเรียนการสอน

ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์สามารถนำส่งการปฏิบัติได้จริงในการเรียนการสอน โดยครูต้องมีบทบาท ดังนี้

1. ครูผู้สอนต้องมีความรู้สึกไวต่อความต้องการของผู้เรียนว่าความต้องการพื้นฐานของผู้เรียนได้รับการตอบสนองแล้วหรือยัง เพราะถ้าผู้เรียนหิวอาหาร หรือรู้สึกไม่สบายเนื่องจากความเจ็บป่วย ก็จะทำให้ไม่สนใจเรียน
2. ครูผู้สอนต้องจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้มีความปลอดภัยและอบอุ่น เพราะโดยธรรมชาติแล้ว ผู้เรียนจะมีความรู้สึกอยากเรียน เมื่ออยู่ในห้องเรียนที่มีบรรยากาศที่อบอุ่น ผ่อนปรน มีความยืดหยุ่น ไม่ตึงเครียดมากกว่าห้องเรียนที่มีบรรยากาศเคร่งเครียดและไม่อบอุ่น
3. ครูผู้สอนควรให้ความเอาใจใส่และยอมรับในตัวผู้เรียน เพราะผู้เรียนที่ได้รับความรัก ความอบอุ่น และการยอมรับ จะสนใจเรียนมากกว่าผู้เรียนที่รู้สึกว่าคุณถูกปฏิเสธ ไม่ได้รับการยอมรับหรือความสนใจ

1.2 ทฤษฎีของรอเจอร์ส (Rogers' Theory)

คาร์ล รอเจอร์ส (Carl Rogers. 1978) เป็นนักจิตวิทยามนุษยนิยมผู้ซึ่งเป็นบิดาของการแนะแนวแบบ Non – Directive เป็นผู้หนึ่งที่เห็นความจำเป็นที่จะให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนว่าเป็นบุคคลที่มีความโน้มเอียงตามธรรมชาติที่จะพัฒนาตนเองทุก ๆ ด้าน เพื่อจะรักษาหรือครองไว้ซึ่งความเป็นตัวของตัวเองและพัฒนาให้ดีขึ้น

รอเจอร์ส เชื่อว่ามนุษย์จะสามารถพัฒนาตนเองได้ดีหากอยู่ในสภาพการณ์ที่ผ่อนคลายและเป็นอิสระ ไม่น่าหวาดกลัว น่าไว้วางใจ โดยผู้สอนต้องจัดบรรยากาศการเรียนที่ผ่อนคลายและเอื้อต่อการเรียนรู้ (supportive atmosphere) และเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (student – centered teaching) โดยครูใช้วิธีการสอนแบบไม่ชี้นำ (non – directive) และทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน (facilitator) และการเรียนรู้ จะเน้นกระบวนการ (process learning) เป็นสำคัญ

เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีศักยภาพและแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเองอยู่แล้ว ครูจึงควรให้ผู้เรียนเป็นผู้นำทางในการเรียนรู้ของตน (self-directed) และคอยช่วยเหลือผู้เรียนให้เรียนอย่างสะดวกจนบรรลุผล และเนื่องจากกระบวนการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสำคัญที่บุคคลใช้ในการดำรงชีวิต และแสวงหาความรู้ต่อไป การสอนจึงควรเน้นที่กระบวนการในการเรียนรู้

1.2.1 การประยุกต์ทฤษฎีของรอเจอร์สสู่การเรียนการสอน

รอเจอร์ส เสนอว่าในการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนควรจัดออกมาในลักษณะของการยัด “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” โดยครูผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่มีความเชื่อ มีศรัทธาในความเป็นคนของคน เพราะการเชื่อและไว้วางใจในความสามารถของบุคคล จะช่วยให้บุคคลนั้น พัฒนาศักยภาพของตนเองได้ ดังนั้น ครูผู้สอนควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกวิธีการที่จะเรียนรู้เอง นอกจากนี้ ครูจะต้องมีลักษณะจริงใจ ไม่เสแสร้ง และในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้เรียน ครูผู้สอนจะต้องเป็นตัวของตัวเองอย่างจริง ๆ มิใช่เป็นการแสดงบทบาทหรือเสแสร้งแกล้งทำ ดังนั้น บางครั้งครูอาจจะโกรธ อาจจะไม่พอใจในตัวผู้เรียน ครูผู้สอนก็สามารถแสดงความรู้สึกนั้นออกมาได้ มิใช่เสแสร้งปกปิดความรู้สึกนั้นไว้ ดังนั้นสิ่งสำคัญคือครูจะต้องพยายามสื่อให้เด็กได้รับทราบถึงความรู้สึกและความคิดเห็นที่แท้จริง สิ่งสำคัญสำหรับเจตคติของการเป็นครูคือความสามารถที่จะเข้าใจปฏิกิริยาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากภายในตัวเด็ก ตลอดจนการที่ตระหนักถึงกระบวนการของการศึกษาอันพึงมีต่อตัวเด็ก (รอเจอร์ส. 1976 อ้างถึงในพรณี ข. เจริญจิต. 2538: 252)

2. หลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์

การเรียนรู้ คือ กระบวนการที่ผัสสะทั้ง 6 ของมนุษย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งเร้า เกิดธาตุรู้ (รู้สึก หมายรู้ รู้คิด รู้แจ้ง) และมีการกระทำโต้ตอบ ผูกอบรมตนเองหรือโดยกัลยาณมิตรจนประจักษ์ผล เกิดคุณภาวะ (ความรู้และความดี) สมรรถภาวะ (ความสามารถ) สุขภาวะ (ความผาสุกพอเหมาะสมควร) และอิสรภาวะ (พ้นจากทุกข์และความเป็นทาส) หลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ มีดังนี้ (สุมน อมรวิวัฒน์. 2542.)

2.1 พระพุทธศาสดามองมนุษย์ทั้งในฐานะที่เป็นเอกัตบุคคล คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล (as an individual) และในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น (กัลยาณมิตร) ตามหลักนี้ ต้องสร้างฉันทะแก่ผู้เรียนแต่ละคนในเวลาเดียวกัน ต้องเน้นกิจกรรมที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน ได้ทำงานเป็นกลุ่ม และฝึกทักษะทางสังคม เพื่อความเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่มด้วย

2.2 มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ หรือ เวไนยบุคคล สามารถได้รับการสั่งสอน ฝึกฝนและอบรมบ่มนิสัยได้ คำนึงถึงผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (child center) มนุษย์ต่างจากสัตว์ต้องจำแนกโดยระดับของจิตที่ได้รับการฝึกและพัฒนาจนแตกต่างกัน กระบวนการเรียนรู้เริ่มต้นที่บุคคล คือ หลักของ

การพัฒนาตน ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ปลายทางการเรียนรู้ คือ อิสรภาพทั้งทางกาย และจิตของบุคคลเกื้อกูลแก่สังคม หลักการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา ปรากฏในพุทธพจน์ที่แสดงว่ามนุษย์นั้นเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก และฝึกให้พัฒนาได้ การฝึกและพัฒนาคนต้องฝึกไปพร้อมกันทั้งทางกายและจิต

2.3 มนุษย์มีภาวะทางสติปัญญาแต่กำเนิด (สชาติกปัญญา) และแม้ว่ามนุษย์จะมีความแตกต่างกัน ก็จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ (โยคปัญญา) คำว่า “ปัญญา” ในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้ทั่ว ปรีชา หยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ การรอบรู้ในกองสังขาร มองเห็นตามความเป็นจริง พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมว่ามีความสำคัญยิ่งกว่า มนุษย์จึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เกิดโยคปัญญา หรืออีกนัยหนึ่งมีคำว่า “ญาณ” จิตปัญญา ภาวิตปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ เมื่อได้รับการฝึกฝนอบรมแล้ว กระบวนการเรียนรู้ เน้นการฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่องยาวนาน พระองค์ทรงให้กำลังใจแก่ผู้เรียน เน้นเรื่อง วิริยะ คือ ความเพียร ในการฝึกฝนตนเอง เพื่อผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้ ตามหลัก อิทธิบาท 4

2.4 พระพุทธศาสนาอธิบายหลักการเรียนรู้ของมนุษย์ว่าเกิดขึ้นในวิถีชีวิตทั้งชีวิต มีลักษณะเป็นองค์รวมของรูป (กายภาพ : กาย-วาจา) กับนาม (จิตภาวะ) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ไปตามความเจริญเติบโต (พัฒนาการ) ของชีวิต

หลักการนี้ สุมณ อมรวิวัฒน์ ได้อธิบายวิธีการเรียนการสอน ด้วย “กระบวนการซึมซับ” เป็นกระบวนการพัฒนารูปกับนาม รวมกันเข้าเป็นชีวิต หรือ ขั้น 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อาจอธิบายให้เข้ากับศัพท์ทางครุศาสตร์ว่า การเรียนการสอนเป็นการพัฒนามนุษย์ ด้านพฤติกรรม ความรู้สึก การรับรู้ การคิดพิจารณา และความรู้แจ้ง ทั้งผู้สอนและผู้เรียนต้องใช้สติและปัญญากำกับการฝึกฝนอบรมโดยตลอด

2.5 การเรียนรู้ของมนุษย์มีแกนหลัก 3 แกน คือ “ไตรสิกขา”

1. การฝึกฝนตนเองเรื่อง ศีล (self-training in morality)
2. การฝึกฝนตนเองเรื่อง สมาธิ (self-training in morality or concentration)

3. การฝึกฝนตนเองเรื่อง ปัญญา (self-training in wisdom)

ไตรสิกขา คือ การฝึกหัดอบรม กาย วาจา และจิตของมนุษย์ ให้สามารถค้นพบและควบคุมตนเอง เรียนรู้และพัฒนาตนเองโดยใช้ปัญญาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนและเกิดแก่ผู้อื่น ตามหลักการศึกษา 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

หลักการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาจึงมีความสมบูรณ์ที่ผู้สอนต้องรู้จักผู้เรียนแต่ละคน และถือว่าผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่ต้องได้รับการพัฒนาทั้งทางกาย วาจา จิตและปัญญา การเรียนการสอนตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาจึงมิใช่การถ่ายทอดความรู้ (ปฎิยัติ) เท่านั้น หากแต่เน้นการฝึกหัดอบรม(ปฎิบัติ) และการวิเคราะห์ประเมินผลของการปฏิบัติ (ปฎิเวท) นั้นด้วย

2.6 การพัฒนาปัญญา

จุดหมายของการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ การเกิดปัญญา ซึ่งต้องพัฒนาโดยการแสวงหาความรู้ (สุตมยปัญญา) การฝึกฝนค้นคิด (จินตามยปัญญา) และการฝึกฝนตนเอง (ภาวนามยปัญญา) การเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์จึงต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์เชิงมโนธรรม และเชิงพฤติกรรม เน้นวิธีการเรียนรู้ การค้นพบด้วยตนเอง การประเมินตนเอง และปรับปรุงแก้ไขผลแห่งการปฏิบัติเป็นเนืองนิจ โดยมีครูเป็นกัลยาณมิตรคอยชี้แนะแนวทาง ช่วยสร้างบรรยากาศทางวิชาการและสิ่งแวดล้อมที่มีสุนทรีย์ภาพ

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

จากการศึกษาองค์ประกอบทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย แล้วจึงนำมาเป็นฐานคิดในการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย โดยศึกษาหลักการและแนวคิดของรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วย

1. แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education)

จุดเริ่มต้นของจิตตปัญญาศึกษา (contemplative education) ไม่ใช่เรื่องของการสร้างกฎเกณฑ์ ค่านิยมทางสังคม ความเป็นเลิศทางวิชาการ ความคาดหวังทางศีลธรรม หรือกระทั่งความสูงส่งทางจิตวิญญาณ แต่กลับเป็นเรื่องง่าย ๆ อย่างการให้ความเคารพแก่ศักยภาพแห่งการเรียนรู้ของคนทุกคนอย่างไร้อคติ จิตตปัญญาศึกษาจะต้องคงไว้ซึ่งรากฐานแห่งความ پاکเพียรหมานะกับการแสวงหาความจริง หากกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเข้าใจตนเอง เข้าใจโลกและเข้าใจผู้อื่นได้ผลจริง ผู้เรียนและผู้สอนยังจะต้องมีความกระตือรือร้นที่จะค้นหาความรู้มากตามไปด้วย ธรรมชาติพื้นฐานของความเป็นมนุษย์คือ ธรรมชาติแห่งความตื่นรู้หรือพุทธภาวะ ซึ่งกระบวนการศึกษาจะนำผู้เรียนเข้าสู่กระบวนการใคร่ครวญด้วยใจ การขบคิดด้วยปัญญาจากการบ่มเพาะและให้คุณค่าพื้นที่ว่างแห่งการเรียนรู้ด้านใน การลองผิดลองดีลองถูกด้วยประสบการณ์ตรง เพื่อเป้าหมายของการตระหนักรู้ถึงพุทธภาวะที่มีอยู่แล้วในตนเองอย่างเป็นกระบวนการตามธรรมชาติของชีวิต (วิจักขณ์พานิช. 2551: 44-46)

วิจักขณ์ พานิช (2551: 17-21) ได้กล่าวถึงการเอาใจใส่จิตใจในกระบวนการเรียนรู้ไว้ดังนี้

การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยสิ่งแวดล้อมที่สบาย สถาบันการศึกษาในปัจจุบันโดยมากกลายเป็นที่อับาย มิใช่สบายเพราะเต็มไปด้วยความฟุ้งเพื่อทางวัตถุ เป็นที่บ่มเพาะอัตตา สภาวะความคับแคบของจิต สบายในที่นี้มาจาก สบายยะ คือ สภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ในสิ่งแวดล้อมที่เห็นคุณค่าของการเรียนรู้ด้านใน ผู้คนรู้จักรดน้ำใจให้คนรอบข้าง ให้ความสำคัญและเอาใจใส่จิตใจของผู้เรียนในทุกขณะ

การเอาใจใส่ในกระบวนการการเรียนรู้นั้น สามารถทำได้ใน 3 ลักษณะ คือ

1. การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) หมายถึง ฟังด้วยหัวใจ ด้วยความตั้งใจ อย่างสัมผัสได้ถึงรายละเอียดของสิ่งที่เราฟังอย่างลึกซึ้งด้วยจิตที่ตั้งมั่น ในที่นี้ยังหมายถึงการรับรู้ในทางอื่นๆ ด้วย เช่น การมอง การอ่าน การสัมผัส ฯลฯ

2. การน้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) เป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการฟังอย่างลึกซึ้ง ก่อปรกับประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตในทางอื่นๆ เมื่อเข้ามาสู่ใจแล้ว มีการน้อมนำมาคิดใคร่ครวญดูอย่างลึกซึ้ง ซึ่งต้องอาศัยความสงบเย็นของจิตใจเป็นพื้นฐาน จากนั้นก็ลองนำไปปฏิบัติเพื่อให้เห็นผลจริง ก็จะเป็นการพอกพูนความรู้เพิ่มขึ้นในอีกระดับหนึ่ง

3. การเฝ้ามองเห็นตามที่เป็นจริง (Meditation) การปฏิบัติธรรมหรือการภาวนา คือการเฝ้าดูธรรมชาติที่แท้จริงของจิต นั่นคือการเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่ ความบีบคั้นที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง และสภาวะของการเป็นกระแสแห่งเหตุปัจจัยที่เลื่อนไหลต่อเนื่อง การปฏิบัติภาวนาฝึกสังเกตธรรมชาติของจิต จะทำให้เราเห็นความเชื่อมโยงจากภายในสู่ภายนอก เห็นความเป็นจริงที่พ้นไปจากอำนาจแห่งตัวตนของตน ที่หาได้มีอยู่จริงตามธรรมชาติ เป็นเพียงการเห็นผิดไปของจิตเพียงเท่านั้น ศาสตราจารย์กิตติคุณสุนน อมรวิวัฒน์ (จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร. 2553: 36) อธิบายความหมายของ จิตตปัญญาศึกษา ไว้ว่าเป็นการศึกษาที่น้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญและค้นหาความจริงของสรรพสิ่ง เป็นการเรียนรู้ที่สร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ จัดหลักสูตร เน้นการปลูกฝังความตระหนักรู้ ความเมตตา จิตสำนึกต่อส่วนรวม การนำปรัชญาแนวพุทธมาพัฒนาจิตและฝึกปฏิบัติจนผู้เรียนเกิดปัญญา สามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิต

ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี (จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร. 2553: 36) ได้กล่าวในการประชุมเสวนาจิตตปัญญาศึกษา: การเรียนรู้จากภายใน ณ มหาวิทยาลัยมหิดล ไว้ว่า จิตตปัญญาศึกษา เป็นการเรียนรู้ภายใน การศึกษาด้านในเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง กระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษามีดังนี้

1. การเข้าถึงโลกทัศน์และชีวิต เรามองโลก มองธรรมชาติอย่างไร หากเราเข้าถึงความจริงจะพบความงามในนั้นเสมอ เมื่อเราเข้าถึงธรรมชาติก็จะถึงความเป็นอิสระ
2. กิจกรรมต่างๆ เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับชุมชน ดนตรี ศิลปะ กิจกรรมอาสาสมัคร (volunteer) สุนทรีสนทนา (dialogue) เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการพัฒนาตนเอง พัฒนาจิตใจ
3. การปลีกวิเวกไปอยู่ในธรรมชาติ สัมผัสธรรมชาติ (Retreat) ได้รู้ใจตนเอง เมื่อจิตสงบเชื่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ จะเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ขึ้น
4. การทำสมาธิ (Meditation)

หลักการในแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเพื่อการประยุกต์ใช้

(มหาวิทยาลัยมหิดล. 2552: 37-38)

วิธีการ และการฝึกปฏิบัติ ตลอดจนกระบวนการส่วนใหญ่ที่ใช้ในการเรียนการสอน มักได้แก่ กระบวนการกลุ่ม เช่น การเรียนรู้ในชุมชน การมีประสบการณ์ตรง เช่น นิเวศภาวนา การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม การฝึกปฏิบัติแบบจิตตปัญญา เช่น การทำสมาธิ ปิฎกจา การสะท้อนการเรียนรู้ การเรียนจากตัวเอง เช่น การเขียนบันทึก การเรียนด้วยงานบริการ เช่น การวิจัยปฏิบัติการอาสาสมัคร และการทำงานศิลปะและงานสร้างสรรค์ และหลักการสำคัญร่วมกันในการประยุกต์ใช้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในชั้นเรียน มีดังนี้

1. เป็นการศึกษาที่ไม่แยกขาดจากกันระบบคุณค่าและความเชื่อของบุคคลและสังคม
2. มีการเผยแพร่ความรู้สึกของผู้เรียน
3. เป็นความสัมพันธ์ด้วยใจระหว่างผู้สอนและผู้เรียน

หลักจิตตปัญญาศึกษา 7 หรือ “7C's” มีดังนี้

1. หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) คือการเข้าสู่สภาวะจิตใจที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ และนำจิตใจไปใช้ทำงานอย่างใคร่ครวญทั้งในด้านพุทธิปัญญา (Cognitive) ด้านระหว่างบุคคล (Interpersonal) และด้านภายในบุคคล (Intrapersonal)
2. หลักความรักความเมตตา (Compassion) คือ การที่กระบวนการ (Facilitator) ส่งพลังออกเพื่อโอบอุ้มดูแลกลุ่ม และการจัดกระบวนการด้วยสิ่งแวดล้อมและบริบทที่เกื้อกูลต่อการเรียนรู้
3. หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connection) คือ การช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรมเชื่อมโยงประสบการณ์ในกระบวนการเข้ากับชีวิตได้ นำไปสู่การทำให้กระบวนการเข้ามาสู่ภายใน

(Internalization) นูรณการสู่วิถีชีวิต และการเอื้อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างผู้เข้ารับการอบรมด้วยกัน เชื่อมโยงกับชุมชน และจักรวาล

4. หลักการเผชิญหน้า (Confronting) คือ การเปิดให้ผู้เข้ารับการอบรมออกจากพื้นที่ปลอดภัยของตนเอง แล้วเข้าเผชิญกับพื้นที่เสี่ยงเพื่อเปิดพื้นที่การเรียนรู้ใหม่ ให้เข้าใจถึง ข้อจำกัดและศักยภาพของตนเองต่อการเรียนรู้และพัฒนา

5. หลักความต่อเนื่อง (Continuity) คือ การสร้างความไหลลื่นของ กระบวนการอันช่วยให้เกิดพลังพลวัตต่อการเรียนรู้ เพื่อช่วยเอื้อให้ศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการ อบรมได้รับการปลดปล่อย และสามารถทำงานเพื่อบ่มเพาะพัฒนา

6. หลักพันธะสัญญา (Commitment) คือ การเอื้อให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถ นำเอากระบวนการกลับไปใช้ในชีวิตอย่างต่อเนื่องภายหลังจากการอบรม เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อ การเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

7. หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community) คือ ความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมกัน ของผู้เข้ารับการอบรมรวมทั้งกระบวนการ ที่เกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงภายในของ แต่ละคน รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในกลุ่ม

ข้อแนะนำสำหรับการนำองค์ความรู้จิตตปัญญาศึกษาไปใช้นั้นมีอยู่ว่า การ ประยุกต์ใช้ควรมีความเข้าใจในปรัชญาและหลักการพื้นฐาน นั่นคือ “ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์” และ”กระบวนการทัศน์แบบองค์รวม” และ”หลักจิตตปัญญาศึกษา 7 หรือ 7C's” อย่างลึกซึ้ง ควรคำนึงถึง ความสมดุลระหว่างฐานกาย ฐานใจ ฐานหัว และสมดุลระหว่างการเรียนรู้ความจริง ความดี ความงาม และเน้นการพัฒนาศักยภาพมนุษย์อย่างเป็นองค์รวมสามารถพัฒนารูปแบบกระบวนการและกิจกรรม ขึ้นเอง โดยประยุกต์ให้เหมาะกับจุดมุ่งหมายเฉพาะ และบริบททางสังคมวัฒนธรรม อีกทั้งสามารถ กำหนดเป้าหมายและลักษณะเฉพาะของกลุ่มที่ตนจะจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างชัดเจน

2. แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning)

แนวคิดนี้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงเป็นสภาวะที่เกิดกับมนุษย์และโลกภายนอก ของมนุษย์ว่าเป็นสภาวะธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงนี้เกิดอยู่ตลอดเวลาในมิติของเวลาและการกิน เนื้อที่ (space and time) ตั้งแต่เกิดจนตาย มนุษย์มีการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในสองแง่มุม คือ การเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง และการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก การเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของสภาวะทางกายตามอายุ ข้อนี้จะเชื่อมโยงกับความสามารถในการรับรู้ ตลอดจนการปรับปรนการรับรู้กับสภาวะภายนอกหรือสิ่งแวดล้อม อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของ โลกภายในในแง่ของความรู้ ความคิด จิตใจของมนุษย์แต่ละคน ส่วนในแง่ของการเปลี่ยนแปลงของ โลกภายนอก ที่อาจเรียกได้ว่าเป็นประสบการณ์ชีวิตที่มนุษย์แต่ละคนมีโอกาสได้เผชิญซึ่งเป็นเรื่อง

เฉพาะตน ตั้งแต่แรกเกิดที่ได้สัมผัสกับโลกที่บ้าน ได้สัมผัสกับสังคมนอกบ้าน เด็กบางคนมีโอกาสได้ประสบพบเห็นโลกรอบตัวมากมายพร้อมไปกับพ่อแม่ บางคนมีโลกแคบๆ เฉพาะในบ้านตามการเลี้ยงดูของพ่อแม่ จนกระทั่งเริ่มเข้ารับการศึกษาในระบบโรงเรียน โรงเรียนนับเป็นสถาบันแรกที่สามารถจัดการให้มนุษย์ได้รับประสบการณ์จากโลกภายนอกได้อย่างกว้างขวางทั้งในแง่ของการได้สัมผัสกับผู้คน ครู เพื่อน สังคมในห้องเรียน นอกห้องเรียน และสังคมในโรงเรียน โรงเรียนยังสามารถจัดการเรียนการสอนให้มนุษย์ได้รับประสบการณ์จากโลกภายนอกผ่านหนังสือและสื่อประเภทต่างๆ มากมาย ให้นักเรียนเสียแล้ว นอกจากเรื่องของการพัฒนาความรู้แล้ว กระบวนการศึกษาเชิงสังคมและมนุษย์อย่างไรก็ตามนักการศึกษาพยายามคิดใคร่ครวญกับการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพสูงสุด โดยเฉพาะในโลกปัจจุบันที่มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ รวมทั้งการเข้าถึงความรู้เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว การศึกษาที่เคยดำเนินการอย่างช้าๆ ด้วยกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ผ่านการกลั่นกรองจากครู แล้วค่อยๆ ถ่ายทอดมายังนักเรียน คุณจะไม่ทันการกับการระเบิดขององค์ความรู้ที่มีมากมายมหาศาล จนเวลา 24 ชั่วโมงของครูดูเหมือนจะไม่ทันการ และไม่พอกับการเข้าถึงความรู้ทั้งหมดแล้วมากลั่นกรองเพื่อถ่ายทอดอันได้แก่ การพัฒนาวิธีชีวิตความเป็นอยู่ ค่านิยม การรับรู้เรื่องความดี ความงาม ความเหมาะสม ที่อาจกล่าวรวมด้วยคำว่า การพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมยังเป็นปัญหาที่สำคัญยิ่ง

โลกภายนอกในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางมากจากการพัฒนาของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร แม้การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งภายในตัวมนุษย์เองและการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกของมนุษย์เหล่านี้เกิดขึ้นอยู่เป็นธรรมดาและเป็นธรรมชาติอยู่แล้วแต่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ได้รับรู้และเกิดประสบการณ์ที่มีผลกระทบต่อการเรียนรู้อย่างมากมหาศาล นักการศึกษาอย่างมรูดีว่าการเชื่อมโยงประสบการณ์ด้วยกระบวนการเรียนรู้อย่างมีระบบ สามารถทำให้ผู้เรียนที่ใฝ่รู้ใฝ่คิดสามารถสร้างความรู้ใหม่ๆ ได้ไม่รู้จักจบความรู้ที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ย่อมนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองทั้งในด้านความรู้ ความคิด รวมทั้งการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมาก

นักการศึกษาที่ตระหนักรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของสถานะของผู้เรียนและสถานะของโลกภายนอกจึงพยายามที่จะจัดการศึกษาที่ก่อให้เกิด การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ซึ่งมีแนวคิดในการจัดการศึกษาที่เป็นองค์รวม เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทั้งในมิติของเวลา และการกินเนื้อที่อันประกอบกันเข้าเป็นประสบการณ์ของผู้เรียน การเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดตระหนักรู้ถึงกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง (Metalearning) การเรียนรู้ที่เน้นแนวทางการไตร่ตรองย้อนรอย (Reflective Learning) คือใช้การสื่อสารภายในตนเอง (Intra Communication) เปรียบเทียบประสบการณ์ของตนกับประสบการณ์ใหม่หรือความรู้ใหม่ที่หาได้ การเรียนการสอนแบบนี้เป็นแนวทาง

ที่นักการศึกษาในโลกปัจจุบันจำเป็นจะต้องทำให้ผู้เรียนเรียนเป็น คือ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ กระบวนการเรียนที่เหมาะสมกับตนเอง เกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียน อันจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง แม้จะพ้นจากระบบโรงเรียนไปแล้ว ก็ยังมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถนำประสบการณ์จากการย้อนรอยตนเอง หรือย้อนรอยคิดของผู้อื่นมาไตร่ตรองใคร่ครวญสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ๆ

เหตุใดการเรียนรู้ในแนวนี้จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับระบบการศึกษาปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า การสร้างปัญญาให้กับประชาชนในสังคมสารสนเทศเป็นหัวใจของการศึกษาในปัจจุบัน การเรียนการสอนที่อาศัยการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนไปยังผู้เรียนนั้น ไม่เพียงพอและทันการกับการเปลี่ยนแปลงของมวลความรู้ที่มีขนาดมหึมา ทั้งยังมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วมากอีกด้วย การเรียนรู้จึงต้องมีกระบวนการที่ผู้สอนต้องฝึกหัดให้ผู้เรียนได้ทำด้วยตัวเอง ภายใต้การกำกับดูแลของผู้สอน เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยกระบวนการวิจัยเป็นฐาน

หากผู้เรียนสามารถสานสร้างความรู้ขึ้นได้จากสารสนเทศ หรือ ข้อเท็จจริง ที่แขวนอยู่ในระบบเทคโนโลยีสารสนเทศให้ผู้คนสามารถสืบค้นข้อเท็จจริงเหล่านี้ได้อย่างสะดวกสบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสังคมนั้นๆ มีโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อให้สามารถเข้าถึงเครือข่ายสารสนเทศเหล่านี้ สภาพของสังคมสารสนเทศที่ประกอบด้วยผู้คนในสังคมที่มีปัญหา มีความสามารถในการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อเท็จจริงเหล่านี้ หรือที่เรียกว่าสามารถจัดการสานสร้างความรู้ที่ต้องการออกมาได้จากข้อเท็จจริงที่มีมวลมหาศาลในโลกนี้ด้วยกระบวนการวิจัยที่เป็นระบบ สังคมสารสนเทศนั้นก็จะกลายเป็นสังคมฐานความรู้ที่สมบูรณ์แบบ

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงมุ่งที่จะให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในแง่ของการเปลี่ยนแปลงของโลกของการเรียนรู้ อันประกอบด้วยองค์ประกอบหลักๆ คือ ผู้เรียน ครูอาจารย์ สถานการศึกษาทั้งในแง่ของหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ที่จะช่วยทำให้สังคมไทยพัฒนาเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สร้างคนไทยให้เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต มีความสามารถในการพัฒนาตนเองด้วยการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองตั้งแต่ยังเรียนอยู่ในมหาวิทยาลัย และเป็นผู้ที่แสวงหาความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลาจนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากการศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัยเมื่อพ้นจากสถานศึกษาไปแล้ว (สุดาพร ลักษณะียนาวิน. 2553: 1-6)

การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เป็นกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงกรอบอ้างอิง ซึ่งได้แก่ มุมมองในการให้ความหมาย แบบแผนทางความคิดและชุดความคิด ความเชื่อ เพื่อให้ความคิดนั้นครอบคลุมมากขึ้น เปิดกว้างขึ้น ทำให้เกิดความเชื่อและทัศนคติที่เป็นจริง และขึ้นำการกระทำที่เหมาะสมขึ้น (ธนา นิลชัยโกวิทย์. 2551: 3) เอ็ดวาร์ด เทเลอร์ (Taylor. 1998: 8-12 อ้างถึงใน ธนา นิลชัยโกวิทย์. 2552) สรุปองค์ประกอบของการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิงตามทัศนะ

ของเมซีโรว่า ประกอบด้วยสาระสำคัญสามประการคือ ประสบการณ์ (experience) การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ (critical reflection) และแลกเปลี่ยนทางความคิด (rational discourse)

2.1 องค์ประกอบของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

1. ประสบการณ์ (experience) ประสบการณ์เป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งที่นำมากระตุ้นให้เกิดการใคร่ครวญ และปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิงได้

2. การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ (critical rational) มีความสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับการปฏิบัติ หรือการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา และการเรียนรู้เพื่อสื่อสารเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิง การใคร่ครวญแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ตั้งแต่การใคร่ครวญเนื้อหา การใคร่ครวญกระบวนการ และการใคร่ครวญกระบวนการทัศน์ โดยการใคร่ครวญเนื้อหา และการใคร่ครวญกระบวนการเป็นการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา แต่การใคร่ครวญที่มีความสำคัญมากต่อการเปลี่ยนแปลงมุมมองคือ การใคร่ครวญกระบวนการทัศน์ ฐานคิดหรือข้อสรุปที่อยู่เบื้องหลัง

3. การแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผล (rational discourse) เกิดขึ้นจากบุคคลสามารถใคร่ครวญเกี่ยวกับตนเองอย่างมีวิจารณญาณ และสามารถทำการตัดสินใจอย่างใคร่ครวญได้ กระบวนการแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผลนำไปสู่การพัฒนาการยอมรับความแตกต่าง พร้อมทั้งจะแลกเปลี่ยน สามารถแลกเปลี่ยนและตัดสินใจเพื่อหาข้อสรุปที่มีคุณธรรมได้ การแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผลนี้มีเงื่อนไขสำคัญเบื้องต้นอยู่หลายประการ เช่น การมีข้อมูลที่สมบูรณ์ถูกต้อง การเป็นอิสระ มีโอกาสอย่างเท่าเทียมในการตั้งคำถาม ได้แย้ง คัดค้าน การมีความสามารถในการประเมิณและชี้แจงน้ำหนักของหลักฐานต่างๆ การเปิดรับทัศนะที่แตกต่าง และการยอมรับข้อตกลงร่วมที่เกิดจากตรวจสอบ และใช้เหตุผลร่วมกันว่าเป็นข้อสรุปที่ถูกต้องได้

2.2 สภาพแวดล้อมของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

แนวทางในการจัดให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง นอกจากต้องออกแบบการเรียนรู้ให้เกิดองค์ประกอบทั้ง 3 ประการข้างต้นแล้ว ยังให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ เนื่องจากมีความสำคัญต่อการเกิดการเรียนรู้และต่อความถาวรของพฤติกรรม การสร้างให้เกิดสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมี 4 ลักษณะที่จะเกิดขึ้นเป็นวงจรต่อเนื่องกันที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ดังนี้ (Fisher-Yoshida, Geller; & Schapiro, 2009 อ้างถึงใน ธนา นิลชัยโกวิทย์. 2551)

1. สภาพแวดล้อมที่ทำให้รู้สึกมั่นใจ
2. สภาพแวดล้อมที่มีการเห็นไม่ตรงกัน
3. สภาพแวดล้อมที่มีการสร้างสรรค์

4. สภาพแวดล้อมที่ต่อเนื่องจะนำไปสู่การบูรณาการขึ้นใหม่ และความสมดุลของการจัดการเรียนรู้นับฐานวิถีชีวิตจริง จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้การเรียนรู้ในสภาพที่ต่อเนื่อง

การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมีการพัฒนาแนวคิดเพิ่มเติมไปสู่การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในระดับที่ใหญ่ขึ้นคือ การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในสังคม เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานภายในตนเอง และการเปลี่ยนแปลงมุมมองเกี่ยวกับผู้อื่นและธรรมชาติที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีคิดใหม่

3. หลักการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม (Participatory Learning)

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข (2544: 8-21 อ้างถึงใน สุภณิดา ปุสุรินทร์ คำ. 2551: ออนไลน์) ได้สรุปหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมไว้ว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีพัฒนาการจากการที่นักปรัชญาการศึกษา Dewey ได้เริ่มใช้วิธีการเรียนรู้จากการกระทำ (learning by doing) ซึ่งเป็นพื้นฐานการพัฒนาระบบการเรียนรู้ที่ดึงความสามารถของผู้เรียนออกมาในรูปของการเรียนรู้ ที่เรียกว่า active learning ผู้เรียนจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดแก้ปัญหามากขึ้น และยัดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการแก้ปัญหา (problem solving) การเรียนรู้โดยร่วมมือกัน (cooperative learning) เช่น รูปแบบการสอนที่เรียกว่า Problem Base Learning (PBL) ในทศวรรษที่ 80 ได้มีการพัฒนาระบบการเรียนรู้ (learning process) รูปแบบใหม่ที่เรียกว่า การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (experiential learning) ซึ่ง Kolb ได้เสนอว่าประสบการณ์เป็นแหล่งการเรียนรู้และพัฒนา Kolb's model เป็นวงจรของการเรียนรู้ที่จะได้รับความรู้ ทักษะ และทักษะอยู่ในกระบวนการ 4 องค์ประกอบของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ได้แก่ ประสบการณ์เชิงรูปธรรม (concrete experience) การสังเกตอย่างไตร่ตรอง (reflective observation) มโนทัศน์เชิงนามธรรม (abstract conceptualization) และการทดลองปฏิบัติ (active experimentation) การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (experiential learning) ของ Kolb นี้ได้มีนักการศึกษา และนักฝึกอบรมได้นำไปใช้อย่างแพร่หลาย เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม (active learning) และยัดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีชื่อเรียกในหลายชื่อ เช่น experiential learning prior learning และ Participatory Learning การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคคลทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทักษะได้เป็นอย่างดี ผ่านการสังเคราะห์จากผลวิเคราะห์ของการศึกษาวิจัยรูปแบบการเรียนรู้หลายรูปแบบ (meta analysis) จนได้โครงสร้างพื้นฐานของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย วงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ผสมผสานกับกระบวนการกลุ่ม (Group Process) เพราะในแต่ละองค์ประกอบของวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์นั้น ผู้เรียนแต่ละคนซึ่งมีประสบการณ์ติดตัวมาจะสามารถให้ประสบการณ์ของตนเองให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือ

แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนทดลองใช้ความรู้ที่เรียนมาไปสู่การปฏิบัติได้ดียิ่งขึ้นนั้นต้องผ่านกระบวนการกลุ่ม ดังนั้นการให้ผู้เรียนได้ทำงานเป็นกลุ่มจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน และช่วยกันทำงานให้บรรลุผลสำเร็จได้ด้วยดี

หลักการสำคัญของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม จึงประกอบด้วยการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม ดังนี้

1. การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (experiential learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้สอนมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้จากประสบการณ์เดิม มีลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ

- 1.1 เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยประสบการณ์ของผู้เรียน
- 1.2 ทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ๆ ที่ท้าทายอย่างต่อเนื่อง และเป็นการเรียนรู้เชิงรุก (active learning) คือผู้เรียนทำกิจกรรมตลอดเวลา ไม่ได้นั่งฟังการบรรยายอย่างเดียว
- 1.3 มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง และระหว่างผู้สอน
- 1.4 ปฏิสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดการขยายตัวของเครือข่ายความรู้ที่ทุกคนมีอยู่ออกไปอย่างกว้างขวาง
- 1.5 อาศัยการสื่อสารทุกรูปแบบ เช่น การพูด หรือการเขียน การวาดรูป การแสดง บทบาทสมมุติ ซึ่งเอื้ออำนวยให้เกิดการแลกเปลี่ยน การวิเคราะห์ และสังเคราะห์การเรียนรู้

Kolb (1984 อ้างถึงใน กรมสุขภาพจิต. 2544: 14-16: สุภณิดา ปุสุรินทร์คำ. 2551: ออนไลน์) ได้กล่าวถึงวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1) ประสบการณ์ (experience) ในการฝึกอบรมเนื้อหาที่ใช้ในการให้ความรู้ หรือนำไปสู่การสอนทักษะต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่อง que ผู้เรียนมีประสบการณ์มาก่อนแล้ว เช่น ฝึกอบรมเกี่ยวกับการประเมินโครงการให้นักวิชาการ จะเห็นได้ว่าผู้เรียน คือ นักวิชาการมีประสบการณ์เกี่ยวกับการประเมินในกิจกรรมอื่นๆ มาก่อน ซึ่งนำมาใช้ในการอบรมครั้งนี้ได้ องค์ประกอบที่เป็นประสบการณ์ ผู้สอนจะพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ดึงประสบการณ์ของตัวเองออกมาใช้ในการเรียนรู้ และสามารถแบ่งปันประสบการณ์ของตนเองที่มีให้แก่เพื่อนๆ ที่อาจมีประสบการณ์ที่เหมือนหรือต่างไปจากตนเองได้ ขึ้นอยู่กับการใช้กระบวนการกลุ่มของผู้สอน การที่ผู้สอนพยายามให้ผู้เรียนได้ดึงประสบการณ์มาใช้ในการอบรมจะทำให้เกิดประโยชน์ทั้งผู้สอนและผู้เรียน ในส่วนของผู้เรียนนั้น การที่ผู้เรียนได้ดึงประสบการณ์ของตัวเองออกมานำเสนอร่วมกับเพื่อนๆ จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าคุณได้มีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง มีความสำคัญที่มีคนฟังเรื่องราวของตนเอง และได้มีโอกาสรับรู้เรื่องของคนอื่น ซึ่งจะทำให้มีความรู้เพิ่มขึ้น ทำให้สัมพันธภาพในกลุ่มผู้เรียนเป็นไปด้วยดี ส่วนผู้สอนไม่ต้องเสียเวลาในการอธิบาย หรือยกตัวอย่างให้ผู้เรียนฟัง เพียงแต่ใช้เวลาเล็กน้อยกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เล่าประสบการณ์ของตนเอง ผู้สอนอาจใช้ใบชี้แจงกำหนดกิจกรรมของผู้เรียนในการนำเสนอประสบการณ์

ในกรณีที่ผู้เรียนไม่มีประสบการณ์ในเรื่องที่จะสอนหรือมีน้อย ผู้สอนอาจจะยกกรณีตัวอย่าง หรือสถานการณ์ก็ได้

2) การสะท้อนและอภิปราย (reflection and discussion) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ผู้เรียนจะได้แสดงความคิดเห็น และความรู้สึกของตนเองแลกเปลี่ยนกับสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งผู้สอนจะเป็นผู้กำหนดประเด็นการวิเคราะห์ วิเคราะห์ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ถึงความคิด ความรู้สึกของคนอื่นที่ต่างไปจากตนเองจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างขวางขึ้น และผลของการสะท้อนความคิดเห็น หรือการอภิปรายจะทำให้ได้ข้อสรุปที่หลากหลาย หรือมีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ขณะที่กลุ่มผู้เรียนจะได้เรียนรู้ถึงการทำงานเป็นทีม บทบาทของสมาชิกที่ดีที่จะทำให้งานสำเร็จ การควบคุมตนเอง และการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น องค์ประกอบนี้จะช่วยทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาทั้งด้านความรู้ และเจตคติ ในเรื่องที่อภิปราย การที่ผู้เรียนจะอภิปราย หรือแสดงความคิดเห็นได้มากน้อยแค่ไหน เป็นไปตามเนื้อหาที่จะสอนหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับงานที่ผู้สอนจัดเตรียม ซึ่งประกอบไปด้วยประเด็นอภิปราย หรือตารางการวิเคราะห์เพื่อให้ผู้เรียนทำได้สำเร็จ

3) ความคิดรวบยอด (concept) เป็นองค์ประกอบที่ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชา หรือเป็นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย (knowledge) เกิดได้หลายทาง เช่น จากการบรรยายของผู้สอน การมอบหมายงานให้อ่านจากเอกสาร ตำรา หรือได้จากการสะท้อนความคิดเห็น และอภิปรายในองค์ประกอบที่ 2 โดยผู้สอนอาจจะสรุปความคิดรวบยอดให้จากการอภิปราย และการนำเสนอของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ผู้เรียนจะเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด ซึ่งความคิดรวบยอดนี้จะส่งผลไปถึงการเปลี่ยนแปลงเจตคติ หรือความเข้าใจในเนื้อหาขั้นตอนของการฝึกทักษะต่างๆ ที่ช่วยทำให้ผู้เรียนปฏิบัติได้ง่ายขึ้น

4) การทดลอง/การประยุกต์แนวคิด (experimentation/application) เป็นองค์ประกอบที่ผู้เรียนได้ทดลองใช้ความคิดรวบยอดหรือผลิตชิ้นความคิดรวบยอดในรูปแบบต่างๆ เช่น การสนทนา สร้างคำขวัญ ทำแผนภูมิ เล่นบทบาทสมมติ ฯลฯ หรือเป็นการแสดงถึงผลของความสำเร็จของการเรียนรู้ในองค์ประกอบที่ 1) ถึง 3) ผู้สอนสามารถใช้กิจกรรมในองค์ประกอบนี้ ในการประเมินผลการเรียนการสอนได้ เช่น วัตถุประสงค์ในการอบรม ตั้งไว้ว่าให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถวางแผนประเมินโครงการได้ กิจกรรมในการเรียนรู้ขององค์ประกอบนี้ ผู้สอนต้องเตรียมใบงานให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ทดลองทำแผนการประเมินโครงการ ซึ่งผู้สอนเข้ารับการอบรมจะต้องนำความรู้เกี่ยวกับการประเมินโครงการจากการเรียนรู้ในองค์ประกอบความคิดรวบยอดมาใช้ การเรียนการสอน หรือการอบรมส่วนใหญ่มักจะขาดองค์ประกอบทดลอง/ประยุกต์แนวคิด ซึ่งถ้าพิจารณาให้ดีจะเห็นได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ผู้สอนจะได้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้จักการประยุกต์ใช้ความรู้ ไม่ใช่เรียนแค่

รู้ แต่ควรนำไปใช้ได้จริงในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรือการออกแบบมีส่วนร่วม จำเป็นต้องจัดกิจกรรมให้ครบทั้ง 4 องค์ประกอบ เนื่องจากแต่ละองค์ประกอบมีความสัมพันธ์เป็นไปอย่างมีพลวัต (dynamic) เกี่ยวข้องมีผลถึงกัน ผู้สอนจะเริ่มจากจุดใดก่อนก็ได้ ส่วนใหญ่จะเริ่มจากประสบการณ์ (experience) หรือความคิดรวบยอด (concept) ซึ่งทั้ง 2 องค์ประกอบจะช่วยให้ผู้เรียนได้ถึงข้อมูลเก่าหรือข้อมูลใหม่บางส่วนเพื่อนำไปสู่การอธิบาย และการประยุกต์ใช้ ระยะเวลาแต่ละองค์ประกอบไม่จำเป็นต้องเท่ากัน ผู้สอนจัดได้ตามความเหมาะสมของกิจกรรมในแต่ละองค์ประกอบ เช่น ถ้าเนื้อหาสำคัญมากก็อาจใช้เวลามาก หรือถ้าผู้สอนมีประเด็นในการอธิบายที่สำคัญและมากก็อาจใช้เวลาในการอธิบายมากกว่าส่วนขององค์ประกอบความคิดรวบยอด

2. การเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม (Group Process)

การเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม เป็นการเรียนรู้พื้นฐานที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเมื่อประกอบไปกับการเรียนรู้เชิงประสบการณ์จะช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม และทำให้บรรลุงานสูงสุด การมีส่วนร่วมสูงสุด (maximum participation) ของผู้เรียนขึ้นอยู่กับกรอบการออกแบบกลุ่ม ซึ่งมีตั้งแต่กลุ่มเล็กสุดคือ 2 คน จนกระทั่งกลุ่มใหญ่ กลุ่มแต่ละประเภทมีข้อดีและข้อจำกัดต่างกัน ผู้เรียนทุกคนควรมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมของแต่ละองค์ประกอบ ฉะนั้นผู้สอนจึงต้องพิจารณาตามจำนวนผู้เรียน การบรรลุงานสูงสุด (maximum performance) ถึงแม้ผู้สอนจะออกแบบกลุ่มให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมแล้วก็ตาม แต่สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้กลุ่มผู้เรียนบรรลุงานสูงสุด คือ การออกแบบงาน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้สอนจะต้องจัดทำเป็นใบงานที่กำหนดให้กลุ่ม หรือผู้เรียนทำกิจกรรมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ในแผนการสอน สิ่งเหล่านี้เป็นหัวใจสำคัญของการบรรลุงานสูงสุด ผู้เรียนสามารถกำหนดได้จากการออกแบบงาน ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญของการกำหนดงาน 3 ประการดังนี้

1. การกำหนดกิจกรรมที่ชัดเจนว่าจะให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มกันอย่างไร เพื่อทำอะไร ใช้เวลานานน้อยแค่ไหน เมื่อบรรลุงานแล้วจะให้ทำอะไรต่อ เช่น การเสนอผลงานหน้าชั้น

2. การกำหนดบทบาทของกลุ่มหรือสมาชิกให้ชัดเจน โดยทั่วไปกำหนดบทบาทในกลุ่มย่อยควรให้แต่ละกลุ่มมีบทบาทที่แตกต่างกัน เมื่อนำมารวมในกลุ่มใหญ่จะเกิดการขยายการเรียนรู้ทำให้ใช้เวลาน้อยในการเรียนรู้และไม่น่าเบื่อ การกำหนดบทบาทในแต่ละกลุ่มให้ทำกิจกรรมยังรวมถึงการกำหนดบทบาทสมาชิกในกลุ่มด้วย เช่น เล่นบทบาทสมมติ เป็นผู้สังเกตการณ์ หรือเป็นตัวแทนกลุ่มในการนำเสนอผลงานของกลุ่ม

3. การกำหนดโครงสร้างของงานที่ชัดเจน บอกรายละเอียดของกิจกรรมและบทบาทโดยผู้สอนทำกำหนดงานที่แจ้งให้ผู้เรียนเป็นใบงานหรือใบชี้แจง มีวัตถุประสงค์เพื่อให้กลุ่มทำงานสำเร็จ โดยมีกรอบการทำงานที่ชัดเจน หรือสร้างเป็นตารางการวิเคราะห์ให้กลุ่ม

3.1 ใบงาน เป็นข้อความการกำหนดงานที่มีรายละเอียด เพื่อให้ผู้เรียนซึ่งส่วนใหญ่จะทำงานในกลุ่มเล็ก หรือกลุ่มย่อยระดมสมองทำงานกลุ่มได้สำเร็จ ผลงานที่ได้จากการทำงานตามที่กำหนดในใบงานจะเป็นข้อสรุปที่มีความลึกซึ้งซึ่งเป็นไปตามประเด็นที่ผู้สอนต้องการ ใบงานใช้มากในกิจกรรมขององค์ประกอบสะท้อน/อภิปราย และทดลอง/ประยุกต์แนวคิด และมีผลอย่างมากต่อการที่ผู้เรียนจะทำงานได้สำเร็จในเวลาที่กำหนด และตรงตามวัตถุประสงค์

3.2 ใบชี้แจง เป็นคำชี้แจงในการทำกิจกรรมกลุ่ม มีรายละเอียดไม่มากนัก จึงไม่จำเป็นต้องจัดทำเป็นใบงาน ผู้สอนอาจจะเขียนกระดานหรือแผ่นใสให้ผู้เรียนอ่านพร้อมกัน ใช้มากในกิจกรรมขององค์ประกอบประสบการณ์ หรือการประยุกต์แนวคิด ซึ่งใบชี้แจงที่ดีควรมีลักษณะที่มีข้อความสั้น กระชับ ได้ใจความ และกำหนดกิจกรรมตรงกับองค์ประกอบ เช่น ให้ผู้เรียนได้นำเสนอประสบการณ์หรือได้ประยุกต์ความคิดรวบยอด

สรุปได้ว่า หลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคคลทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ผ่านการสังเคราะห์แบบ meta analysis ซึ่งได้โครงสร้างพื้นฐานของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่ประกอบด้วยวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ผสมผสานกับกระบวนการกลุ่ม เพราะผู้เรียนทุกคนมีประสบการณ์จึงสามารถทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และช่วยกันทำในสิ่งที่ยากหรือไม่เคยทำมาก่อนด้วยความมั่นใจ โดยเฉพาะการฝึกอบรมที่อาจมีข้อจำกัดในด้านเวลา

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดของนักการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการฝึกอบรม สามารถสรุปได้ว่า หมายถึง ลักษณะกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น โดยมีแนวคิดพื้นฐานมาจากแนวคิดการจัดการความรู้ แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง หลักการเรียนรู้แนวพุทธศาสตร์ หลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม แนวคิดการเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามทฤษฎีพหุปัญญา ของการ์ดเนอร์ จนได้ลักษณะสำคัญของรูปแบบการฝึกอบรมแบบ SECAR ที่เป็นการจัดการเรียนรู้ ผ่านฐานกาย ฐานใจ และฐานสมอง ที่ช่วยให้นักศึกษา/ นักศึกษาสาขาการศึกษาปฐมวัย เกิดการเรียนรู้ในการเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย และผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ในการร่วมทำงานและพัฒนาการศึกษาปฐมวัยต่อไปได้อย่างมีความสุขและสำเร็จตามเป้าหมายในอนาคต

หลักการและแนวคิดของรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

ครูเป็นบุคคลที่สำคัญยิ่งต่อเด็กปฐมวัย เป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างมาก ในการที่ครูจะปฏิบัติต่อเด็กได้ผลสำเร็จเพียงไรนั้น จะต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก รู้ความต้องการของเด็ก ให้ความอบอุ่นแก่เด็ก จัดกิจกรรมให้เหมาะสมและประเมินความพร้อมในการเรียนรู้ ครูยังเปรียบเสมือนตัวแทนพ่อแม่ของเด็กขณะที่อยู่ในโรงเรียน เป็นต้นแบบที่ดีให้แก่เด็กในการถ่ายทอดแบบพฤติกรรมต่างๆ เด็กที่ขาดความอบอุ่นในครอบครัว หากได้รับความเข้าใจ เห็นใจ ทักทายปราศรัยจากครูบ้างก็จะช่วยทดแทนสิ่งที่ขาดได้ ครูจึงต้องทำหน้าที่เชื่อมโยงชีวิตเด็กกระหว่างบ้านกับโรงเรียน (เยาวยา เดชะคุปต์. 2545: 108)บุคคลที่จะมาเป็นครูนั้นจะต้องมีแรงจูงใจหรือศรัทธาที่จะสอนเด็กๆ เพราะความปรารถนาที่จะทำงานร่วมกับเด็กๆ เป็นความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นมากกว่าสิ่งอื่นๆ สำหรับบุคคลที่จะมาเป็นครูในอนาคตจะต้องมีความรู้ลึกปรารถนาที่จะสอน มีความรักในตัวเด็ก มีความอดทนต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล ยอมรับในวัฒนธรรมเชื้อชาติ และความแตกต่างในความเชื่อของเด็ก การยอมรับในตัวเด็กนั้นมิใช่หมายความว่าครูจะต้องรักเด็กทุกคนเสมอเหมือนกันหมด เพราะตามธรรมชาติของมนุษย์แล้วจะให้ใครคนใดคนหนึ่งรักทุกๆ คนเหมือนกันหมดย่อมทำได้ยาก อย่างไรก็ตาม การยอมรับนับถือในตัวเด็กย่อมทำให้ครูมีอัธยาศัยอันงดงาม มีความยุติธรรม และมีความเชื่อว่าเด็กทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการเรียนรู้ การทำงานกับเด็กๆ นั้นครูต้องใช้ความอดทนอย่างยิ่ง ต้องใช้ความอดทนมากกว่าผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ

มหาวิทยาลัยซึ่งทำหน้าที่ผลิตครูการศึกษาปฐมวัย คัดเลือกผู้ที่มีความตั้งใจที่จะประกอบวิชาชีพครู รวมถึงพัฒนาระบบการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวจนเป็นครูที่มีคุณภาพดี โดยเป็นผู้ที่มีศรัทธาในวิชาชีพครู รักการเป็นครูอย่างแท้จริง เป็นคนดีและเป็นครูดีเมื่อก้าวไปสู่โลกของการงานอาชีพ มีโลกทัศน์กว้างไกลและมีจิตใจที่ต้องการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ มีเหตุผล สามารถคิดวิเคราะห์ และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบได้ มีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างสม่ำเสมอ มีความตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคม สามารถปรับตัวและดำรงตนให้อยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างมีความสุข เป็นคนที่มีเมตตาจิตต้องการให้ผู้อื่นได้ดี โดยเฉพาะคุณลักษณะที่จำเป็นอย่างยิ่งไม่ด้อยกว่าด้านอื่นๆ นั่นคือ ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นมากในการทำงานร่วมกันในวิชาชีพครู ทั้งนี้ครูปฐมวัยยังต้องเป็นผู้ที่ละเอียดอ่อนในการทำงานและอยู่ร่วมกับเด็กปฐมวัย และผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กในการร่วมกันพัฒนาให้เด็กเจริญเติบโตเต็มตามศักยภาพสูงสุด

ผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ดังนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์ของรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ดังนี้

รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และเพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย โดยการเปรียบเทียบทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลอง

2. กำหนดความหมายและลำดับขั้นตอนของรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย หมายถึง ลักษณะกระบวนการจัดการเรียนรู้ ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น โดยมีแนวคิดพื้นฐานมาจากแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง หลักการเรียนรู้แนวพุทธศาสตร์ ทฤษฎีพหุปัญญาและมนุษยนิยม จนได้ลักษณะสำคัญของรูปแบบการฝึกอบรม แบบ SECAR ที่เป็นการจัดการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ ฐานกาย ฐานสมอง และฐานใจ ที่ช่วยให้ นิสิต/ นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ในการพัฒนาทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดังนี้

1. ด้านผลการจัดการเรียนรู้ หมายถึง เป้าหมายที่ต้องการให้เกิดกับนิสิต/ นักศึกษา สาขาการศึกษาปฐมวัย ที่ได้ผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบที่ผู้วิจัยใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย หมายถึง คุณสมบัติที่มีในตัวของนิสิตและแสดงออกมาเป็นลักษณะพฤติกรรมที่บ่งชี้ให้เห็นเกี่ยวกับการเข้าใจ และปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น สังเกตและแยกแยะ อารมณ์ ภาวะจิตใจ และความตั้งใจของผู้อื่นได้ มีทักษะในการสื่อสารด้วยวาจา ท่าทาง มีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะการจัดการความขัดแย้ง ทักษะในการหว่านล้อมให้เห็นพ้องต้องกัน และความสามารถในการสร้างความเชื่อใจ เคารพ เป็นผู้นำ และจูงใจผู้อื่นไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายอันยังประโยชน์ร่วมกัน การมีความเห็นอกเห็นใจในความรู้สึก ความหวาดกลัว ความกระวนกระวาย และความเชื่อของผู้อื่น ตลอดจนความเต็มใจในการรับฟังผู้อื่นโดยไม่มีการตัดสิน และความต้องการที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแสดงออกได้ถึงจุดสูงสุด ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สาขาการศึกษาปฐมวัย มีองค์ประกอบด้วยกัน 3 ด้าน คือ

1. ด้านการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นความสามารถในการเข้าใจและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นอย่างดี สังเกตและแยกแยะ อารมณ์ ภาวะจิตใจ ความตั้งใจของผู้อื่น มีทักษะในการสื่อสารด้วยวาจา ท่าทาง

2. ด้านการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี มีทักษะการจัดการความขัดแย้ง ทักษะในการหว่านล้อมให้เห็นพ้องต้องกัน และความสามารถในการสร้างความเชื่อใจ เคารพ

3. ด้านทักษะทางสังคม เป็นผู้นำและจูงใจผู้อื่นไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายอันยังประโยชน์ร่วมกัน มีความเห็นอกเห็นใจในความรู้สึก ความหวาดกลัว ความกระวนกระวาย และความเชื่อของผู้อื่น ตลอดจนความเต็มใจในการรับฟังผู้อื่นโดยไม่มีการตัดสิน และความต้องการที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแสดงออกได้ถึงจุดสูงสุด

2. ด้านสาระการจัดการเรียนรู้ หมายถึง สาระเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการเผชิญอุปสรรคในการปฏิบัติการสอน การจัดการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็กปฐมวัย ผู้ที่เกี่ยวข้อง และสถานการณ์ในเรียนปฐมวัย

3. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง ขั้นตอนดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 กระตุ้นเปิดใจ (Stimulating) เป็นขั้นการสร้างแรงจูงใจ แรงบันดาลใจให้จินตนาการที่จะเรียนรู้ อย่างมีความกระตือรือร้น โดยการปรับฐานกายให้พร้อม รู้ตัวตนในปัจจุบันขณะ ตระหนักรู้ในตน ผ่านกิจกรรมการเจริญสติ

ขั้นที่ 2 เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ (Experiencing) เป็นขั้นการปฏิบัติกิจกรรมโดยนิสิตมีส่วนร่วมผ่านฐานกาย และปรับฐานใจให้มีสติจดจ่อกับตนเองและสิ่งที่กำลังทำ เป็นการขยายประสบการณ์เดิม และรับประสบการณ์ใหม่ จุดประกายมุมมองที่กว้างขวาง อีกทั้งขยายมุมมองและการปฏิบัติที่ได้เรียนรู้ภายในตนและเรียนรู้เข้าใจผู้อื่น

ขั้นที่ 3 ไคร่ครวญไตร่ตรอง (Contemplation) เป็นขั้นการพิจารณาไตร่ตรองถึงคุณค่าประโยชน์ของสิ่งที่ได้เรียนรู้ผ่านฐานใจและฐานคิด ใช้วิจารณ์ญาณ ปรับมุมมองที่เห็นตามที่เป็นจริง ผู้เรียนร่วมนำเสนอผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ที่เกิดขึ้นต่อกลุ่ม แลกเปลี่ยนแบ่งปันการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยใจที่เปิดรับ ไม่ด่วนตัดสิน และสื่อสารอย่างกรุณา มองหาจุดร่วมในการปฏิบัติที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติให้เกิดผล อย่างมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

ขั้นที่ 4 ประยุกต์ใช้ (Application) เป็นขั้นการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติและการไคร่ครวญไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์หรือบำเพ็ญประโยชน์ ต่อตนเองและผู้อื่นอย่างมีเมตตาเกื้อกูลต่อกัน เป็นขั้นของการบูรณาการทั้งฐานกาย ฐานคิดและฐานใจ มีส่วนร่วมเป็นกระบวนการกลุ่ม

ขั้นที่ 5 สะท้อนการเรียนรู้ (Reflective learning) เป็นขั้นการนำประสบการณ์และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นมาสะท้อนจากภายในตนและจากได้ร่วมเรียนรู้กับผู้อื่น ถึงส่วนดีที่ให้เกิดการเรียนรู้ และส่วนที่ต้องปรับปรุง ให้เห็นตัวตนตามที่เป็นจริงและการเรียนรู้ที่จะสร้างสรรค์สัมพันธภาพและเข้าใจผู้อื่น อย่างมีเมตตา กรุณาต่อกัน ไม่ตัดสิน ไม่อคติ ผ่านกิจกรรมสุนทรียสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และการเขียนบันทึกการเรียนรู้

4. ด้านการประเมินผลการจัดการเรียนรู้ หมายถึง การติดตามการเรียนรู้ หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนิสิต/ นักศึกษา สาขาการศึกษาปฐมวัย ตามเป้าหมายการจัดการเรียนรู้ โดยการประเมินก่อนการเรียนรู้และหลังการเรียนรู้ด้วยแบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ และประเมินตามสภาพจริงระหว่างการเรียนรู้ โดยการสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติ กิจกรรมการเรียนรู้ และจากการบันทึกการเรียนรู้ของนิสิตแต่ละคนในแต่ละกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นระยะอย่างสม่ำเสมอ

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์หลักการ แนวคิด และทฤษฎีเพื่อกำหนดเป็นขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ดังปรากฏในภาพประกอบ

ภาพประกอบ การวิเคราะห์ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย
ระยะเวลาในการจัดการเรียนรู้

ระยะเวลาในการจัดการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จะจัดการเรียนรู้ก่อนนิสิต/ นักศึกษาออกปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา วันและเวลาจะจัดติดต่อกันเป็นระยะเวลา 10 สัปดาห์ สัปดาห์ๆ ละ 1 วัน วันๆ ละ 3 ชั่วโมง รวม 30 ชั่วโมง

เนื้อหาที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้

เนื้อหาที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ครั้งนี้ ประกอบด้วย การเข้าใจและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่ม และการแสดงถึงภาวะผู้นำ จำนวน 10 หน่วย ได้แก่

- หน่วยที่ 1 สะท้อนตัวตน
- หน่วยที่ 2 เรียนรู้อยู่ร่วมกัน
- หน่วยที่ 3 ปฏิสัมพันธ์ทางบวก
- หน่วยที่ 4 สื่อสารจากใจ
- หน่วยที่ 5 ร่วมมือ แบ่งปัน
- หน่วยที่ 6 จัดความขัดแย้ง
- หน่วยที่ 7 ฝึกลำบากใจ
- หน่วยที่ 8 ค้นหาศักยภาพในตน
- หน่วยที่ 9 แต่ละคนเป็นผู้นำได้
- หน่วยที่ 10 คุณค่า ศักดิ์ศรีมีกันทุกคน

ในแต่ละเรื่องก็นำมาจัดทำเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ ดำเนินการจัดการเรียนรู้ เป็นเวลา 10 สัปดาห์ๆ ละ 1 วัน วันๆ ละ 3 ชั่วโมง รวม 30 ชั่วโมง

การนำรูปแบบไปใช้

การนำรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ไปใช้ให้บรรลุเป้าหมาย ผู้จัดการเรียนรู้หรือวิทยากรควรปฏิบัติ ดังนี้

1. รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลใช้สำหรับการจัดการเรียนรู้ให้กับนิสิต/ นักศึกษา ระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ชั้นปีที่ 4 ซึ่งอยู่ระหว่างการฝึกสอนในภาคปฏิบัติ ก่อนที่จะออกปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาในปีต่อไป
2. ผู้จัดการเรียนรู้หรือวิทยากรต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้บอก แนะนำ ชี้แนะ เป็นผู้พาทำ สนับสนุน กระตุ้นให้คิด ยอมให้คิดนอกกรอบ ไม่แสดงความเบื่อหน่ายและมีความมุ่งมั่นในการเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสม่ำเสมอ
3. ศึกษาองค์ประกอบทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้เข้าใจ อย่างถ่องแท้
4. ศึกษาและทำความเข้าใจกับขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ชัดเจน

5. จัดบรรยากาศการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม
6. สื่อที่ใช้ประกอบการเรียนรู้ควรหลากหลายเพื่อให้ นิสิต/ นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ และได้รับประสบการณ์มากที่สุด
7. ผู้จัดการเรียนรู้หรือวิทยากรต้องบันทึกผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทุกครั้งเพื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ในครั้งต่อไป
8. การประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต้องประเมินจากสภาพจริงโดยผู้จัดการเรียนรู้ สังเกตจากการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ของนิสิต/ นักศึกษา จากการตอบคำถาม การเล่าเรื่องราว การนำเสนอผลงานและการสะท้อนความคิด ด้วยการจดบันทึก แล้วนำมาวิเคราะห์ตามองค์ประกอบทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่จะประเมิน

คู่มือการใช้รูปแบบการฝึกอบรม

เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิต

ระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

นางสาวชัชวีร์ แก้วมณี

นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

พุทธศักราช 2556

คำนำ

เอกสารประกอบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการทำปริญญานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย”

ในสภาวะสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยภาวะวิกฤติต่างๆ ความซับซ้อน และความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม คุณลักษณะที่จำเป็นนั้นคือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal) ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญในการประสบความสำเร็จ ทั้งด้านการทำงานและชีวิตความสัมพันธ์ส่วนตัวในสังคมที่มนุษย์อยู่รวมกันเกินสองคนขึ้นไป ความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์และการเข้าใจผู้อื่นมีความจำเป็นมาก เพราะเป็นตัวแปรสำคัญที่จะกำหนดว่า คนนั้นจะไปถึงจุดไหนในชีวิต และชีวิตจะมีความสุขได้ยากหรือได้ง่าย จะก้าวหน้าในด้านการงาน หรืออยู่กันอย่างระหงระแหง จะเป็นที่รักเอ็นดูของผู้ใหญ่หรือไม่ก็ใครอยากสนับสนุน สารพัดความสุขในโลกมนุษย์นั้นมักจะมาจากตัวแปรในด้านนี้

กรอบการดำเนินงานการจัดการเรียนรู้สำหรับนิสิต สาขาการศึกษาปฐมวัยในครั้งนี้ ประกอบด้วยการจัดการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจากฐานกาย ฐานจิต (สมอง) และความรู้สึกที่ลงสู่ฐานใจ ที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือทำสิ่งต่างๆ จนสำเร็จ การจัดการเรียนรู้นี้ดำเนินการโดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสม พัฒนารู้นขึ้นจากหลักการสำคัญของแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ

ดังนั้นการจัดทำคู่มือเอกสารการจัดการเรียนรู้ฉบับนี้ จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรม กระบวนการหรือขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ สารและแนวทางปฏิบัติการจัดการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย เพื่อให้ผู้เรียนรู้หรือวิทยากรนำไปใช้ให้บรรลุเป้าหมายก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนต่อไป

ชัชวีร์ แก้วมณี

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

ตอนที่ 1 การฝึกอบรม เรื่อง “การเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิต
ระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย”

คำชี้แจง

ความมุ่งหมายของการฝึกอบรม

กลุ่มเป้าหมาย

บทบาทของผู้อบรมหรือวิทยากร

บทบาทของผู้เข้ารับการอบรม

สาระในการอบรม

ระยะเวลาการฝึกอบรม

ตารางการฝึกอบรม

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม

สื่อและอุปกรณ์

การจัดห้องฝึกอบรม

ตอนที่ 2 แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม

หน่วยที่ 1 สะท้อนตัวตน

หน่วยที่ 2 เรียนรู้อยู่ร่วมกัน

หน่วยที่ 3 ปฏิสัมพันธ์ทางบวก

หน่วยที่ 4 สื่อสารจากใจ

หน่วยที่ 5 ร่วมมือ แบ่งปัน

หน่วยที่ 6 จัดความขัดแย้ง

หน่วยที่ 7 ผสานใจสู่เป้าหมาย

หน่วยที่ 8 ค้นหาศักยภาพในตน

หน่วยที่ 9 แต่ละคนเป็นผู้นำได้

หน่วยที่ 10 คุณค่า ศักดิ์ศรีมีกันทุกคน

ตอนที่ 1

การฝึกอบรม

เรื่อง “การเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

คำชี้แจง

นิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย เป็นผู้ที่กำลังศึกษาในสาขาการศึกษาปฐมวัย และจะต้องปฏิบัติงานกับเด็กอายุระหว่าง 3-5 ปี ซึ่งโดยธรรมชาติของเด็กปฐมวัยนี้ เด็กเปรียบเสมือนผ้าขาวที่เป็นไปตามสิ่งใกล้ตัวที่เด็กสัมผัส ทั้งนี้สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ของเด็กจะหล่อหลอมเด็กให้เรียนรู้อย่างเป็นไปตามสภาพแวดล้อมที่เด็กเจริญเติบโต สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เปี่ยมด้วยวิถีการปฏิบัติที่ดีเยี่ยมเป็นแบบอย่างสำหรับเด็ก สำหรับการพัฒนานิสิต/ นักศึกษาให้มีทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้น ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่งมีอยู่แล้วในตัวนักศึกษาให้เห็นความสำคัญยิ่งขึ้น โดยใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ จากฐานกายสู่ฐานคิด (สมอง) และความรู้สึกที่ลงสู่ใจ ที่ช่วยให้นิสิต/ นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ในการพัฒนาทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และทำสิ่งต่างๆ จนสำเร็จ ล่วงได้ตลอดจนอยู่ร่วมกับผู้อื่นที่เกี่ยวข้องได้ด้วยดี มีความสุข

ความมุ่งหมายของการฝึกอบรม

เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

กลุ่มเป้าหมาย

นิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยทักษิณ ชั้นปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556 จำนวน 30 คน ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในภาคปกติ

บทบาทของผู้อบรมหรือวิทยากร

การนำรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ไปใช้ให้บรรลุเป้าหมายควรปฏิบัติ ดังนี้

1. รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลใช้สำหรับการจัดการเรียนรู้ให้กับนิสิต/ นักศึกษา สาขาการศึกษาปฐมวัย ชั้นปีที่ 4 ซึ่งอยู่ระหว่างการศึกษาในภาคเรียนปกติเพื่อเป็นการเตรียมตัวสู่การปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาในปีต่อไป

2. ผู้จัดการเรียนรู้ต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้บอก แนะนำ ชี้แนะ เป็นผู้พาทำ สนับสนุน กระตุ้นให้คิด ยอมให้คิดนอกกรอบ ไม่แสดงความเบื่อหน่ายและมีความมุ่งมั่นในการเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตอย่างสม่ำเสมอ

3. ศึกษาองค์ประกอบทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้เข้าใจอย่างถ่องแท้

4. ศึกษาและทำความเข้าใจกับขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ชัดเจน

5. จัดบรรยากาศการจัดการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม

6. สื่อที่ใช้ประกอบการจัดการเรียนรู้ควรหลากหลายเพื่อให้ให้นิสิต/ นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ และได้รับประสบการณ์มากที่สุด

7. ผู้จัดการเรียนรู้ต้องบันทึกผลของการจัดกิจกรรมทุกครั้งเพื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ในครั้งต่อไป

8. การประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต้องประเมินจากสภาพจริงโดยผู้จัดการเรียนรู้ สังเกตจากการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมของนิสิต/ นักศึกษา จากการตอบคำถาม การเล่าเรื่องราว การนำเสนอผลงานและการสะท้อนความคิด ด้วยการจดบันทึก แล้วนำมาวิเคราะห์ตามองค์ประกอบทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ละประเด็น

บทบาทของผู้เข้ารับการอบรม

การนำรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยไปใช้ให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดตามเป้าหมายนั้น ผู้เรียนรู้ควรมีบทบาทดังนี้

1. เข้าร่วมเรียนรู้ตรงตามเวลาที่กำหนด และครบทุกครั้ง

2. ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมแบบรายบุคคลและรายกลุ่มอย่างตั้งใจ

3. ร่วมคิด สนทนา อภิปราย สะท้อนความคิด หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เกี่ยวกับข้อคำถาม สถานการณ์ การสรุปความรู้ด้วยตนเอง

สาระการฝึกอบรม

การฝึกอบรมประกอบด้วยเนื้อหาที่ใช้สถานการณ์หรือเรื่องราวที่เกี่ยวกับตัวเด็ก ผู้ปกครอง ครู พี่เลี้ยง และห้องเรียน จำนวน 10 หน่วย ได้แก่

หน่วยที่ 1 สะท้อนตัวตน

หน่วยที่ 2 เรียนรู้อยู่ร่วมกัน

- หน่วยที่ 3 ปฏิสัมพันธ์ทางบวก
- หน่วยที่ 4 สื่อสารจากใจ
- หน่วยที่ 5 ร่วมมือ แบ่งปัน
- หน่วยที่ 6 จัดความขัดแย้ง
- หน่วยที่ 7 ผสานใจสู่เป้าหมาย
- หน่วยที่ 8 ค้นหาศักยภาพในตน
- หน่วยที่ 9 แต่ละคนเป็นผู้นำได้
- หน่วยที่ 10 คุณค่า ศักดิ์ศรีมีกันทุกคน

ระยะเวลาการฝึกอบรม

ดำเนินการฝึกอบรมในห้องฝึกอบรม เป็นเวลา 10 วันๆ ละ 3 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 30 ชั่วโมง มีการประเมินก่อนการฝึกอบรมด้วยแบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย หลังการเสร็จสิ้นการอบรมผู้เข้ารับการอบรมทำแบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ซึ่งเป็นฉบับเดียวกับก่อนการฝึกอบรม

**ตารางการฝึกอบรม เรื่อง “การเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับ
นิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย”**

เวลา วันฝึกอบรม	12.00 น.-12.30 น.	12.30 น.-13.00 น.	13.00 น.-16.00 น.	16.00 น.-16.30 น.
1	ลงทะเบียน รับประทานอาหารว่าง	ประเมินก่อน ฝึกอบรม	หน่วยที่ 1 สะท้อน ตัวตน	
2		รับประทานอาหารว่าง	หน่วยที่ 2 เรียน รู้อยู่ร่วมกัน	
3			หน่วยที่ 3 ปฏิสัมพันธ์ ทางบวก	
4			หน่วยที่ 4 สื่อสาร จากใจ	
5			หน่วยที่ 5 ร่วมมือ แบ่งปัน	
6			หน่วยที่ 6 จัด ความขัดแย้ง	
7			หน่วยที่ 7 ผสาน ใจสู่เป้าหมาย	
8			หน่วยที่ 8 ค้นหา ศักยภาพในตน	
9			หน่วยที่ 9 แต่ละ คนเป็นผู้นำได้	
10			หน่วยที่ 10 คุณค่า ศักดิ์ศรีมี กันทุกคน	ประเมินหลัง การฝึกอบรม

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม

การนำรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย มีลำดับขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน คือ ก่อนการจัดการเรียนรู้ ระหว่างการจัดการเรียนรู้ และหลังการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

1. การเตรียมความพร้อมก่อนการฝึกอบรม ผู้ฝึกอบรมหรือวิทยากรจัดเตรียมความพร้อมด้านสถานที่ สิ่งแวดล้อม เอกสาร สื่อ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการเรียนรู้

2. การฝึกอบรม ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

2.1 กิจกรรมก่อนการฝึกอบรม ผู้จัดหรือวิทยากรดำเนินการประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของผู้เรียนด้วยแบบประเมินที่กำหนด คือ

แบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ

2.2 กิจกรรมการฝึกอบรม ผู้จัดหรือวิทยากรดำเนินการจัดการเรียนรู้กับผู้เรียนตามลำดับกิจกรรมที่กำหนดไว้ โดยมีกระบวนการหรือขั้นตอนดำเนินการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดังนี้

ขั้นที่ 1 กระตุ้นเปิดใจ (Stimulating) เป็นขั้นการสร้างแรงจูงใจ แรงบันดาลใจในให้นิสิตพร้อมที่จะเรียนรู้ อย่างมีความกระตือรือร้น โดยการปรับฐานกายให้พร้อม รู้ตัวตนในปัจจุบันขณะ ตระหนักรู้ในตน ผ่านกิจกรรมการเจริญสติ

ขั้นที่ 2 เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ (Experiencing) เป็นขั้นการปฏิบัติกิจกรรมโดยนิสิตมีส่วนร่วมผ่านฐานกาย และปรับฐานใจให้มีสติจดจ่อกับตนเองและสิ่งที่กำลังทำ เป็นการขยายประสบการณ์เดิม และรับประสบการณ์ใหม่ จุดประกายมุมมองที่กว้างขวาง อีกทั้งขยายมุมมองและการปฏิบัติที่ได้เรียนรู้ภายในตนและเรียนรู้เข้าใจผู้อื่น

ขั้นที่ 3 ไคร่ครวญไตร่ตรอง (Contemplation) เป็นขั้นการพิจารณาไตร่ตรองถึงคุณค่า ประโยชน์ของสิ่งที่ได้เรียนรู้ผ่านฐานใจและฐานคิด ใช้วิจาร์ณญาณ ปรับมุมมองที่เห็นตามที่เป็นจริง ผู้เรียนร่วมนำเสนอผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ที่เกิดขึ้นต่อกลุ่ม แลกเปลี่ยนแบ่งปันการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยใจที่เปิดรับ ไม่ด่วนตัดสิน และสื่อสารอย่างกรุณา มองหาจุดร่วมในการปฏิบัติที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติให้เกิดผล อย่างมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

ขั้นที่ 4 ประยุกต์ใช้ (Application) เป็นขั้นการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติและการไคร่ครวญไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์หรือบำเพ็ญประโยชน์ ต่อตนเองและผู้อื่นอย่างมีเมตตาเกื้อกูลต่อกัน เป็นขั้นของการบูรณาการทั้งฐานกาย ฐานคิดและฐานใจ มีส่วนร่วมเป็นกระบวนการกลุ่ม

ขั้นที่ 5 สะท้อนการเรียนรู้ (Reflective learning) เป็นขั้นการนำประสบการณ์และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นมาสะท้อนจากภายในตนและจากได้ร่วมเรียนรู้กับผู้อื่น ถึงส่วนดีที่ให้เกิดการเรียนรู้ และส่วนที่ต้องปรับปรุง ให้เห็นตัวตนตามที่เป็นจริงและการเรียนรู้ที่จะสร้างสรรค์สัมพันธภาพและเข้าใจผู้อื่น อย่างมีเมตตา กรุณาต่อกัน ไม่ตัดสิน ไม่อคติ ผ่านกิจกรรมสุนทรียสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และการเขียนบันทึกการเรียนรู้

2.3 กิจกรรมประเมินหลังการฝึกอบรมทันที เมื่อกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องฝึกอบรม เป็นเวลา 10 วัน สิ้นสุดลง ผู้ฝึกอบรมหรือวิทยากรดำเนินการประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอีกครั้ง ด้วยแบบประเมินที่กำหนดซึ่งเป็นชุดเดียวกันกับที่ใช้ในกิจกรรมก่อนการฝึกอบรม คือ

แบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ

สื่อและวัสดุอุปกรณ์

1. VCD
2. Power Point
3. แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม
4. ใบกิจกรรม
5. กระดาษ Flip chart
6. กระดาษ A4
7. เครื่องเขียนต่างๆ
8. เครื่องฉายภาพดิจิทัล (LCD/ Projector)
9. เครื่องเสียง
10. นกหวีด/ กระดิ่ง
11. แผ่นพลาสติก
12. เชือก

การจัดห้องฝึกอบรม

ห้องที่ใช้สำหรับการฝึกอบรม ควรเป็นห้องที่ผู้รับการฝึกอบรมสามารถเข้ากลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ได้ มีพื้นที่สำหรับนั่งพื้น โต๊ะและเก้าอี้ที่ใช้สามารถเคลื่อนย้ายได้สะดวก

ตอนที่ 2

แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม

แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมฉบับนี้ ผู้วิจัยบูรณาการจากกิจกรรมการเรียนรู้พหุปัญญา ด้านการเข้าใจผู้อื่น กระบวนการจิตตปัญญาศึกษา การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง แนวพุทธศาสตร์ และการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม และแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ตามขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

ขั้นที่ 1 กระตุ้นเปิดใจ (Stimulating) เป็นขั้นการสร้างแรงจูงใจ แรงบันดาลใจในให้นิสัย พร้อมที่จะเรียนรู้ อย่างมีความกระตือรือร้น โดยการปรับฐานกายให้พร้อม รู้ตัวตนในปัจจุบันขณะ ตระหนักรู้ในตน ผ่านกิจกรรมการเจริญสติ

ขั้นที่ 2 เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ (Experiencing) เป็นขั้นการปฏิบัติกิจกรรมโดยนิสิต มีส่วนร่วมผ่านฐานกาย และปรับฐานใจให้มีสติจดจ่อกับตนเองและสิ่งที่กำลังทำ เป็นการขยาย ประสบการณ์เดิม และรับประสบการณ์ใหม่ จุดประกายมุมมองที่กว้างขวาง อีกทั้งขยายมุมมองและการปฏิบัติที่ได้เรียนรู้ภายในตนและเรียนรู้เข้าใจผู้อื่น

ขั้นที่ 3 ไคร่ครวญไตร่ตรอง (Contemplation) เป็นขั้นการพิจารณาไตร่ตรองถึงคุณค่า ประโยชน์ของสิ่งที่ได้เรียนรู้ผ่านฐานใจและฐานคิด ใช้วิจยญาณ ปรามุมมองที่เห็นตามที่เป็นจริง ผู้เรียนร่วมนำเสนอผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ที่เกิดขึ้นต่อกลุ่ม แลกเปลี่ยนแบ่งปันการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยใจที่เปิดรับ ไม่ด่วนตัดสิน และสื่อสารอย่างกรุณา มองหาจุดร่วมในการปฏิบัติที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติให้เกิดผล อย่างมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

ขั้นที่ 4 ประยุกต์ใช้ (Application) เป็นขั้นการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติและการ ไคร่ครวญไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์หรือบำเพ็ญประโยชน์ ต่อตนเองและผู้อื่นอย่างมีเมตตาเกื้อกูลต่อกัน เป็นขั้นของการบูรณาการทั้งฐานกาย ฐานคิดและฐานใจ มีส่วนร่วมเป็นกระบวนการกลุ่ม

ขั้นที่ 5 สะท้อนการเรียนรู้ (Reflective learning) เป็นขั้นการนำประสบการณ์และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นมาสะท้อนจากภายในตนและจากได้ร่วมเรียนรู้กับผู้อื่น ถึงส่วนดีที่ให้เกิดการเรียนรู้ และส่วนที่ต้องปรับปรุง ให้เห็นตัวตนตามที่เป็นจริงและการเรียนรู้ที่จะสร้างสรรค์สัมพันธภาพและเข้าใจผู้อื่น อย่างมีเมตตา กรุณาต่อกัน ไม่ตัดสิน ไม่อคติ ผ่านกิจกรรมสุนทรียสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และการเขียนบันทึกการเรียนรู้

การจัดการฝึกอบรม ประกอบด้วยเนื้อหาที่ใช้สถานการณ์หรือเรื่องราวที่เกี่ยวกับตัวเด็ก
ผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นผู้ปกครอง ครู และห้องเรียน จำนวน 10 หน่วย ได้แก่

หน่วยที่ 1 สะท้อนตัวตน

หน่วยที่ 2 เรียนรู้อยู่ร่วมกัน

หน่วยที่ 3 ปฏิสัมพันธ์ทางบวก

หน่วยที่ 4 สื่อสารจากใจ

หน่วยที่ 5 ร่วมมือ แบ่งปัน

หน่วยที่ 6 จัดความขัดแย้ง

หน่วยที่ 7 ฝนใจสู่เป้าหมาย

หน่วยที่ 8 ค้นหาศักยภาพในตน

หน่วยที่ 9 แต่ละคนเป็นผู้นำได้

หน่วยที่ 10 คุณค่า ศักดิ์ศรีมีกันทุกคน

ภาคผนวก ข

แบบประเมินความเหมาะสมรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่าง
บุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

แบบประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

คำชี้แจง

1. วัตถุประสงค์ของการศึกษาครั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุงแก้ไขรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย
2. ประโยชน์ที่ได้จากผลการประเมินประสิทธิภาพของผู้เชี่ยวชาญ จะนำไปปรับปรุง รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย
3. แบบประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วยข้อมูลเพื่อการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

ขอความกรุณาจากท่านผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาความเหมาะสมและความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ตามรายการที่กำหนด โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน หากมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมกรุณาลงรายละเอียดท้ายรายการประเมิน ขอขอบพระคุณอย่างสูงในความกรุณาของท่าน

ชัชวีร์ แก้วมณี

ผู้วิจัย

การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

คำชี้แจง

โปรดอ่านรายการประเมินแต่ละรายการที่เกี่ยวกับรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะ
ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และทำเครื่องหมาย
✓ ลงในช่อง “ระดับความเหมาะสม” ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน หากมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมกรุณา
ลงรายละเอียดทำรายการประเมิน ซึ่งแบบประเมินนี้เป็นแบบอันดับคุณภาพมาตราประมาณค่า โดย
แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้

ระดับ 5	หมายถึง	เหมาะสมมากที่สุด
ระดับ 4	หมายถึง	เหมาะสมมาก
ระดับ 3	หมายถึง	เหมาะสมปานกลาง
ระดับ 2	หมายถึง	เหมาะสมน้อย
ระดับ 1	หมายถึง	เหมาะสมน้อยที่สุด

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะ
	5	4	3	2	1	
1. ความชัดเจนของการอธิบายความหมายและความสำคัญของรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย						
2. ความชัดเจนของจุดมุ่งหมายของรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย						
3. ความสัมพันธ์กันระหว่างทฤษฎี แนวคิด พื้นฐานของการกำหนดกรอบแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย						
4. การกำหนดขั้นตอนรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยมีความความสัมพันธ์กับองค์ประกอบด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย						

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะ
	5	4	3	2	1	
5. การเรียงร้อยขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยมีความเกี่ยวเนื่องกัน						
6. ความชัดเจนของขั้นตอนในการจัดกิจกรรมตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย						
7. เนื้อหาสาระที่ใช้เป็นสื่อมีความเหมาะสมในการเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย						
8. ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมตามรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย						
9. สื่อที่ใช้ในการจัดกิจกรรมตามรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย						
10. ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จะทำให้เกิดทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย						
รวม						

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

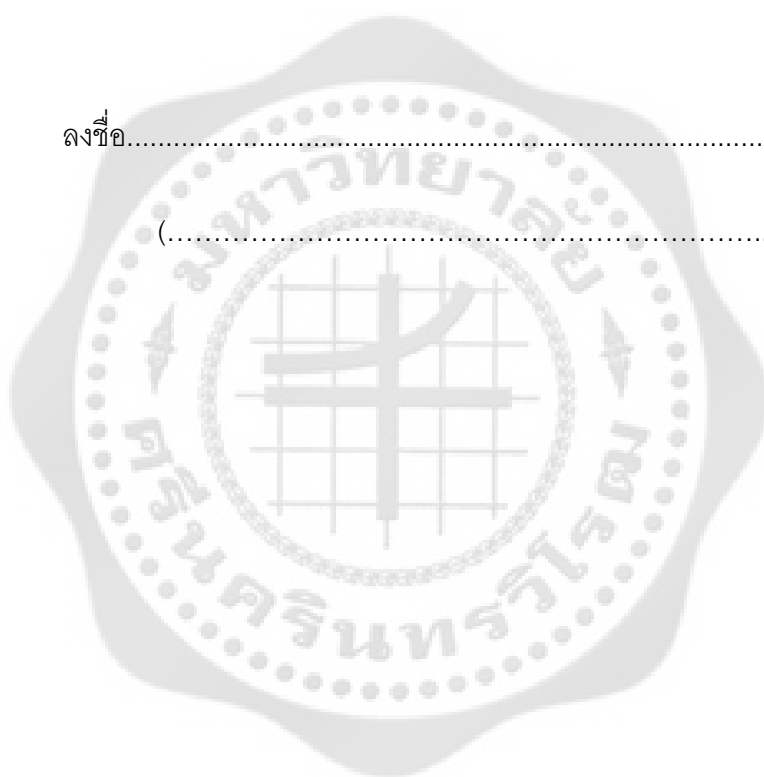
.....

.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้เชี่ยวชาญ

(.....)

ภาคผนวก ค
คู่มือและแบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิต
ระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

คู่มือแบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิต
ระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

พัฒนาโดย

นางสาวชัชวีร์ แก้วมณี

นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

พุทธศักราช 2556

คำนำ

คู่มือแบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการทำปฏิญานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย” ซึ่งจัดทำขึ้นสำหรับใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และสร้างความเข้าใจพื้นฐานให้กับผู้สนใจที่มีความต้องการนำแบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยไปใช้ โดยภายในเล่มประกอบด้วย คำแนะนำการใช้และแบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ดังนั้น แบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยชนิดข้อความที่มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ผลคะแนนที่เก็บรวบรวมได้จะเป็นข้อบ่งชี้การมีทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีสาขาการศึกษาปฐมวัย

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า คู่มือฉบับนี้จะสร้างความเข้าใจและใช้เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้กับผู้สนใจ หน่วยงานทางการศึกษา หรือผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับนิสิต/ นักศึกษาสาขาการศึกษาปฐมวัยต่อไป

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

คำแนะนำการใช้

วัตถุประสงค์

ลักษณะทั่วไปของแบบประเมิน

วิธีการใช้แบบประเมิน

เกณฑ์การให้คะแนน

คำแนะนำวิธีการตอบแบบประเมิน

คำชี้แจงแบบประเมินเพื่อการวิจัย

แบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิตระดับปริญญาตรี

สาขาการศึกษาปฐมวัยชนิดข้อความที่มีลักษณะเป็นมาตราส่วน

ประมาณค่า (Rating Scale)

คำแนะนำการใช้แบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิต ระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้ใช้แบบประเมินมีความเข้าใจวิธีการประเมินผลแบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

ลักษณะทั่วไปของแบบประเมิน

แบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วย แบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ที่มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ซึ่งจะประเมินใน 3 ด้าน คือ ด้านการเข้าใจและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ด้านความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่ม และด้านการแสดงถึงภาวะผู้นำ

วิธีการใช้แบบประเมิน

ประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีสาขาการศึกษาปฐมวัย มีวิธีการใช้แบบประเมิน ดังนี้

1. ผู้ใช้แบบประเมินควรศึกษาคู่มือการใช้ประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีสาขาการศึกษาปฐมวัย เพื่อให้เข้าใจกระบวนการในการดำเนินการทั้งหมด
2. จัดเตรียมสถานที่ เอกสาร อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้พร้อม
3. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้
 - 3.1 อธิบายวิธีการตอบแบบประเมิน และแจ้งกำหนดเวลาที่ใช้ในการตอบแบบประเมิน
 - 3.2 ให้นิสิตสาขาการศึกษาปฐมวัยตอบแบบประเมิน โดยในการตอบแบบประเมินนั้นให้นิสิตแต่ละคนมีอิสระในการตอบแบบประเมิน ไม่มีการปรึกษากัน เนื่องจากคำตอบแต่ละข้อไม่มีใครถูกใครผิด แต่ละคนจะมีคำตอบที่แตกต่างกันไป
4. เก็บรวบรวมประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ที่ตอบเรียบร้อยแล้ว เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

เกณฑ์การให้คะแนน

แบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขา การศึกษาปฐมวัย ที่มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ดังนี้

5 หมายถึง มีทักษะที่ปรากฏตามข้อความนั้นๆ ในระดับมากที่สุด

4 หมายถึง มีทักษะที่ปรากฏตามข้อความนั้นๆ ในระดับมาก

3 หมายถึง มีทักษะที่ปรากฏตามข้อความนั้นๆ ในระดับปานกลาง

2 หมายถึง มีทักษะที่ปรากฏตามข้อความนั้นๆ ในระดับน้อย

1 หมายถึง มีทักษะที่ปรากฏตามข้อความนั้นๆ ในระดับน้อยที่สุด

การแปลความหมายของคะแนน

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการแปลความหมายของคะแนนในแบบประเมิน ดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ย 4.50-5.00 หมายถึง มีทักษะนั้นๆ ในระดับมากที่สุด

ค่าคะแนนเฉลี่ย 3.50-4.49 หมายถึง มีทักษะนั้นๆ ในระดับมาก

ค่าคะแนนเฉลี่ย 2.50-3.49 หมายถึง มีทักษะนั้นๆ ในระดับปานกลาง

ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.50-2.49 หมายถึง มีทักษะนั้นๆ ในระดับน้อย

ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.00-1.49 หมายถึง มีทักษะนั้นๆ ในระดับน้อยที่สุด

คำแนะนำวิธีการตอบแบบประเมิน

การตอบแบบประเมิน ผู้ตอบโปรดอ่านและปฏิบัติตามคำชี้แจงอย่างละเอียด

คำชี้แจง

1. โปรดทำเครื่องหมาย ✓ เพื่อเลือกระดับ 1- 5 ที่ตรงกับความรู้สึกของนิสิตมากที่สุด
2. โปรดอ่านข้อคำถามแต่ละข้อ และตอบด้วยความคิด/ ความรู้สึกครั้งแรก จึงจะถือว่าเป็นคำตอบที่เชื่อถือได้
3. โปรดทำให้ครบทุกข้อคำถาม แม้ว่าข้อคำถามนั้นจะไม่เกิดขึ้นจริงๆ กับนิสิตก็ตาม

ตัวอย่างเช่น

ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	ระดับ				
	5	4	3	2	1
ด้านการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น 0. รู้ถึงความรู้สึก มุมมอง สนใจในข้อวิตกกังวล ของผู้อื่น	✓				
ด้าน					

การแปลความหมายคะแนน ผู้ตอบเลือกตอบระดับ 5 เป็นผู้ที่มีการเข้าใจและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เกี่ยวกับการรู้ถึงความรู้สึก มุมมอง สนใจในข้อวิตกกังวลของผู้อื่นในระดับมากที่สุด

ลำดับที่.....

คำชี้แจงแบบประเมินเพื่อการวิจัย

1. แบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขา การศึกษาปฐมวัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นแนวทางในการฝึกอบรม เพื่อประโยชน์และประสิทธิผล สูงสุดต่อการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรม

2. แบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขา การศึกษาปฐมวัยนี้ เป็นแบบประเมินความคิดเห็น/ ความรู้สึกและการปฏิบัติตนของนิสิตเท่านั้น ไม่มี ผลกระทบต่อการศึกษา คำถามแต่ละข้อไม่มีใครถูกใครผิด คำตอบของนิสิตจะถูกเก็บเป็นความลับ การวิเคราะห์ข้อมูลจะทำในรูปของกลุ่มเท่านั้น ข้อมูลรายบุคคลจะไม่ถูกนำไปเผยแพร่ใดๆ ทั้งสิ้น ผู้วิจัยจึงใคร่ขอความกรุณาจากนิสิตในการตอบแบบประเมินให้ตรงตามความเป็นจริง ไม่ปรึกษากับ ผู้ใด และขอได้โปรดตอบให้ครบทุกข้อ เพื่อนำผลไปใช้ประโยชน์ทางการศึกษา

3. แบบประเมินชุดนี้ คือ

แบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขา การศึกษาปฐมวัย ที่มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ประกอบด้วย ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 3 ด้าน คือ ด้านการเข้าใจและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ด้าน ความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่ม และด้านการแสดงถึงภาวะผู้นำ ดังนี้

3.1 การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น	จำนวน 10 ข้อ
3.2 การทำงานเป็นกลุ่ม	จำนวน 10 ข้อ
3.3 ทักษะทางสังคม	จำนวน 10 ข้อ

ขอขอบคุณนิสิตที่ได้ให้ความร่วมมือในการตอบแบบประเมินมา ณ โอกาสนี้

แบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี

สาขาการศึกษาปฐมวัย

คำชี้แจง

1. โปรดทำเครื่องหมาย ✓ เพื่อเลือกระดับ 1- 5 ที่ตรงกับความรู้สึกของนิสิตมากที่สุด
2. โปรดอ่านข้อคำถามแต่ละข้อ และตอบด้วยความคิด/ ความรู้สึกครั้งแรก จึงจะถือว่าเป็นคำตอบที่เชื่อถือได้
3. โปรดทำให้ครบทุกข้อคำถาม แม้ว่าข้อคำถามนั้นจะไม่เกิดขึ้นจริงๆ กับนิสิตก็ตาม

ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	ระดับ				
	5	4	3	2	1
ด้านการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น 1. สามารถสังเกต แยกแยะ และไวต่อการรับรู้ อารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่น 2. แยกแยะความแตกต่างระหว่างบุคคลได้ 3. เข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกของผู้อื่นได้ดี 4. มีกิริยาท่าทางสุภาพ อ่อนโยนต่อผู้อื่นเสมอ 5. แสดงการชมเชยหรือยกย่องความดีผู้อื่น 6. มีมารยาทการทักทายในการพบปะกับผู้อื่น 7. พูดจาสุภาพ อ่อนน้อม มีสัมมาคารวะ 8. มีมารยาทในการพูดจา ไม่พูดแทรกกลางคัน 9. ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความอ่อนโยน สุภาพ 10. เคารพและให้เกียรติผู้อื่นเสมอ					

ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	ระดับ				
	5	4	3	2	1
ด้านการทำงานเป็นกลุ่ม 1. เป็นผู้ที่ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี 2. มีความสามารถในการจัดการความขัดแย้ง 3. มีความสามารถในการหว่านล้อมให้เห็นพ้องต้องกันตามเป้าหมาย 4. มีความความเชื่อใจ และน่าเคารพ 5. ยอมรับฟัง และกล้าแสดงความคิดเห็น 6. มีความเป็นผู้นำและผู้ตามในการทำกิจกรรม 7. สนทนาและเข้ากับสมาชิกกลุ่มได้ดี 8. ทำงานกลุ่มที่ได้รับมอบหมายเสร็จทันเวลา 9. ตรงต่อเวลาในการนัดหมายทำงานของกลุ่ม 10. รับผิดชอบหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ด้านทักษะทางสังคม 1. มีวินัยในตนเอง ชยัน และตรงต่อเวลา 2. ซื่อตรง เคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น 3. รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย 4. ยอมรับความบกพร่องตามที่เป็นจริง 5. รับฟังความคิดเห็น มีความเชื่อมั่นในตนเอง 6. มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้อื่น 7. มีความเสียสละ ช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเหมาะสม 8. มีความยุติธรรมต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง 9. มีประสิทธิภาพในการทำงานตามเป้าหมาย 10. มีความสม่ำเสมอ เสมอต้นเสมอปลาย					

ขอขอบคุณในความร่วมมือ

ภาคผนวก ง

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

1. รศ. ดร. นิรันดร์ จุลทรัพย์	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
2. ผศ. นัยนา ยี่หะ	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
3. ผศ. ดร. นพเก้า ณ พัทลุง	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
4. ผศ. ทวีพร ณ นคร	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
5. ผศ. บุปผา เรืองรอง	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

แผนจัดฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

1. ผศ. บุปผา เรืองรอง	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
2. ผศ. นัยนา ยี่หะ	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
3. ผศ. ทวีพร ณ นคร	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
4. อาจารย์นนทิตศักดิ์ ผาผาย	โรงเรียนอนุบาลวังม่วง
5. อาจารย์ ดร. จุไรศิริ ชูรักษ์	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

แบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

1. รศ. ดร. ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ	คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. อาจารย์ นนทิตศักดิ์ ผาผาย	โรงเรียนอนุบาลวังม่วง
3. อาจารย์ ดร. พัชรภรณ์ ศรีสวัสดิ์	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
4. รศ. ดร. นิรันดร์ จุลทรัพย์	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
5. อาจารย์ ดร. จุไรศิริ ชูรักษ์	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวชัชวีร์ แก้วมณี
วันเดือนปีเกิด	18 พฤศจิกายน 2518
สถานที่เกิด	อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	33/155 หมู่บ้านพลัสคอนโดมิเนียม ซอยเพชรเกษม6/2 ถนนเพชรเกษม ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา เลขที่ 140 หมู่ที่ 4 ตำบลเขารูปช้าง ถนนกาญจนวนิช อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 90000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2541	ครุศาสตรบัณฑิต ค.บ. (การศึกษาปฐมวัย) เกียรตินิยมอันดับ 1 จาก สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช
พ.ศ. 2546	ครุศาสตรมหาบัณฑิต ค.ม. (การศึกษาปฐมวัย) จาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2557	การศึกษาดุษฎีบัณฑิต กศ.ด. (การศึกษาปฐมวัย) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ